

**ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ**

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ : ΣΑΚΑΛΗ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΑΕΜ:4475

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

«Συγκριτική μελέτη μεταξύ διδακτικών ενοτήτων της σχολικής γεωγραφίας με βάση το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών Α/θμιας-Β/θμιας εκπαίδευσης. Μία αναφορά στη διδασκαλία των ποταμών και λιμνών της Ελλάδας.»

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ: κ. ΒΟΥΒΑΛΙΔΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ

Θεσσαλονίκη, 2011

**Η Διδασκαλεία και η Μάθηση,
δεν πρέπει να στέκονται σε απέναντι όχθες
και πρέπει να παρατηρούν το ποτάμι να κυλά,
αλλά να ταξιδεύουν μαζί στο ποτάμι.
Μέσα από μία ενεργή αλληλεπίδραση,
η διδασκαλεία μπορεί να συμβάλει στη μάθηση του...
... « πώς να μαθαίνεις » !**

Loris Malagouzi

Ευχαριστίες

Θερμά θα ήθελα να ευχαριστήσω:

Τον καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης **κ. Λαμπρινό Νίκο** για την για την έμπνευση του θέματος αυτού, την αμέριστη στήριξη του στη μεθοδολογία και τον σχεδιασμό της παρούσας πτυχιακής αλλά και για τα εποικοδομητικά του σχόλια τα οποία συνέβαλαν στο τελικό αποτέλεσμα.

Τον επίκουρο καθηγητή του Τμήματος Γεωλογίας της σχολής Θετικών Επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης **κ. Βουβαλίδη Κωνσταντίνο** για την έμπνευση, υποστήριξη και επιστημονική επίβλεψη σε όλα τα στάδια της εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφάλαιο 1^ο

1.1 Εισαγωγή

Κεφάλαιο 2^ο

2.1 Η Γεωγραφία σήμερα σε όλο τον κόσμο

2.2 Τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών στην Ελλάδα

2.3 Οι έννοιες των ποταμών και των λιμνών μέσα από τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών και τα βιβλία

Κεφάλαιο 3^ο

3.1 Μεθοδολογία

3.2 Μεθοδολογικές προσεγγίσεις

3.2.1 Εποικοδομητική Συζήτηση

3.3.2 Ανακαλυπτική Συζήτηση

3.2.3 Ομαδοσυνεργατική Συζήτηση

3.2.4 Διαθεματική Συζήτηση

3.3 Ιστοριογραμμή – Story-line

3.4 Παιδαγωγικά εργαλεία

3.4.1 Η ερώτηση

3.4.2 Η αναζήτηση

3.4.3 Ο εννοιολογικός χάρτης

3.4.4 Το παίξιμο ρόλων (role – playing)

3.5 Οι προσομοιώσεις σε ηλεκτρονικό υπολογιστή

3.6 Καταιγισμός ιδεών

3.7 Άλλα «εργαλεία

Κεφάλαιο 4^ο

Αποτελέσματα – Ανάλυση:

4.1E – Δημοτικού: Κεφάλαιο 19^ο: Τα ποτάμια της Ελλάδας

4.2E – Δημοτικού: Κεφάλαιο 20^ο: Οι λίμνες της Ελλάδας

4.3E – Δημοτικού: Κεφάλαιο 21^ο: Η ζωή στα ποτάμια και τις λίμνες της Ελλάδας

4.4B- Γυμνασίου: Μάθημα 23^ο: Τα ποτάμια και οι λίμνες της Ελλάδας

Κεφάλαιο 5^ο

5.1 Συμπεράσματα

Παράρτημα

Αναλυτικό Πρόγραμμα σπουδών Γεωλογίας – Γεωγραφίας Γυμνασίου σύμφωνα με την εφημερίδα της κυβέρνησης

Βιβλιογραφία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το σχολείο εκτός των άλλων – κατά τη Γνωστική Ψυχολογία – έχει σκοπό «να ασκήσει το παιδί στις γνωστικές στρατηγικές και στις μεταγνωστικές δεξιότητες» (Κολιάδης, 1997), έτσι ώστε να μαθαίνει ευχάριστα και γρήγορα και το προϊόν της μάθησης να γίνεται κτήμα του. Σύμφωνα δε με το Δομητισμό «η νέα γνώση δομείται πάνω σε ήδη υπάρχοντα σχήματα» (Α. Ράπτης και Αθ. Ράπτη, 1998), δηλαδή πάνω σε παλαιότερες γνώσεις που κατέχει ο άνθρωπος. Τα σχήματα αυτά όμως αλλάζουν, όταν προστίθενται και νέα στοιχεία, ή αντικαθίστανται από άλλα καινούρια, καθώς αποκτάται η νέα γνώση.

Ο όρος “γεωγραφική εκπαίδευση” θα μπορούσαμε να πούμε ότι συγκεντρώνει το σύνολο των αρχών και εννοιών που πρέπει να ακολουθήσει κάποιος για να καταφέρει να μεταδώσει γνώσεις που αφορούν στη χωρική κατανομή κάθε στοιχείου και φαινομένου που παρουσιάζεται πάνω στον πλανήτη και προέρχεται είτε από φυσικά είτε από ανθρωπογενή αίτια (Λαμπρινός, 1999, 2009).

Ειδικότερα στο χώρο της γεωγραφικής εκπαίδευσης στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, όπου κύρια διάσταση εξέλιξης του μαθήματος είναι η εστίαση στην απόκτηση ικανοποιητικών νοητικών χαρτών της επιφάνειας της Γης και στην απόκτηση σχετικής ευχέρειας στη χρήση απλών εργαλείων καταγραφής και απεικόνισης γεωγραφικών δεδομένων (π.χ. χάρτες) και στοιχείων του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, οι διδακτικές προσεγγίσεις που επιλέγονται πρέπει να είναι κυρίως βιωματικές για τους μαθητές. Μέσα από τις προσεγγίσεις αυτές θα πρέπει να δίνεται απάντηση στα ερωτήματα «πού» συμβαίνει ένα φυσικό φαινόμενο ή διαδικασία, «τι» είναι αυτό που συμβαίνει κ.λπ. (ΦΕΚ 303-B’/13-3-2003). Η διδασκαλία της γεωγραφίας στο Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ασχολείται με τα φυσικά και ανθρωπογενή συστήματα (φυσική γεωγραφία και ανθρωπογεωγραφία) και θεωρεί ότι η εργασία με χάρτες αποτελεί θέμα των γεωγράφων (Lambrinos and Bibou, 2006).

Σύμφωνα με τις παραπάνω αρχές της Γνωστικής Ψυχολογίας και του Δομητισμού έχουν γραφτεί τα βιβλία της Γεωγραφίας με σκοπό να προβληματίσουν τους μαθητές, να τους ασκήσουν στην έρευνα, στην παρατήρηση και στο δημοκρατικό διάλογο, καθώς επίσης να τους βοηθήσουν να αναπτύξουν κριτική σκέψη, να αισθανθούν αγάπη για το συγκεκριμένο αντικείμενο και να αποκτήσουν δημιουργικές ικανότητες. Εξάλλου αυτό προτείνουν και τα αναλυτικά προγράμματα, που σχεδιάζονται από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, με τέτοιο τρόπο ώστε οι μαθητές

να καταστούν ικανοί να αντιμετωπίζουν τα προβλήματα που θα παρουσιάζονται στη ζωή τους μεγαλώνοντας και να γίνουν πολίτες υπεύθυνοι, συμμετοχικοί, ικανοί να δέχονται τις αλλαγές και να τις αξιοποιούν για το καλό του συνόλου. Όλα αυτά έλειπαν παλαιότερα από τη μαθησιακή διαδικασία, η οποία χαρακτηριζόταν από την απλή παράδοση του μαθήματος και την απομνημόνευση εκ μέρους των μαθητών.

Τα αναλυτικά προγράμματα βασισμένα στα σύγχρονα μαθησιακά μοντέλα απαιτούν τα εξής:

«Η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται σε σχετικό πλαίσιο». (Αρ. Ράπτης και Αθ. Ράπτη, 1998). Οι μαθητές δηλαδή ερευνούν και μαθαίνουν ευκολότερα, όταν ευρίσκονται μέσα στο οικείο τους περιβάλλον και δέχονται τις αλληλεπιδράσεις των συμμαθητών τους και των μεγαλύτερων συνανθρώπων τους, από τους οποίους και αντλούν πληροφορίες. Επίσης καλό είναι να εξετάζουν ένα θέμα κάτω από διαφορετικές συνθήκες, σε διαφορετικούς χρόνους και από διαφορετική σκοπιά, ώστε να διαμορφώνουν μόνοι τους το δικό τους γνωστικό χάρτη, «την πνευματική πυξίδα» (Κολιάδης, 1997), για να μπορούν να ακολουθούν τη σωστή οδό στην επίλυση των προβλημάτων. Γεγονός είναι ότι οι μαθητές μαθαίνουν καλύτερα, όταν συνεργάζονται, συμμετέχουν, σκέπτονται και ενεργούν και έχουν προσωπική επαφή με τα αντικείμενα. Τα ερευνητικά αποτελέσματα δείχνουν ότι στην ανάπτυξη γνώσης και δεξιοτήτων δεν συμβάλλει μόνο ο εκπαιδευτικός αλλά και οι μαθητές που μπορούν να μάθουν ο ένας από τον άλλον, μία διαδικασία που είναι γνωστή ως «αλληλοδιδασκαλία» (Schmeink et al., 2010).

Έχει αποδειχθεί ότι μέσα στη σχολική τάξη τα παλαιότερα χρόνια η παραδοσιακή διδασκαλία, που ήθελε τον εκπαιδευτικό ένα μεταδότη της γνώσης και το μαθητή παθητικό δέκτη, δεν βοήθησε στην πρόσκτηση της ουσιαστικής γνώσης, αφού το σύστημα της αποστήθισης των κειμένων πρωταγωνιστούσε σε αυτήν. Μάλιστα το μάθημα της Γεωγραφίας ήταν δύσκολο, βαρετό και καθόλου αγαπητό από τους περισσότερους μαθητές, επειδή έπρεπε να γνωρίζουν χώρες, πρωτεύουσες, όρη, ποταμούς κ.λπ. από μνήμης, να εξετάζονται σε αυτά και να βαθμολογούνται.

Οι νέες διδακτικές προσεγγίσεις έδωσαν άλλη διάσταση στη διδασκαλία. Κατ' αρχάς αναγνωρίστηκε η αξία κάθε μαθητή και δόθηκε έμφαση στους τρόπους, με τους οποίους τονώνεται η αυτοπεποίθησή του και αναδεικνύονται οι ιδιαίτερες ικανότητές του. Εφαρμόζοντας και στη Γεωγραφία τις νέες μεθόδους διδασκαλίας, μεθόδους βιωματικές, συνεργατικές και ανακαλυπτικές, αναδιαμορφώνονται τα γνωστικά μοντέλα των μαθητών και βοηθούνται οι μαθητές να αναπτύξουν στάσεις, αρχές και συμπεριφορές που χαρακτηρίζουν τους πολίτες της σύγχρονης παγκόσμιας κοινωνίας.

Επομένως οι μαθητές με τις δραστηριότητες και τις εμπειρίες αναπτύσσουν τη γνώση τους, μα και τη μεταβάλλουν διαρκώς. Στη βιωματική μάθηση τα άτομα μαθαίνουν με τον προβληματισμό, τη δράση, την ανακάλυψη, τη μεταγνώση και το στοχασμό, ο οποίος υποβοηθείται από το διδάσκοντα. Δίνεται σημασία στην επίλυση προβλημάτων, στην αιτιολόγηση καταστάσεων, στην κριτική σκέψη και στην ενεργητική χρήση της γνώσης, που οι μαθητές αποκτούν. Στη ενεργό μάθηση σημαίνοντα ρόλο διαδραματίζουν και τα παιδαγωγικά εργαλεία, που χρησιμοποιεί ο δάσκαλος, για να διευκολύνει τη μάθηση και να δημιουργήσει θετικές στάσεις των μαθητών απέναντι στο προς μελέτη αντικείμενο.

Με βάση τα παραπάνω είναι προφανές ότι οι κύριες μεθοδολογικές προσεγγίσεις που μπορούν να δημιουργήσουν το απαραίτητο μαθησιακό περιβάλλον ειδικά για το μάθημα της Γεωγραφίας είναι: η εποικοδομητική, η ανακαλυπτική, η ομαδοσυνεργατική, η διαθεματική ή και ο συνδυασμός αυτών. Ο συνδυασμός διδακτικών μεθοδολογιών επαφίεται στις παιδαγωγικές / διδακτικές ικανότητες του δασκάλου.

Επί πλέον η βιβλιογραφία και η προσωπική εμπειρία έχουν δείξει ότι για την αποτελεσματικότερη διαδικασία της μάθησης χρησιμοποιούνται στη διδασκαλία διάφορα τεχνάσματα ή παιδαγωγικά εργαλεία, όπως η ερώτηση, η αναζήτηση, ο εννοιολογικός χάρτης και το παίξιμο ρόλων. Αυτά τα εργαλεία χρησιμοποιήθηκαν και στη συγγραφή των βιβλίων.

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται οι καταλληλότερες μεθοδολογικές προσεγγίσεις μιας ενότητας των βιβλίων της Γεωγραφίας της πέμπτης δημοτικού αλλά και της δευτέρας γυμνασίου, αυτό που αφορά την διδασκαλία των ποταμών και των λιμνών της Ελλάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2.1 Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΣΗΜΕΡΑ ΣΕ ΟΛΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Σήμερα, το μάθημα της Γεωγραφίας διδάσκεται ως ανεξάρτητο στην Ε΄ και στην ΣΤ΄ τάξη του Δημοτικού Σχολείου και στην Α΄ και Β΄ τάξη του Γυμνασίου για δύο ώρες την εβδομάδα.. Αυτό είναι το αποτέλεσμα της συνεχούς συρρίκνωσης του μαθήματος που επήλθε από το αναλυτικό πρόγραμμα του 1977 μέχρι σήμερα. Αναλυτικά η εξέλιξη της γεωγραφίας στη σχολική εκπαίδευση παρουσιάζεται από τους (Κλωνάρη, 2002 Κατσίκης, 2001, Χατζημιχάλης, 2001, Ρέντζος, 1984).

Σύμφωνα λοιπόν με τους Ρέλλου Μ., Λαμπρινός, Ν., 2004, Η στασιμότητα της Γεωγραφικής Εκπαίδευσης από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο (Πρακτικά 7^{ου} Πανελληνίου Γεωγραφικού Συνέδριου, Τόμος II, σελ. 547-554, Μυτιλήνη, Οκτώβριος 2004”) **στον πίνακα 1** παρουσιάζονται στοιχεία για τη διδασκαλία της γεωγραφίας σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες. Οι πληροφορίες αυτές έχουν αντληθεί κυρίως από τη Βάση Δεδομένων για τα Εκπαιδευτικά Συστήματα στην Ευρώπη (The Information Database on Education Systems in Europe - διαθέσιμη στη διεύθυνση http://www.eurydice.org/Eurybase/frameset_eurybase.html πρόσβαση στις 03/3/2004). Αξίζει δε να ειπωθεί ότι στη Βάση Δεδομένων για τα Εκπαιδευτικά Συστήματα στην Ευρώπη (The Information Database on Education Systems in Europe) δεν δίνονται στοιχεία σχετικά με τις ώρες διδασκαλίας του μαθήματος της γεωγραφίας στο Δημοτικό, όπως συμβαίνει με τα άλλα μαθήματα.

Επίσης στοιχεία συγκεντρώθηκαν και από άλλες πηγές όπως άρθρα, ιστοσελίδες, επικοινωνία μέσω e-mail. Συγκεκριμένα για την Ελβετία (Reinfried, 2001), για τη Μάλτα (ιστοσελίδα του Υπουργείου Παιδείας της Μάλτας διαθέσιμη στη διεύθυνση: <http://www.education.gov.mt>, πρόσβαση στις 23/3/2004), για τη Δανία (Henrik Norregaard, επικοινωνία μέσω e-mail), για την Ολλανδία (Vaart, R.van der , 2001, σ.80) για την Κροατία (Zoran Curic, επικοινωνία μέσω e-mail) για το Μαυροβούνιο (Ivana Petricevic, επικοινωνία μέσω e-mail), για τη Ρουμανία (Marius Matache, επικοινωνία μέσω e-mail) για την Ουκρανία (Πρεσβεία Ελλάδος στο Κίεβο) για την Ισπανία (Πρεσβεία Ελλάδος στην Μαδρίτη).

Σύμφωνα λοιπόν με τον πίνακα 1, 13 από τις 30 χώρες που συμμετέχουν στην έρευνα, διδάσκουν την γεωγραφία στο δημοτικό συγχωνευμένη με άλλα μαθήματα ενώ οι 5 από τις παραπάνω 13 συνεχίζουν αυτή τη μέθοδο διδασκαλίας της γεωγραφίας με άλλα μαθήματα και στο γυμνάσιο. Στις υπόλοιπες 17 χώρες οι

γεωγραφία διδάσκεται μόνο σε κάποιες τάξεις του δημοτικού και του γυμνασίου. Εξαίρεση αποτελούν:

- η Γαλλική κοινότητα του Βελγίου που διδάσκει τη γεωγραφία στο δημοτικό ως ανεξάρτητο μάθημα ενώ στο γυμνάσιο και στο λύκειο τη διδάσκει μαζί με ιστορία
- η Ελβετία (για την οποία δεν έχουμε στοιχεία για το δημοτικό και το γυμνάσιο, διδάσκει τη γεωγραφία στο λύκειο μαζί με τα μαθήματα της Ιστορίας, των Οικονομικών Επιστημών και του Δίκαιου.

Η Αυστρία, η Ιταλία, η Κύπρος, η Λετονία και οι Ουγγαρία δεν διδάσκουν την γεωγραφία ούτε ως βασικό μάθημα αλλά ούτε ως μάθημα κατ' επιλογήν η κατεύθυνσης σε δημοτικό, γυμνάσιο και λύκειο αντίστοιχα. Μόνο η Ουγγαρία διδάσκει γεωγραφία στην Α' και Β' Γυμνασίου. Στις Η.Π.Α. η διδασκαλία της γεωγραφίας ξεκινά στην Τετάρτη δημοτικού (Salsbury, 2001, Geography Education Standards Project, 1994) και συνεχίζεται μέχρι το Λύκειο (Geography Education Standards Project, 1994). Ωστόσο το κάθε σχολείο ακολουθεί το δικό του πρόγραμμα διδασκαλίας ανάλογα με τις γενικές αρχές και τους στόχους που θέτονται από το Geography Education Standards Project το οποίο και καθορίζει τι θα πρέπει να γνωρίζει ο μαθητής/τρια στο τέλος της Δ' τάξης του Δημοτικού, στο τέλος της Β' Γυμνασίου και στο τέλος του Λυκείου.

γ) Η απουσία κατάλληλης υλικοτεχνικής υποδομής (Κατσίκης, 2001). Σύμφωνα με την έρευνα Λαμπρινός κ.α. (Λαμπρινός, 2009 Σχετικά με τη διδασκαλία της γεωγραφίας στο Σχολείο) σε 667 μαθητές των νομών Θεσσαλονίκης, Πέλλας, και Πιερίας της Στ' Δημοτικού το ενδιαφέρον των μαθητών για τη γεωγραφία ενισχύεται με την χρησιμοποίηση περισσότερων εποπτικών μέσων γιατί με αυτό τον τρόπο το μάθημα τους γίνεται πιο κατανοητό. Σήμερα, στα Ελληνικά σχολεία χρησιμοποιούνται τα παραδοσιακά εποπτικά μέσα διδασκαλίας σε αντίθεση με την Αγγλία (Russel, 1995 σ.39) και τις Η.Π.Α. (Geography Education Standards Project, 1994) χρησιμοποιούνται συστηματικά όχι μόνο η τηλεόραση και το video αλλά και ειδικά σχεδιαστικά πακέτα καθώς και ειδικά λογισμικά για την κατασκευή χαρτών (χρήση των Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών - Geography Information Systems) (Geography Education Standards Project, 1994).

δ) Η έλλειψη συντονισμού στον προγραμματισμό των βαθμίδων της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Η έλλειψη συνεργασίας τόσο σε ποιοτικό, όσον αφορά δηλαδή στο τι θα διδαχθεί ο μαθητής, όσο και στο ποσοτικό επίπεδο, δηλαδή στην έκταση των ενοτήτων στις δύο σχολικές βαθμίδες, δημοτικού και Γυμνασίου, οδηγεί:

- στην επανάληψη κάποιων ενοτήτων, χωρίς ουσιαστικό λόγο, με αποτέλεσμα να χάνεται πολύτιμος διδακτικός χρόνος
- η μη επικάλυψη των κενών σε ενότητες που δεν είτε δεν προλαβαίνουν να διδαχθούν ολοκληρωτικά ή ακόμη χειρότερα δεν διδάσκονται καθόλου.

Πίνακας: Η Διδασκαλία της Γεωγραφίας στην Ευρώπη

Πίνακας 1: ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ ΣΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΔΙΔΑΣΚΕΤΑΙ Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

ΤΑΞΕΙΣ ΧΩΡΕΣ		ΔΗΜΟΤΙΚΟ						ΓΥΜΝΑΣΙΟ			ΕΝΙΑΙΟ ΛΥΚΕΙΟ			
		1"	2"	3"	4"	5"	6"	7"	8"	9"	10"	11"	12"	13"
ΑΥΣΤΡΙΑ		Γ+Ι+Β	Γ+Ι+Β	Γ+Ι+Β	Γ+Ι+Β	Γ+Ο	Γ+Ο	Γ+Ο	Γ+Ο					
ΓΑΛΛΙΑ				Γ+Ι	Γ+Ι	Γ+Ι	Γ+Ι+Α	Γ+Ι+Α	Γ+Ι+Α	Γ+Ι+Α	Γ+Ι	Κ	Κ	
ΓΕΡΜΑΝΙΑ		Γ+Ι+Β				ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ*						ΕΠΙΛΟΓΗΣ*		
ΔΑΝΙΑ		Γ+ΕΠ	Γ+ΕΠ	Γ+ΕΠ	Γ+ΕΠ	Γ+ΕΠ	Γ+ΕΠ	Γ	Γ			Γ	Ε	
ΕΛΛΑΔΑ			Μ	Μ	Μ	Γ	Γ	Γ						
ΙΡΛΑΝΔΙΑ		Γ+Ι+ΕΠ	Γ+Ι+ΕΠ	Γ+Ι+ΕΠ	Γ+Ι+ΕΠ	Γ+Ι+ΕΠ	Γ+Ι+ΕΠ	Γ	Γ	Γ		Ε	Ε	
ΙΣΠΑΝΙΑ		Γ+Ι+ΕΠ	Γ+Ι+ΕΠ	Γ+Ι+ΕΠ	Γ+Ι+ΕΠ	Γ+Ι+ΕΠ	Γ+Ι+ΕΠ	Γ+Ι	Γ+Ι	Γ+Ι	Γ+Ι	Κ	Κ	
ΙΤΑΛΙΑ		ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ+ΙΣΤΟΡΙΑ*					Γ+Ι+Α	Γ+Ι+Α						
ΛΙΧΤΕΝΣΤΑΙΝ			Γ+Ι+Β	Γ+Ι+Β			Γ	Γ	Γ		Γ	Γ	Γ	Γ
ΠΟΛΩΝΙΑ					Γ+ΕΠ	Γ+ΕΠ	Γ+ΕΠ	Γ	Γ	Γ	Ε	Ε		
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ		Μ	Μ	Μ	Μ	Γ+Ι	Γ+Ι	Γ	Γ	Γ	Κ	Κ	Κ	
ΤΣΕΚΙΑ					Γ+Ι	Γ+Ι	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ		
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ		Γ+Β+Α	Γ+Β+Α	Γ+Β+Α	Γ+Β+Α	Γ+Β+Α	Γ+Β+Α	Γ+Β	Γ+Β	Γ+Β	Γ	Γ	Γ	
ΒΕΛΓΙΟ	ΓΑΛΛΙΚΗ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ+Ι	Γ+Ι	Γ+Ι	Γ+Ι	Γ+Ι	Γ+Ι	
	ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ							Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	
	ΦΛΑΜΑΝΔΙΚΗ							Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	
ΕΛΒΕΤΙΑ											Γ+Ι+Ο+Δ			
ΕΣΘΟΝΙΑ								Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ		Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Ε	Ε	Ε	
ΚΡΟΑΤΙΑ						Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	
ΚΥΠΡΟΣ				Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ				
ΛΕΤΟΝΙΑ							Γ	Γ	Γ	Γ				
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ								ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ*						
ΜΑΛΤΑ								Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	
ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ						Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	
ΟΛΛΑΝΔΙΑ					Γ	Γ	Γ		Γ	Γ	Κ	Κ	Κ	
ΟΥΓΓΑΡΙΑ								Γ	Γ					
ΟΥΚΡΑΝΙΑ						Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ			
ΡΟΥΜΑΝΙΑ				Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	
ΣΛΟΒΑΚΙΑ						Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	Γ	
ΣΛΟΒΕΝΙΑ							Γ	Γ	Γ		ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ*			
ΣΟΥΗΔΙΑ		ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ*												

Επεξήγηση συμβόλων του Πίνακα 1:

- * ξέρουμε ότι διδάσκεται η γεωγραφία αλλά δεν γνωρίζουμε ακριβώς σε ποιες τάξεις,
- Γ: γεωγραφία ως υποχρεωτικό μάθημα,

- E: γεωγραφία ως μάθημα επιλογής,
- K: γεωγραφία στα πλαίσια των κατευθύνσεων,
- M: γεωγραφία μέσα από τη μελέτη του περιβάλλοντος,
- Γ+B: γεωγραφία μαζί με βιολογία,
- Γ+I : γεωγραφία μαζί με ιστορία,
- Γ+ΕΠ : γεωγραφία μαζί με φυσικές επιστήμες,
- Γ+ O : γεωγραφία μαζί με οικονομικές επιστήμες,
- Γ+I+ΕΠ : γεωγραφία μαζί με ιστορία και φυσικές επιστήμες,
- Γ+I+A : γεωγραφία μαζί με ιστορία και αγωγή του πολίτη,
- Γ+I+B : γεωγραφία μαζί με ιστορία και βιολογία,
- Γ+B+A: γεωγραφία μαζί με βιολογία και αγωγή του πολίτη,
- Γ+I+O+Δ: γεωγραφία μαζί με ιστορία, οικονομικές επιστήμες και δίκαιο

2.2 ΤΑ ΝΕΑ ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών στην Ελλάδα συντάσσονται από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, το θεσμό που εισηγείται στο ΥΠΕΠΘ τις εκάστοτε ενδεδειγμένες επιστημονικές και παιδαγωγικές απόψεις, και εφαρμόζει την εκάστους πολιτική. Η ιστορική ανασκόπηση των Αναλυτικών Προγραμμάτων δεν είναι αντικείμενο της παρούσας εργασίας. Σχετικά με την εξέλιξη και την ιστορική ανασκόπηση των Αναλυτικών Προγραμμάτων στην Ελλάδα έχουν γίνει πολλές εργασίες (Ξωχέλης, 1981; Φλουρής, 1983; Μαρμαρινός, 1977; Νούτσος, 1979 & 1983; Apple, 1986;). Η απαρχή γίνεται το 1977, όπου τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών περιλαμβάνουν τους βασικούς σκοπούς του κάθε μαθήματος, έναν κατάλογο γνωστικών περιεχομένων και γενικές διδακτικές μεθοδολογικές οδηγίες όπως ορίζεται από το Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθμ. 1034, «Περί των διδασκομένων μαθημάτων και του Αναλυτικού και Ωρολογίου Προγράμματος του Δημοτικού Σχολείου, άρθρο 1 και 2» (Εκπαιδευτική Νομοθεσία, Ιανουάριος 1978). Εκεί μπαίνουν οι αρχές οι οποίες με κάποιες αποκλίσεις χαρακτηρίζουν την εκπαίδευση ως τις μέρες μας.

Σύμφωνα με τον Λαμπρινός, Ν.,(2009) Σχετικά με τη διδασκαλία της γεωγραφίας στο σχολείο η εξέλιξη των ΑΠ από το 1989 και έπειτα είναι μεγάλη. Το μάθημα της γεωγραφίας έχει υποστεί συνεχής συρρίκνωση σύμφωνα με το ΑΠ του 1977 ως και σήμερα. Στις μέρες μας διδάσκεται ως ανεξάρτητο στην Ε' και Στ' Δημοτικού και στην Α' και Β' τάξη Γυμνασίου για δύο ώρες την εβδομάδα. Μεγάλο πρόβλημα αντιμετώπισαν οι μαθητές που τελείωσαν το δημοτικό τον Ιούνιο του 2006. Την συγκεκριμένη σχολική χρονιά εφαρμόστηκαν δύο αναλυτικά προγράμματα σε δύο τάξεις για τι ίδιο μάθημα και η διδασκαλία έγινε με δύο βιβλία βασισμένα σε διαφορετικά αναλυτικά προγράμματα με συνέπεια οι μαθητές εκείνης της χρονιάς να μην διδαχθούν συγκεκριμένες ενότητες που αφορούσαν τους μεσημβρινούς και παραλλήλους καθώς και τις γεωγραφικές συντεταγμένες. Τέλος, άλλο ένα πρόβλημα που εντοπίζεται στα σημερινά ΑΠ είναι ότι η ύλη του μαθήματος της γεωγραφίας του δημοτικού δείχνει να παρουσιάζει μικρή διαφορά με την ύλη που διδάσκεται στο γυμνάσιο (Ρέλλου, 2005). Το συγκεκριμένο πρόβλημα εντοπίζεται στο γεγονός της «έλλειψης συνεργασίας και συντονισμού στον προγραμματισμό των διδασκομένων μαθημάτων μεταξύ των δύο βαθμίδων εκπαίδευσης» (Ρέλλου, 2005: 131).

Ουσιαστικές λοιπόν αλλαγές στο χώρο της ελληνικής εκπαίδευσης πραγματοποιούνται από το 1985 και μετά. Τα σχετικά Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών της εθνικής εκπαίδευσης προδιαγράφονται στο άρθρο 1 του Ν. 1566/1985 σύμφωνα με τον οποίο αλλάζει η δομή τους και αποκτούν τα δομικά χαρακτηριστικά

τύπου Curriculum (σκοποί-στόχοι, γνωστικά περιεχόμενα, διδακτική μεθοδολογία). Μεταξύ των άλλων στο άρθρο 1 αναφέρεται ότι τα Αναλυτικά Προγράμματα αποτελούν «άρτιους οδηγούς του εκπαιδευτικού έργου» και περιλαμβάνουν σαφώς διατυπωμένους κατά μάθημα σκοπούς, διδακτέα ύλη επιλεγμένη σύμφωνα με το σκοπό του μαθήματος, ενδεικτικές κατευθύνσεις για τη διδακτική μέθοδο που θα χρησιμοποιηθεί και προτείνουν τα μέσα διδασκαλίας κάθε διδακτικής ενότητας ή θέματος της σχολικής ύλης. Αναφέρεται επί πλέον, ότι τα διδακτικά βιβλία για τους μαθητές/-τριες και τους εκπαιδευτικούς συγγράφονται σύμφωνα με τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών, ανατίθενται σε ομάδες συγγραφέων και εγκρίνονται από το Π.Ι. Η αρχή αυτή καθορίζει το “πλαίσιο ελευθερίας” των συγγραφέων των σχολικών εγχειριδίων, οι οποίοι οφείλουν να ακολουθήσουν το περιεχόμενο όπως προδιαγράφεται, έχοντας πολύ μικρά περιθώρια απόκλισης (+/- 10%).

Σύμφωνα με το άρθρο 7 του Ν. 2525/97, συντάχτηκε από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο το Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Ε.Π.Π.Σ.) για τις βαθμίδες Νηπιαγωγείου έως και Λύκειο, το οποίο, όμως, εφαρμόστηκε τελικά μόνο στο Λύκειο. Στόχος του Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών σύμφωνα με τους συντάκτες του, ήταν να εξασφαλιστεί η συνέχεια της σχολικής ύλης και η εξάλειψη της αποσπασματικότητας των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών (ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Π.Ι., 2000: 10-11). Σε αυτό περιγράφονται αναλυτικά οι αρχές και οι γενικοί σκοποί της εκπαίδευσης, καθώς και οι ειδικοί σκοποί και στόχοι του κάθε μαθήματος για κάθε τάξη.

Το 2001 σχεδιάστηκε το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.), στα οποία υιοθετείται η διακομματική προσέγγιση των εννοιών και επιχειρείται η διασύνδεση διαφορετικών γνωστικών αντικειμένων, η ολιστική ανάλυση βασικών επιστημονικών θεμάτων, (Φ.Ε.Κ. 1366,1373,1374,1375 και 1376/18-10-2001). Στη συνέχεια ακολούθησε αναθεώρηση, βελτίωση της αρχικής πρότασης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου που προέκυψε ως αποτέλεσμα εσωτερικής αξιολόγησης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, αλλά και ανατροφοδότησης που προήλθε από συζητήσεις με εκπαιδευτικούς και στελέχη της εκπαίδευσης στις περιφέρειες της χώρας και οδήγησε στην τροποποίηση του Διαθεματικού Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών και των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών και έκδοσή τους το 2002. Ακολούθησε και νέα δημοσίευσή τους στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης (Φ.Ε.Κ. 303/τ.Βύ, 13/3/2003-ΦΕΚ 304/τ.Βύ, 13/3/2003), και ισχύουν σε όλη την επικράτεια της χώρας. Σε αυτό το πλαίσιο εντάχτηκε και το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Γεωγραφίας της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

2.3 Οι έννοιες των ποταμών και των λιμνών μέσα από τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών και τα βιβλία

Κάνοντας μία ανασκόπηση στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) καθώς επίσης και στα βιβλία από την πρώτη τάξη του δημοτικού, μέχρι και την τάξη της δευτέρας γυμνασίου προκύπτει ότι οι μαθητές υστερούν σε γνώσεις που αφορούν τις διεργασίες που συμβαίνουν στα ποτάμια επειδή αυτό το επιτρέπει το ΑΠ και το βιβλίο τους. Από την εμπειρία μας, γνωρίζουμε ότι οι μαθητές/-τριες κατά τη διάρκεια της σχολικής τους ζωής, προσεγγίζουν με μηχανιστικό τρόπο θέματα σχετικά με τη διαχείριση των ποταμών και των λιμνών. Άρα, αν η παρατήρηση είναι σωστή αυτό πρακτικά σημαίνει ότι οι μαθητές/-τριες καλούνται να απαντήσουν στην ερώτηση «Γιατί; Με ποια αποτελέσματα;». Προκειμένου να διαπιστωθεί αν και κατά πόσο ισχύει η συγκεκριμένη παρατήρηση, αποφασίστηκε να διερευνηθεί σε έννοιες που παρουσιάζονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Ε' Δημοτικού (μιας και είναι η πρώτη τάξη στην οποία εφαρμόζεται η Γεωγραφία ως αυτόνομο μάθημα). Παράλληλα εξετάστηκε ποιο είναι το υπόβαθρο πάνω στο οποίο δομούνται οι γεωγραφικές έννοιες «ποτάμι» και «λίμνη».

Το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών του μαθήματος, είναι ο άξονας που διατρέχει κάθετα το αντικείμενο της Γεωγραφίας ακόμα και στις τάξεις που δεν διδάσκεται ως διακριτό μάθημα. Αυτό σημαίνει ότι οι συντάκτες του Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών προκειμένου να εξασφαλιστεί η συνέχεια στις θεματικές ενότητες, προδιέγραψαν ποιες έννοιες θα πρέπει να διδάσκεται ο μαθητής/-τρια στο μάθημα της Μελέτης του Περιβάλλοντος και πώς, ώστε να υπάρχει το υπόβαθρο που κα στηρίζει την επεξεργασία των πιο εξειδικευμένων γεωγραφικών εννοιών.

Αυτές τις έννοιες οι συντάκτες του Αναλυτικού Προγράμματος της Μελέτης του Περιβάλλοντος θα έπρεπε να τις εντάξουν στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών. Η δομή του Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών ακολουθεί τέσσερις στήλες όπου στην πρώτη περιγράφονται οι άξονες γνωστικού περιεχομένου και στη δεύτερη οι στόχοι. Οι έννοιες που θα επεξεργαστεί ο μαθητής/-τρια παρουσιάζονται στους άξονες γνωστικού περιεχομένου, οι οποίοι σχετίζονται με το φυσικό περιβάλλον και τις σχέσεις του ανθρώπου και του περιβάλλοντος. Οι δύο άλλοι άξονες έχουν προστεθεί προκειμένου να διασφαλιστούν οι διαδικασίες, δηλαδή ότι η εξέταση των εννοιών θα γίνει μέσα από απεικονίσεις, μέσα από τη χρήση χαρτών αλλά και την άσκηση του μαθητή/-τριας στη χρήση γεωγραφικού υλικού. Η απεικόνιση των οντοτήτων στη Γεωγραφία είναι σημαντική όχι γιατί η Γεωγραφία χρησιμοποιεί χάρτες, αλλά γιατί η άσκηση πάνω στο χάρτη βοηθά στη δημιουργία

πιο σταθερών εικόνων, αναδεικνύει τις παρανοήσεις αν υπάρχουν και οδηγεί το μαθητή/-τρια “ανώδυνα” στο χάρο των γενικεύσεων και των αφηρημένων αντικειμένων (με την προϋπόθεση ότι ο μαθητής είναι εξοικειωμένος με τον χάρτη και μπορεί να τον διαβάξει και ερμηνεύει).

Στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών οι προς επεξεργασία έννοιες έχουν ως αφετηρία το χώρο. Ο χώρος αυτός καθώς μεγαλώνει ο μαθητής/-τρια διευρύνεται. Έτσι, με απαρχή το γεωγραφικό χώρο του μαθητή/-τριας συνεχίζεται η μελέτη στο γεωγραφικό διαμέρισμα, στο κράτος, στα κράτη, στον κόσμο. Στις μικρές τάξεις έχει προβλεφτεί η εκμάθηση του λεξιλογίου των γεωγραφικών οντοτήτων π.χ. ποτάμι, βουνό, λίμνη ώστε όταν οι μαθητές/-τριες κληθούν να μιλήσουν για το ποτάμι της περιοχής τους και στη συνέχεια για τα ποτάμια της Ελλάδας και τα ποτάμια του κόσμου, να έχουν το απαιτούμενο γνωστικό υπόβαθρο. Όπου αναφέρεται «περιοχή που μελετάται» ή «γεωγραφική οντότητα που μελετάται» σημαίνει ότι ο μαθητής/-τρια θα πρέπει να την αντιμετωπίσει ολιστικά (φυσική γεωγραφία, σχέσεις αλληλεπίδρασης ανθρώπου και περιβάλλοντος, απεικονίσεις, κτλ.).

Ο πίνακας 2.3 περιγράφει το περιεχόμενο του Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών το σχετικό με την προσέγγιση των οντοτήτων που εξετάζουμε, του ποταμού και της λίμνης. Οι δύο πρώτες στήλες αποτελούν μεταφορά από το ΔΕΕΠΣ ενώ στην τρίτη στήλη παρουσιάζονται οι γεωγραφικές έννοιες που εξετάζονται.

Πίνακας 2.3: ΑΞΟΝΕΣ ΓΝΩΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ, ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΟΥ Δ.Ε.Π.Π.Σ. ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΟΤΑΜΙΑ ΚΑΙ ΛΙΜΝΕΣ (πηγή Φ.Ε.Κ. 304 τεύχος Β' 13/03/2003)

	ΑΞΟΝΕΣ ΓΝΩΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ	ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΝΟΙΕΣ
Α	Φυσικό περιβάλλον Εξερεύνηση χώρου, μορφολογικά στοιχεία, οικείοι γεωγραφικοί όροι, βασικές έννοιες χωρίς λεκτικούς ορισμούς (βουνό, θάλασσα, λίμνη, ποτάμι, νησί κτλ.) Βραχυχρόνιες και εποχιακές μεταβολές του καιρού στο χώρο του μαθητή/-τριας	Να διακρίνουν τα επιμέρους στοιχεία που αποτελούν το φυσικό περιβάλλον τους. Να αναγνωρίζουν, να καταγράφουν με απλά μέσα και να περιγράφουν συνήθεις εποχιακές μεταβολές στο περιβάλλον τους.	Οντότητα λίμνη, Οντότητα ποτάμι,
	Ανθρωπογενές περιβάλλον – σχέσεις ανθρώπου και περιβάλλοντος. Αναγνώριση του χώρου στον οποίο κινούνται. Φροντίδα του περιβάλλοντος του χώρου που μελετούν.	Να διακρίνουν ανθρωπογενή στοιχεία στο άμεσο περιβάλλον τους. Να αναπτύσσουν θετικές στάσεις για την προστασία του άμεσου περιβάλλοντός τους.	Φροντίδα προστασία ποταμών - λιμνών
	Μέσα καταγραφής και απεικόνισης γεωγραφικών στοιχείων Ανάγλυφες αναπαραστάσεις του χώρου	Να απεικονίζουν το χώρο που μελετούν με χρήση απλών υλικών	Απεικόνιση λίμνης Απεικόνιση ποταμού
Β	Φυσικό περιβάλλον Διάκριση και χαρακτηρισμός του χώρου (πεδινός, ορεινός, παράλιος). Κύκλος του νερού μορφές του νερού στη φύση	Να εξοικειωθούν με τη χρήση γεωγραφικών όρων. Να αναγνωρίζουν τον κύκλο του νερού στη φύση.	Κύκλος του νερού
	Ανθρωπογενές περιβάλλον – σχέσεις ανθρώπου και περιβάλλοντος Έργα του ανθρώπου στο χώρο που μελετούν Φροντίδα του περιβάλλοντος στο χώρο που μελετούν	Να αναγνωρίσουν την αναγκαιότητα των έργων και να την περιγράφουν με συγκεκριμένα παραδείγματα Να αναπτύσσουν θετικές στάσεις για την προστασία του άμεσου περιβάλλοντος	
	Μέσα καταγραφής και απεικόνισης γεωγραφικών στοιχείων Ανάγλυφες αναπαραστάσεις του χώρου, γραφικές παραστάσεις με εικόνες ή σύμβολα	Να απεικονίζουν το χώρο που μελετούν με χρήση απλών υλικών	Απεικόνιση του κύκλου του νερού με εικόνες και σύμβολα
Γ	Φυσικό περιβάλλον Ευρύτερη περιοχή του μαθητή/-τριας. Λεξιλόγιο γεωγραφικών	Να εξοικειωθούν με τη χρήση γεωγραφικής ορολογίας	Γεωγραφικοί όροι: ποτάμι πηγές

	όρων (βουνό, πρόποδες, πλαγιάς, κορυφή, κτλ.)		εκβολής ροή παραπόταμοι μαϊάνδροι δέλτα λίμνη πυθμένας όχθες φυσική τεχνητή
	Ανθρωπογενές περιβάλλον – σχέσεις ανθρώπου και περιβάλλοντος		
	Μέσα καταγραφής και απεικόνισης γεωγραφικών στοιχείων Αντιστοίχιση χαρτογραφικών συμβόλων και στοιχείων του περιβάλλοντος	Να εξοικειωθούν με τη συμβολική αναπαράσταση της μορφής του χώρου αναγνωρίζοντας στο χάρτη στοιχεία του χώρου που ζουν	Απεικονίσεις των γεωγραφικών όρων που σχετίζονται με ποτάμια και λίμνες
Δ	Φυσικό περιβάλλον	Να αναγνωρίζουν στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος στο νομό και στο γεωγραφικό διαμέρισμα του μαθητή/-τριας	Ποτάμι στην περιοχή του μαθητή/-τριας και χαρακτηριστικά του
	Ανθρωπογενές περιβάλλον – σχέσεις ανθρώπου και περιβάλλοντος		Αρχές διαχείρισης του ποταμού στην περιοχή του μαθητή/-τριας
	Μέσα καταγραφής και απεικόνισης γεωγραφικών στοιχείων		Απεικόνιση ποταμών της περιοχής που μελετάται
Ε	Φυσικό περιβάλλον	Να αναγνωρίζουν στοιχεία που αποτελούν το σύστημα του φυσικού περιβάλλοντος στο χώρο της Ελλάδας	Ποτάμια της Ελλάδας Λίμνες της Ελλάδας
	Ανθρωπογενές περιβάλλον – σχέσεις ανθρώπου και περιβάλλοντος	Να αναγνωρίζουν τις εξαρτίσεις που αναπτύσσονται μεταξύ του ανθρώπου και του φυσικού περιβάλλοντος στο χώρο της Ελλάδας	Διαχείριση ποταμών και λιμνών Έργα του ανθρώπου
Σ Τ	Φυσικό περιβάλλον	Να αναγνωρίζουν το φυσικό περιβάλλον των ηπείρων με ιδιαίτερη έμφαση στην Ευρώπη.	Ποτάμια της Γης Λίμνες της Γης
	Ανθρωπογενές περιβάλλον – σχέσεις ανθρώπου και περιβάλλοντος	Να αναγνωρίζουν την αλληλεξάρτηση τόπων και ανθρώπινων ομάδων	Διαχείριση περιβάλλοντος σε επίπεδο ηπείρων

3.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Τα τελευταία χρόνια ως απόρροια του πώς αντιλαμβάνονται οι μαθητές/-τριες τις έννοιες των φυσικών επιστημών, προκύπτουν έντονα τα ερωτήματα «Τι κα διδάξουμε» και «Πώς θα διδάξουμε» τις έννοιες που σχετίζονται με τα δυναμικά γεωγραφικά φαινόμενα. Αν εξαιρέσουμε τις επιμέρους διαφωνίες, η άποψη που μοιάζει να κυριαρχεί ευρέως είναι ότι η νέα γνώση θα πρέπει να οργανώνεται σε σχήματα με εσωτερική δομή. Όσο πιο κοντά βρίσκεται η γνώση αυτή στις προϋπάρχουσες δομές τόσο πιο εύκολα είναι αφομοιώσιμο από τους μαθητές/-τριες» (Βοσνιάδου, 1994).

Μια σειρά από ερευνητές στο εξωτερικό προτείνουν παρεμβάσεις διδασκαλίας με στόχο μέσα από αυτή να οικοδομηθούν οι νέες γνώσεις των μαθητών/-τριών σε αναφορά με τις προϋπάρχουσες γνώσεις. Ο Piaget υποστήριξε ότι ο μαθητής/-τρια δεν δέχεται παθητικά από το περιβάλλον τα οποιαδήποτε ερείσματα παρά τα ερμηνεύει αφομοιώνοντας τα ή μετατρέποντας τις αρχικές του γνώσεις. Για τον Vigotsky (1979) η μάθηση αποτελεί ουσιαστική συνιστώσα για τη νοητική ανάπτυξη του παιδιού. Το πιο βασικό χαρακτηριστικό της μάθησης είναι ότι οι αναπτυξιακές διεργασίες δεν συμπίπτουν με τις μαθησιακές, αλλά τις ακολουθούν. Αυτό αλλάζει την άποψη ότι όταν το παιδί αφομοιώνει το νόημα μιας λέξης ή ελέγχει μια λειτουργία έχει πια συμπληρώσει τις αναπτυξιακές του διεργασίες. Σήμερα, αρκετοί ερευνητές αποδίδουν στην εννοιολογική αλλαγή που συμβαίνει στη μάθηση, χαρακτηριστικά παρόμοια με τις διαδικασίες των φυσικών επιστημών. Η Nersessian (1994) υποστηρίζει ότι η γνώση της ιστορίας των Φυσικών Επιστημών είναι μια “αποθήκη γνώσεων” η οποία καθορίζει και καθοδηγεί την κατασκευή, αλλαγή και επικοινωνία των επιστημονικών αναπαραστάσεων. Η γνώση αυτή από μόνη της, δεν βοηθά στην κατανόηση της επιστημονικής θεωρίας. Για να γίνει χρήση στη διδασκαλία των εννοιολογικών αλλαγών κα πρέπει να εξεταστεί πώς συντελούνται οι εννοιολογικές αλλαγές σε επιμέρους τομείς της γνώσης.

Ο Posner (Posner et al. 1982) εντόπισε τέσσερις κύριες συνθήκες οι οποίες είναι απαραίτητες προκειμένου να γίνει μία εννοιολογική αλλαγή: η προϋπάρχουσα γνώση να μην είναι ικανοποιητική στο να εξηγήσει κάποια φαινόμενα, η νέα γνώση να είναι κατανοητή, η νέα γνώση να είναι εύλογη, η νέα γνώση να είναι εφαρμόσιμη. Αργότερα (Strike & Posner 1992) και κάτω από την έντονη κριτική που δέχτηκαν, ο

Posner και οι συνεργάτες του συμπεριέλαβαν στη θεωρία τους τις κοινωνικοσυναισθηματικές παραμέτρους.

Το πλαίσιο σύνδεσης της επιστημολογίας και της διδακτικής σύμφωνα με τους Κουλαϊδη και Κουζέλη (1990), γίνεται μέσα από τρία επίπεδα: Την “επιστήμη” που περιλαμβάνει τις επιστημονικά αποδεκτές απόψεις, τη “σχολική επιστήμη” που θέτει το ζήτημα του περιεχομένου αυτών που διδάσκονται οι μαθητές/-τριες και την “προσχολική γνώση” που είναι οι απόψεις που έχουν οι μαθητές/-τριες πριν έρθουν στο σχολείο. Η “επιστήμη” και η “σχολική επιστήμη” σχετίζονται με το τι διδάσκονται οι μαθητές/-τριες ενώ η “σχολική επιστήμη” και η “προσχολική γνώση” θέτουν το ζήτημα της αξιολόγησης. Στο εσωτερικό της “σχολικής επιστήμης” μπαίνει η έννοια του ρυθμού μετάβασης από το ένα γνωστικό θέμα στο άλλο.

Μελετώντας τη σύγχρονη σχολική Γεωγραφία στο ελληνικό σχολείο μέσα από το ισχύον Πρόγραμμα Σπουδών, διαπιστώσαμε ότι στη διδασκαλία των δυναμικών γεωγραφικών φαινομένων δεν υφίσταται το αίτιο του κάθε φαινομένου με αποτέλεσμα οι μαθητές/-τριες να μην κατανοούν επαρκώς και άρα να μην ερμηνεύουν το ίδιο το φαινόμενο (Ho). Στην επιστήμη της Φυσικής Γεωγραφίας το αίτιο προηγείται της κάθε προσέγγισης, οπότε οδηγούμαστε στην υπόθεση: Αν στην «σχολική επιστήμη» εντάξουμε θέματα της «επιστήμης», θα δημιουργηθεί ένα μοντέλο διδασκαλίας το οποίο στηρίζεται στη διδασκαλία του αιτίου του κάθε φαινομένου και στον εμπλουτισμό των αποτελεσμάτων, γεγονός που αναπόφευκτα θα βοηθήσει τους μαθητές/-τριες να κατανοήσουν και άρα να ερμηνεύσουν καλύτερα το ίδιο το φαινόμενο και τα αποτελέσματα του.

Τα εργαλεία-υλικά που θα χρησιμοποιήσω στην παρούσα εργασία με σκοπό να γίνουν πιο κατανοητά τα κεφάλαια της γεωγραφίας που αφορούν τα ποτάμια και οι λίμνες της Ελλάδος είναι:

- Το βιβλίο γεωγραφίας της Πέμπτης Δημοτικού «Μαθαίνω για την Ελλάδα» Κωστής Κουτσόπουλος, Μαρία Σωτηράκου, Μαρία Ταστσόγλου
- Το βιβλίο γεωγραφίας της Δευτέρας Γυμνασίου «Γεωλογία Γεωγραφία» Άρης Ασλανίδης, Γιώργος Ζαφειρακίδης, Δημήτρης Καλαΐτζιδης
- Το βιβλίο του δασκάλου της γεωγραφίας της Πέμπτης Δημοτικού «Μαθαίνω για την Ελλάδα» Κωστής Κουτσόπουλος, Μαρία Σωτηράκου, Μαρία Ταστσόγλου

- Το βιβλίο του καθηγητή της γεωγραφίας της Δευτέρας Γυμνασίου «Γεωλογία Γεωγραφία»

Άρης Ασλανίδης, Γιώργος Ζαφειρακίδης, Δημήτρης Καλαϊτζίδης

Στα αντίστοιχα κεφάλαια και βάση των στόχων του κάθε μαθήματος που έχουν τεθεί στα βιβλία του δασκάλου και του καθηγητή θα προτείνω μεθόδους μέσω της βοήθειας των διδακτικών εργαλείων ώστε να γίνουν πιο κατανοητά από τους μαθητές.

Σε αυτό το σημείο κρίνω σκόπιμο να αναφέρω τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις που θα χρησιμοποιήσω καθώς επίσης και τα διδακτικά εργαλεία.

3.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

3.2.1 Εποικοδομητική προσέγγιση

Κατά την εποικοδομητική θεωρία «ο μαθητής μαθαίνει σύμφωνα με τις γνωστικές του δομές». (Αρ. Ράπτης και Αθ. Ράπτη, 1998). Δηλαδή σε αυτό που ήδη γνωρίζει, μπορεί να προσθέσει πληροφορίες αυξάνοντας ή διαμορφώνοντας την παλαιά γνώση. Ως αποτέλεσμα ο κάθε μαθητής αντιλαμβάνεται διαφορετικά ένα γεγονός ή μία νέα πληροφορία. Αυτό ο δάσκαλος πρέπει να το λαμβάνει υπόψη και να θεωρεί φυσιολογικό το γεγονός ότι κάθε μαθητής θα αντιδράσει διαφορετικά στην εξέταση ενός θέματος. Η προσέγγιση αυτή χρησιμοποιείται στο μάθημα της Γεωγραφίας, επειδή μπορεί να «κτίζεται» νέα γνώση πάνω σε προϋπάρχουσα και επομένως να εμπλουτίζεται ή να αλλάζει η γνώση του προς μελέτη αντικειμένου.

Η συζήτηση μεταξύ των μαθητών, με την ανταλλαγή διαφορετικών πληροφοριών για το ίδιο θέμα και φυσικά την καθοδήγηση του δασκάλου, θα αποβεί εποικοδομητική, διότι στις ήδη υπάρχουσες γνώσεις θα προστεθούν άλλες ή θα διαμορφωθούν οι παλαιές ή μερικές από αυτές θα αντικατασταθούν ως λανθασμένες ή ανακρίβεις. Καμία απάντηση δεν εκλαμβάνεται λανθασμένη από το δάσκαλο, μέχρις ότου η νέα γνώση να οικοδομηθεί στο νου του μαθητή. Εξάλλου οι πολλές απόψεις, που θα ακουστούν, θα βοηθήσουν προς την κατεύθυνση αυτή, αφού μάλιστα η αλληλεπίδραση των μαθητών μεταξύ τους, αλλά και μεταξύ μαθητών και δασκάλου ως μεσολαβητή, είναι έντονη και γόνιμη.

3.2.2 Ανακαλυπτική προσέγγιση

Σύμφωνα με την ανακαλυπτική προσέγγιση ο μαθητής δεν βρίσκει κάτι νέο, αλλά «ανακαλύπτει συλλογισμούς, κανόνες και νόμους, που ως εκείνη τη στιγμή δεν γνώριζε ή δεν είχε καλά συνειδητοποιήσει» (Κολιάδης, 1997). Δηλαδή οι μαθητές ωθούνται να διερευνούν μόνοι τους τα διάφορα φαινόμενα, ώστε να ανακαλύπτουν και μόνοι τους τα αποτελέσματα και τις μεταξύ τους σχέσεις. Στη Γεωγραφία, που εξετάζει τη σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον (φυσικό και ανθρωπογενές), οι μαθητές, που ήδη γνωρίζουν ένα φαινόμενο, προσπαθούν να το διερευνήσουν, ώστε να ανακαλύψουν τις αιτίες που το προκαλούν. Τα ερεθίσματα λαμβάνονται από χάρτες και εικόνες, από ερωτήσεις του δασκάλου ή από το ίδιο το περιβάλλον και δίνονται απαντήσεις σε προβληματισμούς και απορίες που υπήρχαν παλαιότερα.

3.2.3 Ομαδοσυνεργατική προσέγγιση

Με δεδομένο ότι η ομαδική εργασία είναι απαραίτητη και δεν πρέπει να πραγματοποιείται μόνον στα τεχνικά, στη ζωγραφική και στην περιβαλλοντική εκπαίδευση, καθίσταται αναγκαία η εφαρμογή της και στη Γεωγραφία, η οποία συνδέεται άμεσα με τη ζωή μας, την καθημερινότητά μας, το περιβάλλον μας, τους συνανθρώπους μας, τον πολιτισμό μας και τον εαυτό μας ως μέλους μιας παγκόσμιας κοινωνίας, όπου το ανθρωπογενές και το φυσικό περιβάλλον βρίσκονται διαρκώς σε αλληλεξάρτηση και αλληλεπίδραση. Για το λόγο αυτό στα βιβλία της Γεωγραφίας έγινε προσπάθεια, ώστε οι μαθητές να εργάζονται μαζί, να προβληματίζονται, να ανταλλάσσουν απόψεις, να εκφράζουν τις ιδέες τους, να αλληλοβοηθούνται, να εκτιμάν τις διαφορετικές ανάγκες και ικανότητες που έχει ο καθένας και να τις ενεργοποιούν, να ενθαρρύνουν ο ένας τον άλλον, να κινητοποιούνται από τη διαφορετικότητα των ενδιαφερόντων τους, να κοινωνικοποιούνται ομαλά μέσα στο πλαίσιο του διαφορετικού και να συγκρούονται.

Οι μαθητές της τάξης θα αποτελέσουν ομάδες. Επιλέγουν μόνοι τη σύνθεση της ομάδας, διότι όπως έχει δείξει η πρακτική μέσα στην τάξη, θέλουν με συγκεκριμένα άτομα να συνεργάζονται. Αυτό δεν σημαίνει ότι όλοι έχουν την ίδια αντιληπτική ικανότητα. Στην ίδια ομάδα θα βρεθούν και «καλοί» μαθητές και αδύνατοι μαθητές. Στους πρώτους θα δοθεί η ευκαιρία να παρουσιάσουν εκτός των άλλων και τις γλωσσικές τους δεξιότητες, ενώ στους δεύτερους θα δοθεί η ευκαιρία να «μάθουν» από τους πρώτους. Ο δάσκαλος βοηθά, συντονίζει, επιβλέπει και ελέγχει διακριτικά, θέτει χρονικά όρια χωρίς την αίσθηση της πίεσης εκ μέρους των μαθητών. Οι ομάδες μπορούν να εργαστούν και σε χώρο εκτός σχολείου, π.χ. σε οικίες μαθητών, εφόσον αυτό είναι δυνατό και βέβαια κατόπιν συμφωνίας με τους γονείς.

Στην περίπτωση αυτή αξίζει να σημειωθεί το εξής σημαντικό: Στην εργασία με ομάδες ευνοούνται ιδιαίτερα οι αδύνατοι μαθητές, διότι με την αλληλοβοήθεια και την αλληλοκαθοδήγηση μπορούν να νιώσουν αποδεκτοί και ασφαλείς και με αυτό τον τρόπο να αναδείξουν ικανότητες, τις οποίες είναι πολύ πιθανό να καταπνίγουν από το φόβο της απόρριψης. «Οι καταστάσεις αυτές είναι πρωτόγνωρες για τον αδύνατο μαθητή και συμβάλλουν αποφασιστικά στην αύξηση της αυτοεκτίμησης και την αναθεώρηση της αυτοαντίληψης, με όλα τα θετικά επακόλουθα στη μαθησιακή και κοινωνική συμπεριφορά του». (Ματσαγγούρας, 1994)

3.2.4 Διαθεματική προσέγγιση

«Η διαθεματικότητα εξασφαλίζει τη σφαιρικότητα στην προσέγγιση ενός θέματος». (Ματσαγγούρας, 1994). Κανένα θέμα της καθημερινής ζωής και κανένα φαινόμενο δεν αποκόπτεται από το ιστορικό γίνεσθαι και από το χώρο στον οποίο συμβαίνει και μάλιστα βρίσκεται σε διαρκή αλληλεπίδραση με το περιβάλλον (φυσικό και ανθρωπογενές). Η Γεωγραφία ως γνωστικό αντικείμενο σχετίζεται με όλους σχεδόν τους τομείς μελέτης του φυσικού και του κοινωνικού περιβάλλοντος, προσφέρει επομένως πολλές δυνατότητες εφαρμογής των εμπειριών του μαθητή μέσα από διαθεματικές προσεγγίσεις της γνώσης. Στα βιβλία της Γεωγραφίας υπάρχουν πολλές δραστηριότητες – κυρίως ομαδικές – τα θέματα των οποίων περιέχουν έρευνες πεδίου, επικοινωνία και συνεργασία με κοινωνικούς φορείς, παιχνίδια ρόλων, κατασκευές δημιουργικών συνθέσεων. Όλες οι δραστηριότητες περιλαμβάνουν ανάπτυξη δεξιοτήτων για βελτίωση της γλωσσικής επεξεργασίας και επιδιώκεται σε αυτές η διασύνδεση της γεωγραφικής γνώσης με γνώσεις και εμπειρίες που απέκτησε ο μαθητής κατά τη διδασκαλία άλλων γνωστικών αντικειμένων, όπως η Ιστορία, τα Θρησκευτικά, η Αισθητική Αγωγή, η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, η Πληροφορική, τα Μαθηματικά κ.ά..

3.3 Ιστοριογραμμή – Storyline

Η ιστοριογραμμή (storyline) είναι μέθοδος (φιλοσοφία, παιδαγωγική, στρατηγική, δομή, προσέγγιση) που προτείνεται για την διδασκαλία κοινωνικών και περιβαλλοντικών θεμάτων, αλλά και μαθηματικών και γλώσσας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Είναι η διαδικασία δημιουργίας μιας σειράς επεισοδίων, τα οποία συνδέονται σε μία αφηγηματική γραμμή, ώστε να συντίθεται μία ιστορία.

Τα βασικά της στοιχεία είναι η δημιουργία ενός σκηνικού που αναφέρεται σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, οι χαρακτήρες, μία ιστορία από την καθημερινή ζωή, που θα προκύψει από την σύνδεση των χαρακτήρων και ένα πρόβλημα προς λύση.

Πριν ξεκινήσει το θέμα ο εκπαιδευτικός διαμορφώνει ένα οργανόγραμμα, που τον βοηθάει να οργανώσει το πλαίσιο των δραστηριοτήτων του. Μέσα από κατάλληλες ερωτήσεις – κλειδιά καθορίζει μία σειρά από επεισόδια, η διάταξη των οποίων δίνει δομή και συνοχή στην ιστορία. Καθορίζει τους στόχους, με βάση το Αναλυτικό Πρόγραμμα, προτείνει σχετικές δραστηριότητες, φροντίζει την οργάνωση της τάξης, υποδεικνύει τις πηγές και τα υλικά που θα χρησιμοποιηθούν. Η εξέλιξη της ιστορίας, επειδή προκύπτει από τη συμμετοχή των μαθητών, τους διευκολύνει την

απόκτηση γνώσεων, δεξιοτήτων και συμπεριφορών σε ένα πλαίσιο που έχει νόημα για αυτούς.

Κρίσιμα σημεία στο σχεδιασμό των επεισοδίων είναι η εκκίνηση του θέματος (ένα γράμμα, ένα άρθρο εφημερίδας, ένα απόσπασμα βιβλίου που θα εισάγει το θέμα κτλ), ο επίλογος της ιστορίας (Επίσκεψη – Ενημέρωση από ειδικούς, επίσκεψη μαθητών στον τόπο ενδιαφέροντος, παρουσίαση – παράσταση κτλ) και η αντανάκλαση του θέματος (ένα βιβλίο που φτιάχνουν τα παιδιά, ένα νοερό ταξίδι σε όλη τη διαδρομή του θέματος, περίληψη των όσων έμαθαν κτλ).

3.4 ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

3.4.1 Η ερώτηση

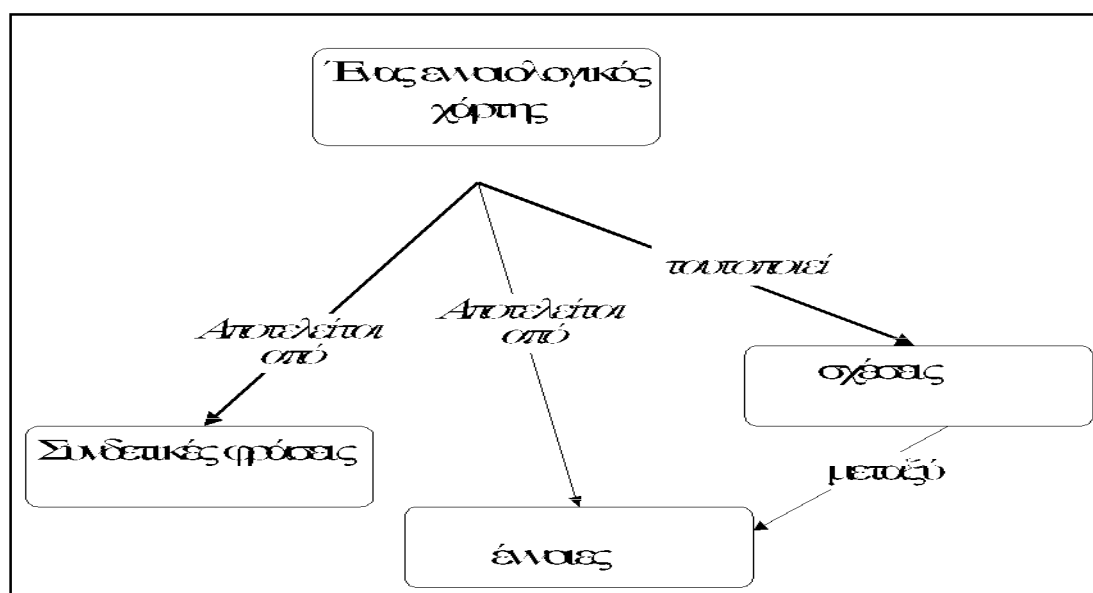
Οι ερωτήσεις στη διάρκεια της διδασκαλίας θεωρούνται εργαλεία για την επίτευξη των διδακτικών στόχων. Κατασκευάζονται οι ερωτήσεις με τρόπο «ώστε να τονίζεται το προσωπικό στοιχείο, η έκφραση της γνώμης των μαθητών και το κλίμα ελευθερίας, μέσα στο οποίο θα γίνει στη συνέχεια η συζήτηση» (Κόκκοτας, 1997). Στη Γεωγραφία οι ερωτήσεις κατέχουν κεντρική θέση, επειδή η γεωγραφική γνώση κατακτάται μέσα από την απορία, την αναζήτηση και την έρευνα. Στα βιβλία της Γεωγραφίας έγινε προσπάθεια, ώστε οι ερωτήσεις να μη ξεκινούν με τα χαρακτηριστικά «γιατί», «πώς», «τι», «ποιο», αλλά να ακολουθούν ένα χάρτη, μία εικόνα ή ένα σχόλιο, για να παρέχεται η ευκαιρία στους μαθητές να προβληματίζονται και να επιθυμούν να εξετάσουν το γνωστικό αντικείμενο από μόνοι τους.

3.4.2 Η αναζήτηση

Κατά την αναζήτηση ο μαθητής γίνεται ένας μικρός ερευνητής. Μ' αυτόν τον τρόπο εισάγεται στο κλίμα της αυτενέργειας, όπου απελευθερώνεται ο αυθορμητισμός του, οξύνεται το ενδιαφέρον του και νιώθει ο ίδιος υπεύθυνος για τη διεξαγωγή της έρευνας. Μεταφέρονται οι μαθητές με τις ομάδες τους σε χώρους, όπου θα διενεργήσουν την έρευνα, θα αναζητήσουν δηλαδή αιτίες ενός φαινομένου ή μιας κατάστασης, για να δικαιολογήσουν αργότερα τα συμπεράσματα που θα εξαγάγουν από την έρευνά τους αυτή. Στη Γεωγραφία, όπου είναι προφανής η αναγκαιότητα αναζητήσεων και σε περιπτώσεις που είναι προσιτή η επιτόπια έρευνα, μπορούν οι μαθητές να δραστηριοποιούνται στο πεδίο, με αποτέλεσμα τη διεξαγωγή συμπερασμάτων μέσα από την αυτενέργεια και το προσωπικό ενδιαφέρον.

3.4.3 Ο εννοιολογικός χάρτης

Για τη διδασκαλία εννοιών και την παροχή πληροφοριών προς τους μαθητές, χρησιμοποιείται ο εννοιολογικός χάρτης. Ο εννοιολογικός χάρτης συνιστά ένα σχήμα που παρουσιάζει τις έννοιες και τις πληροφορίες της διδασκαλίας, οι οποίες έχουν μία λογική συσχέτιση μεταξύ τους. Είναι ένα χρήσιμο εργαλείο επειδή «παρουσιάζει παραστατικά ποια στοιχεία απαρτίζουν το θεματολογικό περιεχόμενο της διδασκαλίας, με ποιο τρόπο τα στοιχεία αυτά αλληλοσυσχετίζονται και, τέλος, υποδεικνύουν τη λογική σειρά παρουσίασης των στοιχείων αυτών κατά την εξέλιξη της διδασκαλίας». (Ματσαγγούρας, 1994). Ειδικά στη Γεωγραφία, η οποία αποτελείται από έννοιες πολλές φορές δύσκολα κατανοητές από τους μαθητές (π.χ. κατακόρυφος διαμελισμός), ο εννοιολογικός χάρτης τους βοηθά να αντιληφθούν την ερμηνεία μιας έννοιας μέσα από γνωστά στοιχεία και σχέσεις που συνδέονται με αυτήν. Στα βιβλία της Γεωγραφίας χρησιμοποιήθηκαν, όπου ήταν απαραίτητο, εννοιολογικοί χάρτες, για να εξακριβώνεται κάθε φορά αν οι μαθητές έχουν αντιληφθεί το υπό μελέτη αντικείμενο.

3.4.4 Το παίξιμο ρόλων (role-playing)

Είναι αποδεκτό ότι «το δραματικό παιχνίδι έχει μια πολύ σπουδαία διάσταση, το ρόλο» (Γραμματάς, 1996) και αυτό επειδή η φύση του παιδιού είναι συνυφασμένη με τη θεατρική πράξη. Μιλά μόνο του, κάνει φίλους τα παιχνίδια του, τους δίνει ρόλους, μιμείται. Αντιπροσωπεύει χαρακτηριστικό δείγμα ηθοποιού. Το παιδί εμπυχώνοντας το ρόλο ταυτίζεται με το υποδύόμενο πρόσωπο κι εύκολα αποτυπώνονται στην ψυχή του οι αξίες με τις οποίες πρέπει να εμπνευστεί, αλλά και η γνώση που επιζητείται να προσκτηθεί. Οι περιοχές εκείνες της Γεωγραφίας, που αναφέρονται στις ανθρώπινες δραστηριότητες, προσφέρονται για δραματικό παιχνίδι εκ μέρους των μαθητών. Σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο αυτό στη συγγραφή των βιβλίων της Γεωγραφίας, ώστε εισερχόμενος ο μαθητής στον κόσμο του φανταστικού να βιώσει το ρόλο του και ομαλά να κάνει κτήμα του τη νέα γνώση.

Πέρα από τη στατικότητα της παραδοσιακής διδασκαλίας μετατρέπεται η αίθουσα διδασκαλίας σε χώρο δράσης δημιουργώντας συνθήκες θεατρικής παράστασης, όπου οι μαθητές βιώνουν τους ρόλους τους. Με αυτό τον τρόπο το μάθημα της Γεωγραφίας ταυτίζεται με το θεατρικό παιχνίδι και γίνεται προσιτό στους μαθητές. Επίσης η σχέση μαθητών και δασκάλου καλυτερεύει. Όλα αυτά αποτελούν παράγοντες που «ενισχύουν την παιδαγωγική αποστολή του ίδιου του εκπαιδευτικού συστήματος» (Γραμματάς, 1996).

3.5 Οι προσομοιώσεις σε ηλεκτρονικό Υπολογιστή

Ο άνθρωπος στην προσπάθειά του να ερμηνεύσει τον κόσμο που τον περιβάλλει, να προβλέψει την αρχή και την εξέλιξη των γεγονότων και των φαινομένων, τη λειτουργία συστημάτων, δημιουργεί νοητικές αναπαραστάσεις ή νοητικά μοντέλα. Με βάση αυτά τα μοντέλα κατασκευάζει ένα νέο τεχνητό κόσμο, που μιμείται, αναπαριστά, ή αναπαράγει την πραγματικότητα (Ράπτης 1997). Επιχειρείται με εικόνες, χάρτες, προπλάσματα κ.λ.π. μια αισθητοποίηση και οπτικοποίηση της πραγματικότητας με στατικό χαρακτήρα. Οι υπολογιστές όμως παρέχουν στο χρήστη πιο δυναμικά μοντέλα μέσα από ειδικά πακέτα λογισμικού, ηλεκτρονικά βιβλία, προγράμματα προσομοίωσης και κίνησης. Στη διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών ο υπολογιστής είναι ένα εργαλείο για να κατανοήσει ο μαθητής τους νόμους, τις αρχές, τα φαινόμενα της φύσης και πιο πολύ αυτά του μικρόκοσμου. Με τη βοήθεια αισθητήρων και απτήρων που είναι συνδεδεμένοι με τον υπολογιστή, παρατηρεί και μελετά τη σταδιακή εξέλιξη ενός φαινομένου. Είναι δυνατόν επίσης να μεταβάλλει κάποιες παραμέτρους, να εισάγει δεδομένα και να συγκρίνει το ίδιο

φαινόμενο σε διαφορετικές καταστάσεις. Τέτοια προγράμματα βοηθούν στην ενίσχυση των αντιλήψεων του μαθητή, την απόκτηση γνώσεων και τη δημιουργία σαφών αναπαράστασεων.

3.6 ΚΑΤΑΙΓΙΣΜΟΣ ΙΔΕΩΝ

Πρόκειται για μια συμμετοχική διαδικασία κατά τη διάρκεια της οποίας οι μαθητές ανακαλούν συνειρμικά προϋπάρχουσες αντιλήψεις και προβαίνουν σε ελεύθερη και αυθόρμητη έκφραση ιδεών για ένα θέμα (ζήτημα ή κεντρική έννοια) διερευνώντας με αυτόν τον τρόπο τις ποικίλες διαστάσεις και τις πολλαπλές πτυχές του.

Ο καταϊγισμός ιδεών δηλαδή, δεν απαιτεί από τους μαθητές να έχουν ειδικές γνώσεις όσον αφορά το θέμα μελέτης και επιτρέπει στον κάθε μαθητή να εκφραστεί για το θέμα, χωρίς να αξιολογηθεί, ανακαλώντας προϋπάρχουσες ιδέες σχετικά με αυτό. Οι εκφραζόμενες ιδέες μπορεί να μη συμβαδίζουν με τις προσδοκίες του εκπαιδευτικού, μερικές μπορεί και να έχουν λίγο ή καθόλου σχέση με το θέμα, ωστόσο με την τεχνική αυτή δημιουργείται μια τράπεζα ιδεών που αξιοποιούνται δημιουργικά στη συνέχεια των εργασιών.

Η αρχή στην οποία στηρίζεται ο καταϊγισμός ιδεών είναι ότι οι προϋπάρχουσες ιδέες για ένα θέμα έχουν καθοριστική σημασία στη δημιουργία των νέων ιδεών γι αυτό το θέμα. Η τεχνική αυτή προέρχεται από τις επικοινωνιακές προσεγγίσεις διδασκαλίας (constructivism), σύμφωνα με τις οποίες ο μαθητής δεν μπορεί να θεωρείται *tabula rasa* όταν εισάγεται στο περιεχόμενο νέων θεμάτων. Ο μαθητής έχει κάποιες διαμορφωμένες ιδέες (γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις) οι οποίες έχουν αναπτυχθεί από την αλληλεπίδραση με το φυσικό και κοινωνικό-πολιτισμικό περιβάλλον του. Οι προϋπάρχουσες αυτές ιδέες, οι οποίες είναι ισχυρά ριζωμένες και πολλές φορές δεν συμπίπτουν με τις επιστημονικά αποδεκτές, αλληλεπιδρούν με τις διδασκόμενες οι οποίες και θα συγκροτήσουν μέσω της μάθησης τις νέες γνώσεις, τροποποιώντας εξ ολοκλήρου ή σε κάποιο βαθμό τις αρχικές.

Ο καταϊγισμός ιδεών εφαρμόζεται συνήθως στην αρχή της προσέγγισης ενός γνωστικού αντικειμένου με στόχο να διαπιστωθεί το επίπεδο των μαθητών, να διερευνηθούν οι συνιστώσες του ή να γίνει διασαφήνιση ενός ή περισσοτέρων εννοιών ή ενός ορισμού. Μπορεί επίσης να εφαρμοστεί στην αρχή μιας διδακτικής ενότητας, στο πλαίσιο μιας δραστηριότητας διερεύνησης ή ακόμα και σε κάποια στιγμή όπου μειώνεται η διάθεση της ομάδας για συμμετοχή. Η τεχνική αυτή εφαρμόζεται συνήθως στην ομάδα μιας σχολικής τάξης με συντονιστή τον

εκπαιδευτικό αλλά μπορεί επίσης να διεξαχθεί σε υποομάδες, οπότε ο συντονιστής είναι ένα από τα μέλη. Οι ιδέες παρουσιάζονται σε μικρό χρονικό διάστημα. Ο χρόνος που έχουν στη διάθεσή τους οι μαθητές εξαρτάται από την πολυπλοκότητα του εξεταζόμενου θέματος.

3.7 Άλλα «εργαλεία»

Εκτός από τα παραπάνω παιδαγωγικά εργαλεία μπορούν να χρησιμοποιηθούν μία σειρά από διδακτικά εργαλεία όπως χάρτες, εικόνες και πίνακες, καθώς επίσης και χρήση του διαδικτύου, ώστε να διαμορφώνεται πάντα στην τάξη ένα μαθησιακό περιβάλλον ελκυστικό και χρήσιμο για το μαθητή. Οι ενδιαφέρουσες φωτογραφίες θα χρησιμοποιηθούν από το δάσκαλο ως έναυσμα για την πρόκληση συζήτησης σχετικής με το περιεχόμενο του κάθε κεφαλαίου. Τα έγχρωμα περιγράμματα, στοχεύουν στην καλύτερη οπτικοποίηση των βασικών πληροφοριών. Τέλος αξίζει να αναφερθεί πως ένα από τα σημαντικότερα αλλά και από τα πιο ευχάριστα μέσα διδασκαλίας προς τον μαθητή είναι η μοντελοποίηση ή το πείραμα, το οποίο οξύνει την εφευρετικότητα του και μπορεί να συμμετέχει άμεσα εφόσον τηρηθούν φυσικά όλοι οι κανόνες ασφαλείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ – ΑΝΑΛΥΣΗ

4.1Ε-Δημοτικού: Κεφάλαιο 19^ο : Τα ποτάμια της Ελλάδος

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, το βιβλίο της Πέμπτης Δημοτικού καθώς επίσης και το βιβλίο του δασκάλου, οι διδακτικοί στόχοι του συγκεκριμένου μαθήματος είναι:

- **Οι μαθητές να γνωρίζουν τα μέρη από τα οποία αποτελείται ένα ποτάμι**
- **Να ονομάζουν τα μεγαλύτερα ποτάμια της Ελλάδας**
- **Να εντοπίζουν στο χάρτη τα μεγαλύτερα ποτάμια της Ελλάδας και να περιγράφουν τα βασικά χαρακτηριστικά τους.**

Το βιβλίο του δασκάλου στο συγκεκριμένο κεφάλαιο προτείνει:

Μεθοδολογική προσέγγιση:

Ο δάσκαλος στο κεφάλαιο αυτό θα βοηθήσει τους μαθητές του να εντοπίσει τους φυσικούς παράγοντες, οι οποίοι δημιουργούν ένα ποτάμι και διαμορφώνουν την ροή του. Στη συνέχεια με τη χρήση του γεωμορφολογικού χάρτη της Ελλάδος, τους παροτρύνει να εργαστούν ομαδικά με σκοπό να εντοπίσουν τις θέσεις του χάρτη που βρίσκονται οι μεγαλύτεροι ποταμοί.

Ομαδική δραστηριότητα:

Η ομαδική δραστηριότητα προτρέπει τους μαθητές να καταγράψουν τα φράγματα και τα υδροηλεκτρικά εργοστάσια που υπάρχουν στη χώρα μας. Εδώ προσφέρεται η ευκαιρία στο δάσκαλο να αναφερθεί στη φύση της υδατικής ενέργειας, χωρίς όμως να παραλείψει να μιλήσει για τις επιπτώσεις που έχει στη βιοποικιλότητα μιας περιοχής η κατασκευή ενός φράγματος.

Υλικοτεχνική υποδομή:

Γεωμορφολογικός χάρτης της Ελλάδας και αεροφωτογραφίες που απεικονίζουν τη ροή ενός ποταμού, καθώς και φωτογραφίες με ενδιαφέρουσες ποτάμιες περιοχές.

Πρόσθετη επιστημονική πληροφορία:

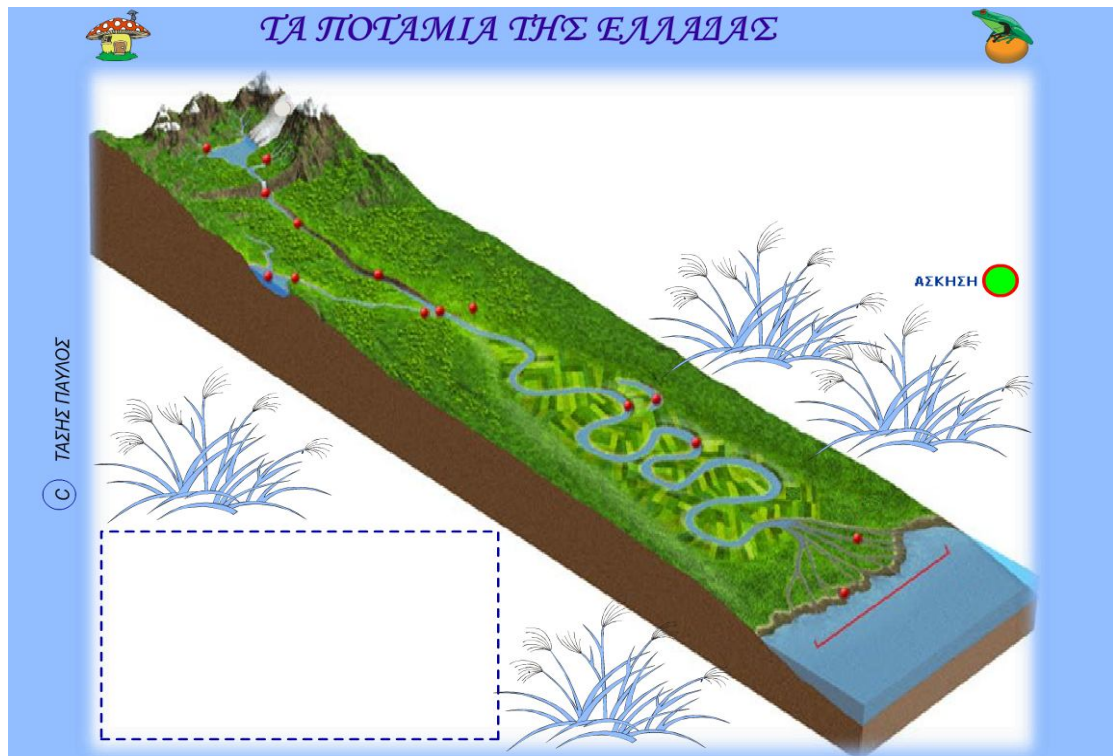
Γενικές πληροφορίες που αφορούν την διαχείριση των υδάτινων πόρων.

Σύμφωνα με την δική μου άποψη, τα κύρια παιδαγωγικά εργαλεία τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν με σκοπό το μάθημα να γίνει πιο κατανοητό αλλά και πιο ευχάριστο στους μαθητές (σε συνδυασμο με τα παραπάνω αλλά και επιπλέον εργαλεία) είναι:

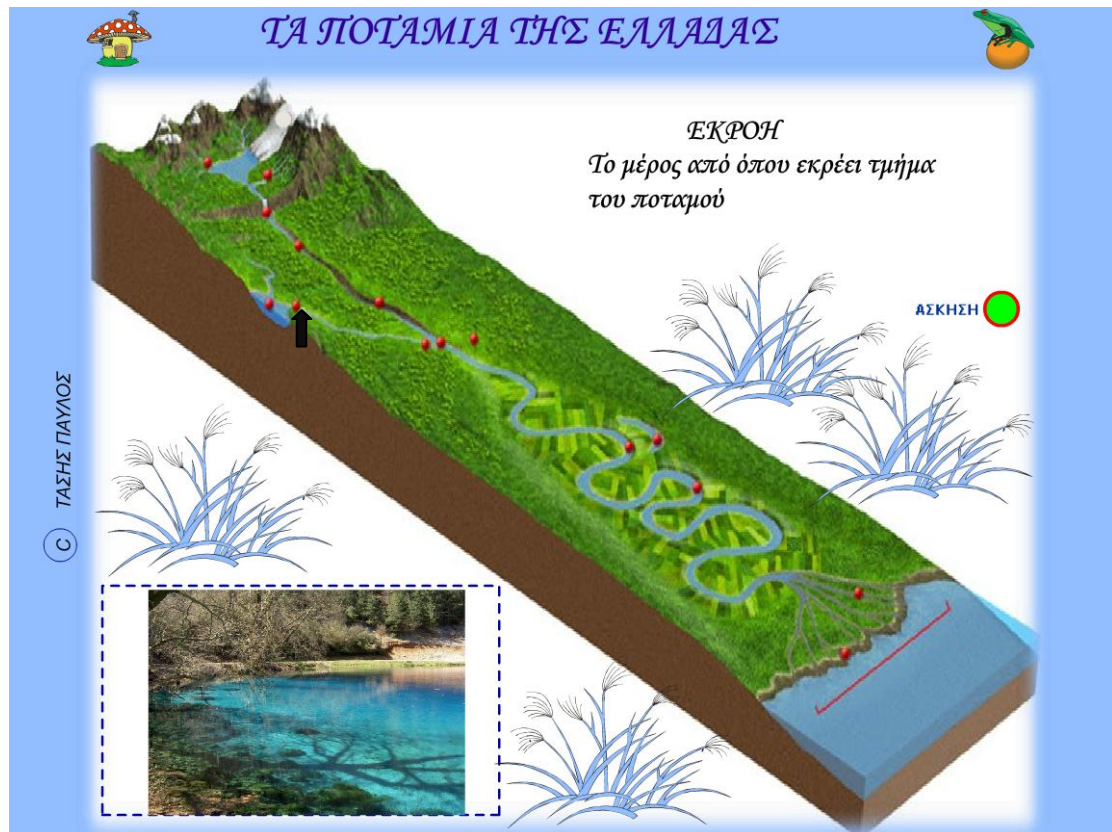
- Ο κατεγισμός ιδεών μαζί με την παράλληλη χρησιμοποίηση της εποικοδομητικής συζήτησης ως προσεγγιστική μέθοδος.
- Διάφορα εποπτικά μέσα όπως πχ διάφορες φωτογραφίες που απεικονίζουν τους μεγαλύτερους ποταμούς της Ελλάδας ή ο γεωμορφολογικός χάρτης της Ελλάδας.
- Και τέλος ο ηλεκτρονικός υπολογιστής, με τη βοήθεια του διαδραστικού πίνακα και τους απτήρες που διαθέτει για την άμεση δραστηριοποίηση των μαθητών.

Αρχικά λοιπόν, θα παρουσίαζα στους μαθητές διάφορες φωτογραφίες με τα μεγαλύτερα ποτάμια της Ελλάδας. Στη συνέχεια θα τους ρωτούσα εάν γνωρίζουν ποιος είναι ο μεγαλύτερος ποταμός στην Ελλάδα, που βρίσκεται καθώς επίσης να μου αναφέρουν διάφορες λέξεις οι οποίες ανάφέρονται στα μέρη από τα οποία αποτελείται ένας ποταμός.

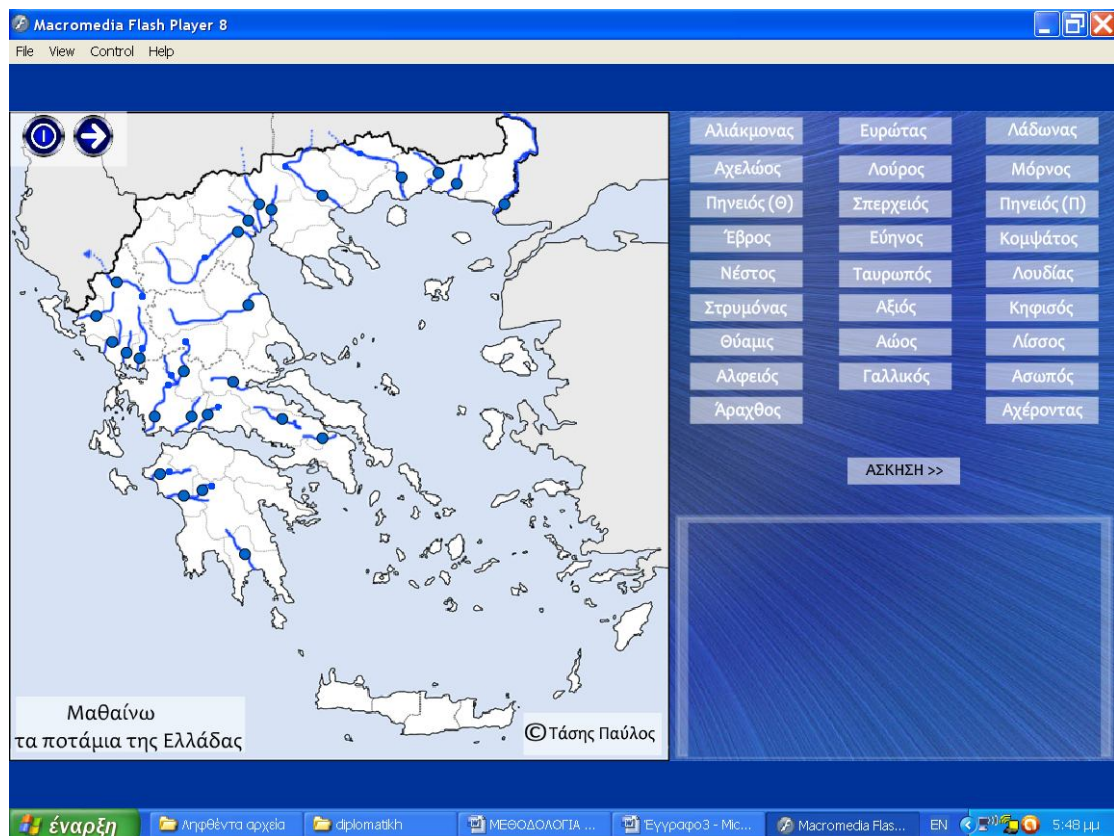
Έχοντας κάνει την παραπάνω συζήτηση και αφού έχω εισάγει τους μαθητές μου στο θέμα του μαθήματος, σε ευτό το σημείο θα χρησιμοποιούσα τον Η/Υ για να τους παρουσιάσω τα μέρη από τα οποία αποτελείται ένας ποταμός, μαζί με την χρησιμή ορολογία, υλοποιώντας με αυτόν τον τρόπο τον πρώτο στόχο που θέτει το Φ.Ε.Κ.

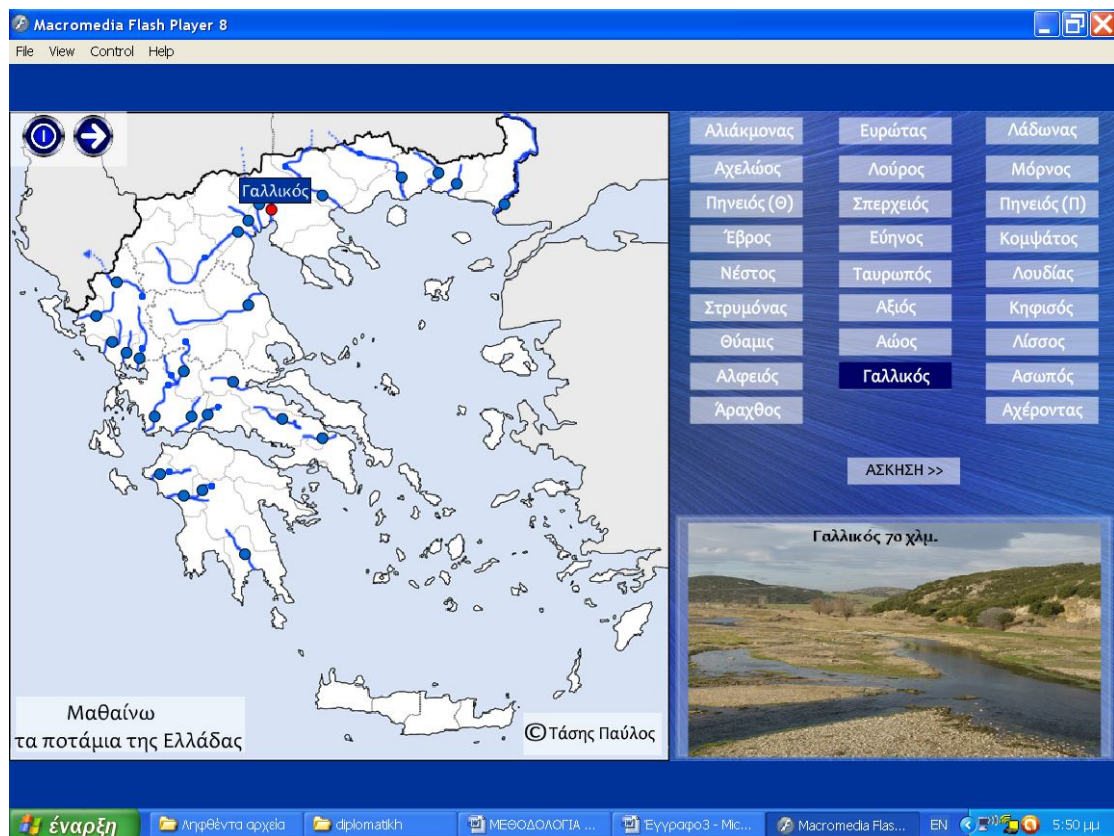
Άχικά λοιπόν θα τους παρουσιάζα την παραπάνω εικόνα και θα τους εξηγούσα οτί αυτό θαμπορούσε να είναι ένα από τα προηγουμενα ποτάμια που σας έδειξα, σε όλη του την έκταση. Οι κόκκινες βούλες πάνω στην φωτογραφία αντιστοιχούν τα μερη τα οποία αποτελείται ένας ποταμός και τα οποία θα πρέπει να γνωρίζουμε. Υποθέτοντας λοιπόν κάθε παιδί πώς ονομάζεται το μέρος το οποίο έχει κόκκινη βούλα, θα σηκώνεται στον πίνακα θα ακούμπα στην κόκκινη τελεία και θα του εμφανίζεται η απάντηση.

Στην συνέχεια, αφού έχουμε αναφερθεί με την αρχική μας συζήτηση για τα μεγαλύτερα ποτάμια της Ελλάδος, θα χωρίζα τους μαθητές μου σε δύο ομάδες και με τη βοήθεια και πάλι του Η/Υ θα δημιουργούσα ένα παιχνίδι. Θα έχουμε μπροστά μας τον χάρτη της Ελλάδος με τα μεγαλύτερα ως προς την έκταση (μήκος) ποτάμια της. Κάθε φορά θα σηκώνεται ένας εκπρόσωπος της ομάδας (σε κάθε γύρο – ερώτηση θα είναι και διαφορετικόπαιδί)και θα ανακοινώνει ποιο είναι το ποτάμι αυτό μέσα στον χρόνο των 40 δευτερολέπτων . Εάν η απάντησή τους είναι σωστή θα κερδίζουν έναν βαθμό. Εάν είναι λανθασμένη τότε θα έχει το δικαίωμα απάντησης η άλλη ομάδα. Με την μέθοδο αυτή θέλω να ενισχύσω το αίσθημα της συνεργασίας ανάμεσα στους μαθητές, καθώς επίσης να έχω την προσοχή και να δραστηριοποιήσω και τους λιγότερο <<δυνατούς>> και φυσικά να επιτύχω τον δεύτερο και τρίτο στόχο που θέτει το βιβλίο του δασκάλου, δηλαδή οι μαθητές να μάθουν ποια είναι τα μεγαλύτερα ποτάμια και να τα εντοπίζουν στο χάρτη.

Η εικόνα αυτή αποτελεί την αρχική εικόνα που θα έχουν οι μαθητές και η κατω εικόνα δείχνει πως θα τους δίνεται η σωστή απάντηση.

Με αυτόν τον τρόπο λοιπόν θα έχω τελειώσει την παρουσίαση του μαθήματός μου έχοντας υλοποιήσει όλους τους στόχους που έχουν τεθεί σύμφωνα με το Φ.Ε.Κ. για το τι θα πρέπει να γνωρίζει ο μαθητής μου στο τέλος του μαθήματος.

Επιπλέον, θα μπορούσα να αξιολογήσω τις γνώσεις τις οποίες εισέπραξαν οι μαθητές, δίνοντάς τους ένα μικρο κριτήριο αξιολόγησης το οποίο

ι) μπορεί να είναι της μορφής αντιστοίχισης των ποταμών και που βρίσκονται στο χάρτη π.χ.

Έβρος

Αξιός

Γαλλικός

Κηφισός

Σπερχειός

Αχέροντας

Πηνειός

Ευρώτας

Θράκη

Μακεδονία

Θεσσαλία

Ήπειρος

Στερεά Ελλάδα

Πελοπόννησος

ii) μικρές ερωτήσεις κλειστού τύπου π.χ.

Τι είναι πηγή ενός ποταμού, τι εκβολή και τι φαράγγι. Ζωγραφίστε τα πάνω σε έναν ποταμό.

Τέλος ως εργασία για το σπίτι θα μπορούσα να αναθέσω σε κάθε έναν μαθητή να μου βρεί πληροφορίες για ένα ποταμί(κάθε μαθητής διαφορετικό)και να μου δώσουν ένα μικρο κείμενο περίπου 350 λέξεων με σχετικές πληροφορίες αλλά και για το πώς πιστεύουν ότι επηρεάζει (ή ακόμα και για το αν επηρεάζει) την ζωή των ανθρώπων που μένουν κοντά σε αυτά.

Εναλλακτικά θα μπορούσα να τους αναθέσω την εργασία που προτείνει το βιβλίο του δασκάλου να καταγράψουν τα φράγματα και τα υδροηλεκτρικά εργοστάσια που υπάρχουν στη χώρα μας ως ομαδική εργασία καθώς επίσης να σκεφτούν και να προτείνουν δικούς τους τρόπους αξιοποίησης (σύμφωνα με τον περιβάλλοντα χώρο) ή τους λόγους για τους οποίους κατασκευάστηκαν.

4.2Ε-Δημοτικού: Κεφάλαιο 20° : Οι λίμνες της Ελλάδος

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, το βιβλίο της Πέμπτης Δημοτικού καθώς επίσης και το βιβλίο του δασκάλου, οι διδακτικοί στόχοι του συγκεκριμένου μαθήματος είναι:

Οι μαθητές με την ολοκλήρωση διδασκαλίας του κεφαλαίου θα πρέπει:

- **Να εντοπίζουν στο χάρτη τις μεγαλύτερες Ελληνικές λίμνες.**
- **Να αναγνωρίζουν την ιστορία και τις παραδόσεις που σχετίζονται με τις λίμνες αυτές.**
- **Να διακρίνουν την διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στη λίμνη και στη λιμνοθάλασσα.**

Το βιβλίο του δασκάλου στο κεφάλαιο προτείνει:

Μεθοδολογική προσέγγιση:

Με τη χρήση του γεωμορφολογικού χάρτη της Ελλάδας, λογοτεχνικών κειμένων και στοιχείων παράδοσης σχετικά με τις Ελληνικές λίμνες, ο δάσκαλος κατευθύνει τους μαθητές του να γνωρίσουν το παραλίμνιο σύστημα της χώρας μας.

Υλικοτεχνική υποδομή:

Γεωμορφολογικός χάρτης της Ελλάδας, φωτογραφικό υλικό και λογοτεχνικά κείμενα.

Πρόσθετη επιστημονική πληροφορία:

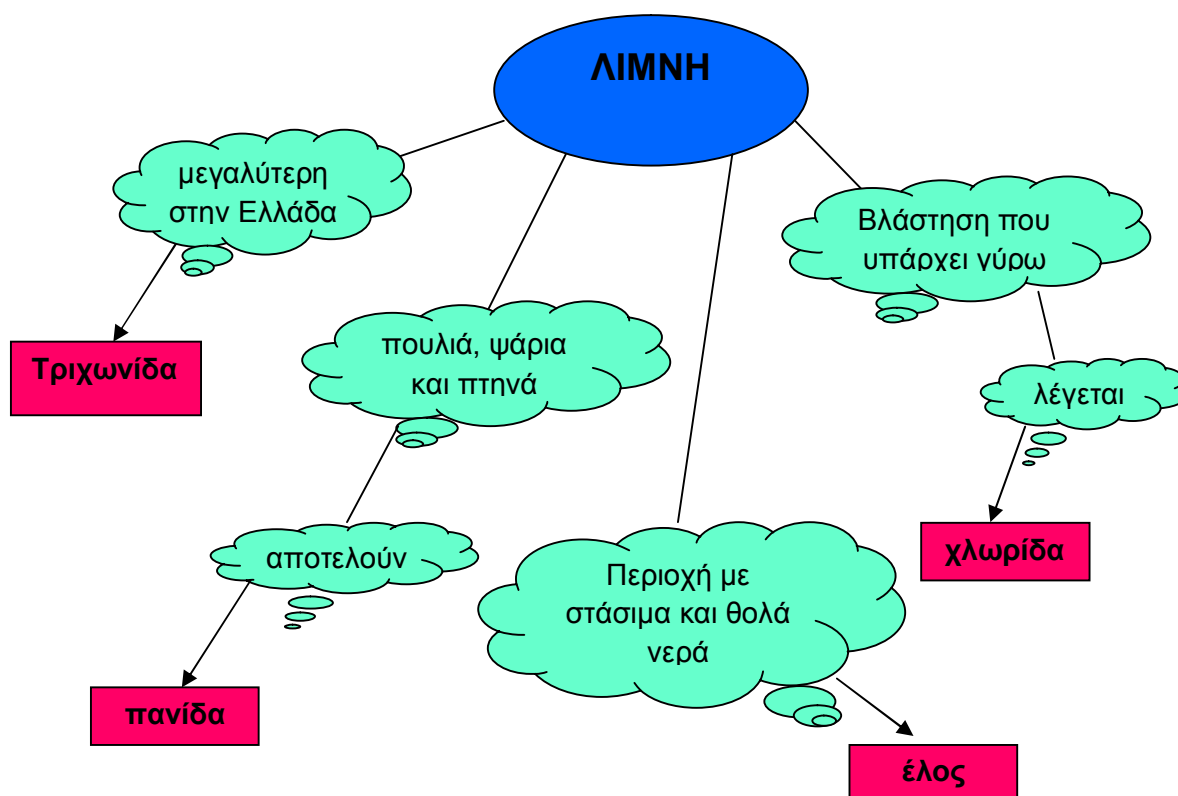
Πληροφορίες για την έννοια του υγροτόπου, την χρησιμότητά του αλλά και τις αξίες του. Επιπλέον πληροφορίες για τις ιχθυοκαλλιέργειες στον Ελλαδικό χώρο αλλά και στη Μεσόγειο.

Σύμφωνα με την δική μου άποψη, τα κύρια παιδαγωγικά εργαλεία τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν με σκοπό το μάθημα να γίνει πιο κατανοητό αλλά και πιο ευχάριστο στους μαθητές είναι:

- Ένας εννοιολογικός χάρτης που θα εμπεριέχει το γεωγραφικό γλωσσάριο που θα πρέπει να γνωρίζει ο μαθητής στο τέλος του μαθήματος.
- Διάφορα εποπτικά μέσα όπως φωτογραφίες ή video τα οποία απεικονίζουν τις μεγαλύτερες λίμνες αλλά και τις λιμνοθάλασσες της Ελλάδας.
- Και τέλος ο ηλεκτρονικός υπολογιστής, με τη βοήθεια του διαδραστικού πίνακα και τους απτήρες που διαθέτει για την άμεση δραστηριοποίηση των μαθητών.

Αρχικά λοιπόν, θα παρουσίαζα στους μαθητές διάφορες φωτογραφίες με τις μεγαλύτερες λίμνες της Ελλάδας. Στη συνέχεια θα τους ρωτούσα εάν γνωρίζουν ποια είναι η μεγαλύτερη λίμνη στην Ελλάδα και που βρίσκεται. Επίσης θα τους ρωτούσα σε ποια περιοχή της Ελλάδας βρίσκονται οι περισσότερες λίμνες.

Στη συνέχεια, με την βοήθεια ενός εννοιολογικού χάρτη θα τους παρουσίαζα τις σημαντικότερες έννοιες που πρέπει να γνωρίζουν γύρω από την περιοχή μιας λίμνης.

Στη συνέχεια, με τη βοήθεια του Η/Υ θα τους παρουσίαζα τις μεγαλύτερες λίμνες της Ελλάδος και πληροφορίες γι αυτές. Με τον τρόπο αυτό θα υλοποιούσα τον πρώτο αλλά και τον δεύτερο στόχο του βιβλίου του δασκάλου, μαθαίνοντας ταυτόχρονα πού βρίσκεται κάθε λίμνη καθώς επίσης και επιπλέον πληροφορίες γι αυτήν

ΟΙ ΛΙΜΝΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

© ΤΑΣΗΣ ΠΑΥΛΟΣ

- Τριχωνίδα
- Βόλβη
- Βεγορίτιδα
- Βιστονίδα
- Κορώνεια
- Μικ. Πρέσπα
- Μεγ. Πρέσπα
- Κερκίνη
- Καστοριάς
- Παμβώτιδα
- Υλίκη
- Δοϊράνη
- Αμβρακία
- Λυσιμαχία
- Πετρών

Η λίμνη της Τριχωνίδας είναι στο νομό Αιτωλοακαρνανίας. Η λεκάνη απορροής της έχει έκταση 421 km² και περιβάλλεται από τα όρη Παναιτωλικό, Ναυπακτίας και Αράκυνθο. Η επιφάνειά της έχει έκταση 97 km², πρόκειται για την μεγαλύτερη λίμνη της Ελλάδας, το μέγιστο βάθος της φθάνει τα 58 m, το υπερθαλάσσιο ύψος της είναι στα 16 m. Τροφοδοτείται από τα νερά των επιφανειακών απορροών της υδρολογικής της λεκάνης, καθώς και από επιφανειακές και υπόγειες πηγές. Επικοινωνεί με τάφρο μήκους 2,8 km με τη λίμνη Λυσιμαχία, προς την οποία διοχετεύεται το πλεονάζον υδατικό της δυναμικό.

Θα τους ενημέρωνα πως όλες οι λίμνες της Ελλάδας δεν είναι φυσικές, αλλά οι άνθρωποι για να καλύψουν τις ανάγκες τους δημιούργησαν και τεχνητές, παρουσιάζοντας τους έναν πίνακα με αυτές καθώς επίσης θα τους έδειχνα ένα μικρό video που αφορά μία από αυτές. (την λίμνη Κερκίνη, τρόπος, λόγος κατασκευής κτλ.)

ΟΝΟΜΑ	ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ ΣΕ Τ.ΧΛΜ.	ΘΕΣΗ
Κρεμαστών	68531	Στερεά Ελλάδα
Πολυφύτου	56793	Μακεδονία
Καστρακίου	26804	Στερεά Ελλάδα
Πλαστήρα	22180	Θεσσαλία
Πηνειού	19895	Πελοπόννησος
Πουρναρίου	18233	Ήπειρος
Μόρνου	15050	Στερεά Ελλάδα
Αώου	11500	Ήπειρος
Στράτου	8400	Στερεά Ελλάδα
Άγρα	5800	Μακεδονία
Σφηκιά	4300	Μακεδονία
Λάδωνα	3048	Πελοπόννησος

http://egpaid.blogspot.com/2009/01/blog-post_867.html

Τέλος θα τους ανέφερα τον όρο λιμνοθάλασσα σαν τις περιοχές χωρίς μεγάλα βάθη οι οποίες βρίσκονται κοντά στις εκβολές ενός ποταμού και δημιουργείται ανάμειξη γλυκού και αλμυρού νερού. Γνωστότερη λιμνοθάλασσα στην Ελλάδα είναι η λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου η οποία περιέχει τα πλουσιότερα σε αριθμό ψαριών ελληνικά ιχθυοτροφία και θα τους παρουσίαζα κάποιες φωτογραφίες.

Με αυτόν τον τρόπο λοιπόν θα έχω τελειώσει την παρουσίαση του μαθήματός μου έχοντας υλοποιήσει όλους τους στόχους που έχουν τεθεί σύμφωνα με το Φ.Ε.Κ. για το τι θα πρέπει να γνωρίζει ο μαθητής μου στο τέλος του μαθήματος.

Ως κριτήριο αξιολόγησης των διδακτικών μεθόδων που χρησιμοποίησα στη διδασκαλία μου αλλά ως μέσο για να εκτιμήσω αν οι μαθητές μου κατάλαβαν τις έννοιες που αναπτύχθηκαν θα χρησιμοποιούσα ένα μικρό κείμενο στο οποίο θα είχα κάνει λάθος σε ορισμένα σημεία. Θα ζητούσα λοιπόν από τους μαθητές, να διορθώσουν το κείμενο αυτό. Ένα ενδεικτικό παράδειγμα:

Η Ελλάδα έχει πολλές τεχνητές λίμνες. Ονομαστή είναι η λίμνη των Κρεμαστών που δημιουργήθηκε στη Μακεδονία από τα νερά του Πηνειού. Η Κερκίνη στην Ήπειρο είναι ένας σπουδαίος υγρότοπος που τροφοδοτείται από τα νερά του Νέστου. Οι λίμνες του Λούρου και του Άραχθου στην Πελοπόννησο δημιουργήθηκαν με φράκτες ώστε να

λειτουργούν εκεί υδροηλεκτρικά εργοστάσια. Η λίμνη του **Μόρνου** στην Ήπειρο υδροδοτεί με τα νερά του Αχελώου την πόλη των Ιωαννίνων.

ii) Με τη βοήθεια του Η/Υ θα παίζαμε ομαδικά ένα παιχνίδι γνώσεων μέσα από το οποίο θα μπορούσα να καταλάβω εάν έχουν κατανοήσει το μάθημα.

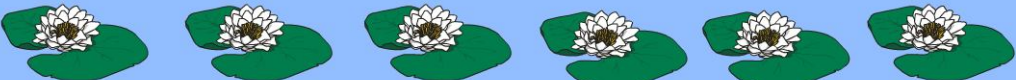
ΟΙ ΛΙΜΝΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

© ΤΑΣΗΣ ΠΑΥΛΟΣ

ΕΡΩΤΗΣΗ

ΛΙΜΝΕΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

☐	ΠΑΜΒΩΤΙΔΑ - ΖΗΡΟΥ
☐	ΒΙΣΤΟΝΙΔΑ - ΜΗΤΡΙΚΟΥ
☐	ΤΡΙΧΩΝΙΔΑ - ΥΛΙΚΗ
☐	ΒΟΛΒΗ - ΒΕΓΟΡΙΤΙΔΑ

4.3Ε-Δημοτικού: Κεφάλαιο 21° : Η ζωή στα ποτάμια και τις λίμνες της Ελλάδας

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, το βιβλίο της Πέμπτης Δημοτικού καθώς επίσης και το βιβλίο του δασκάλου, οι διδακτικοί στόχοι του συγκεκριμένου μαθήματος είναι:

Οι μαθητές με την ολοκλήρωση διδασκαλίας του κεφαλαίου θα πρέπει:

- **Να αντιλαμβάνονται την σημασία των ποταμών και των λιμνών στη ζωή μας.**
- **Να καταγράφουν τις ανθρώπινες ενέργειες που ρυπαίνουν τα ποτάμια και τις λίμνες.**
- **Να προβληματίζονται για μία ορθολογική χρήση του γλυκού νερού στη χώρα μας.**
- **Να προτείνουν τρόπους προστασίας των υδάτινων πόρων στη χώρα μας.**

Το βιβλίο του δασκάλου στο κεφάλαιο προτείνει:

Μεθοδολογική προσέγγιση:

Στο κεφάλαιο αυτό ο δάσκαλος με τις κατάλληλες ερωτήσεις και το διάλογο, που θ' ακολουθήσει, θα βοηθήσει τους μαθητές να κατανοήσουν τη χρησιμότητα του γλυκού νερού στη ζωή του ανθρώπου, καθώς και την άμεση ανάγκη προστασίας του. Για το σκοπό αυτό θα χρησιμοποιήσει εκτός των άλλων και σχετικό ενημερωτικό υλικό (εφημερίδες, περιοδικά κ.α.)

Ομαδική δραστηριότητα:

Η εργασία που προτείνεται στην ομαδική δραστηριότητα στοχεύει στον προβληματισμό των μαθητών για τις συνέπειες των ανθρώπινων έργων στο περιβάλλον. Συνέπειες, οι οποίες με τη βοήθεια του δασκάλου θα πρέπει να προσεγγιστούν βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα.

Υλικοτεχνική υποδομή:

Χάρτης Ελλάδας με τις τεχνητές λίμνες και βιοτόπους, φωτογραφίες τεχνητών λιμνών, φραγμάτων και αποξηραμένων λιμνών.

Πρόσθετη επιστημονική πληροφορία:

Πληροφορίες για την υδάτινη ενέργεια.

Κατά την γνώμη μου το μάθημα αυτό δίνει την δυνατότητα παράδοσης στους μαθητές με την μέθοδο της ιστοριογραμμής(story – line).

Οργάνωση Θέματος: Η ζωή στα ποτάμια και τις λίμνες της Ελλάδας					
Επεισόδια ιστορίας	Ερωτήσεις κλειδιά	Πιθανές δραστηριότητες	Οργάνωση	Στόχοι Π.Ε. και Α.Π.	Πηγές - Υλικά
Έναρξη	Μπορείτε να δώσετε ένα όνομα στην ομάδα σας που να αντιπροσωπεύει ένα υδροβιότοπο;(λίμνη - ποτάμι)	Καταιγισμός ιδεών με μουσική υπόκρουση. Παιχνίδι με κορδέλες - χωρισμός σε ομάδες. Ονοματοδότηση των ομάδων.	Τάξη	Να κεντριστεί το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων και να δεθούν οι ομάδες μεταξύ τους.	Σχετικές φωτογραφίες, μουσική, χρωματιστές κορδέλες.
Α. Η περιοχή μας	1,Πώς μπορούμε να αποθηκεύσουμε μεγάλες ποσότητες νερού;	Καταιγισμός ιδεών και καταγραφή τους από τον εκπαιδευτικό.	Τάξη	Να εκφράσουν τις ιδέες τους, να διερευνηθούν οι προϋπάρχουσες γνώσεις.	Χαρτοπίνακας, μαρκαδόροι.
	2,Ο δικός σας υδροβιότοπος ποιον σκοπό εξυπηρετεί;	Αφήγηση (υπαρκτού) παραμυθιού για έναν υδροβιότοπο και παρουσίαση ημιτελούς σκηνικού. Συζήτηση για την χρησιμότητα των υδροβιότοπων γενικότερα.	Τάξη	Να μοιραστούν με άλλους όσα γνωρίζουν για το θέμα.	Ημιτελές σκηνικό.
	3,Πώς αλλιώς μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε το αποθηκευμένο νερό;	Συζήτηση και ανταλλαγή απόψεων. Αναζήτηση πληροφοριών σε βιβλία.	Τάξη	Να γνωρίσουν το φυσικό πλούτο της περιοχής και πως μπορεί να αξιοποιηθεί.	Βιβλία, χάρτες, εικόνες.
	4. Θέλετε να τοποθετήσουμε αυτές τις χρήσεις στην περιοχή μας;	Η κάθε ομάδα επιλέγει μια χρήση και την αναπαριστά στο σκηνικό.	Ομάδες - Τάξη	Να συνεργαστούν, να πάρουν αποφάσεις, να σχεδιάσουν.	Χρώματα, μολύβια, χαρτιά κόλλες κτλ.
	5.Πώς	Βιβλιογραφική	Ομάδες	Να ερευνήσουν, να	Σχετικά βιβλία,

	αξιοποιούνται οι παραπάνω χρήσεις και πως διαμορφώνεται το περιβάλλον από αυτές;	αναζήτηση, συζήτηση, (επίσκεψη σε αντίστοιχες περιοχές. Διαμόρφωση σκηνικού.		συνεργαστούν, να κατασκευάσουν, να σχολιάσουν.	σχετικές εικόνες, χαρτιά, χρώματα, κόλλες κτλ.
	6. Να αναφέρεται πλεονεκτήματα - μειονεκτήματα από τη χρήση τους.	Συζήτηση και ανταλλαγή απόψεων, αναζήτηση πληροφοριών και παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνάς τους στην ολομέλεια.	Ομάδες - Τάξη	Να καταθέσουν γνώμες και εμπειρίες, να ερευνήσουν, να συνεργαστούν, να ανταλλάξουν απόψεις, να παρουσιάσουν.	Βιβλία, διαδίκτυο, χαρτί, μολύβι, χρώματα, μπλογιές, διάφορα υλικά.
	7. Θέλετε να χαρακτηρίσετε με τρεις λέξεις το σκηνικό που διαμορφώσατε;	Τα παιδιά χαρακτηρίζουν με λέξεις που τους αντιπροσωπεύουν το τοπίο που δημιούργησαν, τις γράφουν σε καρτέλες και τις τοποθετούν στο σκηνικό.	Ομάδες	Συναισθηματική εμπλοκή, έκφραση, επικοινωνία.	Καρτέλες, μαρκαδόροι, μολύβι, κόλλες κτλ.
Β. Ποιοι ζουν στην περιοχή	1. Ποιοι μπορεί να ζουν στην περιοχή;	Τα παιδιά εκφράζουν τις ιδέες τους και ο εκπαιδευτικός τις καταγράφει.	Τάξη	Ελεύθερη έκφραση της γνώμης.	Χαρτοπίνακας, μαρκαδόροι.
	2. Επιλέξτε η κάθε ομάδα από ένα χαρακτήρα. Ποιο είναι το βιογραφικό του (όνομα, ηλικία, επάγγελμα, 3 λέξεις για τον χαρακτήρα, ενδιαφέροντα, σχέση με την περιοχή κτλ); (ο χαρακτήρας μπορεί να είναι φανταστικός)	Κάθε ομάδα επιλέγει έναν χαρακτήρα και γράφει το βιογραφικό του, το οποίο θα έχει αφηγηματική μορφή και θα είναι γραμμένο σε α' πρόσωπο. Παρουσίαση του χαρακτήρα.	Ομάδες - Τάξη	Λήψη αποφάσεων, φαντασία, συναισθηματική εμπλοκή με τη δημιουργία των χαρακτήρων, παρουσίαση.	Χαρτί, μολύβι.
	3. Τι θα λέγατε να φτιάξετε τις φιγούρες των ηρώων σας;	Κάθε ομάδα φτιάχνει τη φιγούρα του χαρακτήρα που επέλεξε. Παιχνίδια ρόλων.	Ομάδες - Τάξη	Να ταυτιστούν συναισθηματικά με τους χαρακτήρες και να έρθουν μέσω παιχνιδιού σε επαφή με κοινωνικούς ρόλους.	Χαρτιά, χαρτόνια, χρώματα, ψαλίδια, κόλλες, υφάσματα, διάφορα αξεσουάρ κτλ.
Γ. Κάτι συμβαίνει στην περιοχή μας.	1. Τι συνταρακτικό μπορεί να συμβεί στην περιοχή που να σχετίζεται με την αλόγιστη χρήση τους;	Καταιγισμός ιδεών - καταγραφή από τον εκπαιδευτικό.	Τάξη	Να κάνουν υποθέσεις, να εκφραστούν	Χαρτοπίνακας, μαρκαδόροι.
	2. Θέλετε να φανταστούμε και να δημιουργήσουμε μια ιστορία που να συνδέει τους ήρωες μας με το κρίσιμο συμβάν;	Ξεκινούν την ιστορία και ένας ένας προσθέτει στοιχεία.	Τάξη	Να συνθέσουν μία ιστορία και να συνειδητοποιήσουν τα αποτελέσματα από τη χρήση των πηγών ενέργειας.	Χαρτί, μολύβι.
	3. Θέλετε να γράψουμε την ιστορία μας και να	Γίνεται καταγραφή της ιστορίας, δημιουργία βιβλίου	Τάξη	Να συμμετέχουν, να βιώσουν τις καταστάσεις που	Χαρτόνια, χρώματα, ψαλίδια,

	την παίζουμε;	και εικονογράφησή του, δραματοποίηση της ιστορίας		προέκυψαν, να χαρούν, να ευαισθητοποιηθούν περιβαλλοντικά	κόλλες, υφάσματα κτλ.
--	---------------	---	--	---	-----------------------

Το παραπάνω σκηνικό θα αποτελεί σκηνικό φαντασίας των παιδιών που είτε είναι υπαρκτό είτε όχι. Το ίδιο μπορεί να συμβεί και με τους ήρωες, μπορεί να είναι άνθρωποι (με την μορφή που έχουμε σήμερα ή με κάποια άλλη μορφή), μία κοινωνία ζώων που να μπορεί να σκέπτεται, να μιλά και να αισθάνεται (όπως ο άνθρωπος) κτλ. Αφορμή για όλο αυτό το σκηνικό θα δοθεί μέσω ενός υπαρκτού παραμυθιού που θα δίνει μια εικόνα ενός ποταμιού το οποίο και θα τους το αφηγηθώ εγώ ως ένα σημείο με σκοπό τα παιδιά να συνεχίσουν και να αναπτύξουν την εξέλιξη της ιστορίας μόνα τους. Παράλληλα με την αφήγηση θα έχω την δυνατότητα να χρησιμοποιήσω ακουστικά εφέ όπως πχ την ροή ενός ποταμού και το θόρυβο της πανίδας της.

4.4 β-Γυμνασίου: Μάθημα 23^ο : Τα ποτάμια και οι τις λίμνες της Ελλάδας

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, το βιβλίο της β – Γυμνασίου καθώς επίσης και το βιβλίο του εκπαιδευτικού, οι διδακτικοί στόχοι του συγκεκριμένου μαθήματος είναι:

Οι μαθητές με την ολοκλήρωση διδασκαλίας του κεφαλαίου θα πρέπει:

- **Να προσδιορίζουν την γεωγραφική θέση των μεγάλων ποταμών και λιμνών της Ελλάδας και να τους ονομάζουν.**
- **Να συνδέουν το υδρογραφικό δίκτυο της χώρας με το ανάγλυφό της.**
- **Να εκτιμούν και να περιγράφουν τον ρόλο των ποταμών και λιμνών στη ζωή των Ελλήνων.**
- **Να κατανοούν τα προβλήματα, αλλά και τις ευκαιρίες που δημιουργούν οι διασυνοριακοί ποταμοί της χώρας μας.**
- **Να αναγνωρίζουν την επίδραση των ποταμών στο πολιτιστικό προφίλ των περιοχών που διασχίζουν.**

Διδακτική προσέγγιση που προτείνει το βιβλίο του εκπαιδευτικού:

Κάνοντας ένα αστείο ρωτάμε ποιος είναι ο μεγαλύτερος ποταμός της Ελλάδας. Οι αναμενόμενες απαντήσεις είναι ο Αλιάκμονας ή ο Αχελώος. Εμείς αναφέρουμε πως ο μεγαλύτερος ελληνικός «ποταμός» είναι ο αγωγός αποβλήτων της Ψυτάλλειας, που αποχετεύει το λεκανοπέδιο της Αττικής αφού εκεί καταλήγει όσο νερό χρησιμοποιεί για διάφορες χρήσεις ο μισός πληθυσμός της Ελλάδας. Σε αυτό το σημείο θα τους αναφέρω πως η ερώτηση που του έκανα είναι αόριστη διότι θα μπορούσα να τους ρωτάω ποιος είναι ο μεγαλύτερος σε έκταση- μήκος ποταμός ή ποιος είναι ο μεγαλύτερος όσον αφορά την παροχή

του. (Σύμφωνα με την παραπάνω απάντηση αναφέρομαι στον ποταμο με την μεγαλύτερη παροχή).

Παίζουμε ή ακούμε το τραγούδι «Κόκκιν' αχείλι φίλησα» που είναι ένα δημοτικό τραγούδι και ζητάμε από τα παιδιά να σκεφτούν ποια μεταφορά στην σύγχρονη πραγματικότητα μπορούμε να κάνουμε με βάση του στίχους του τραγουδιού.

Με τις δραστηριότητες που προτείνονται οι μαθητές θα σχεδιάσουν τους κατάλληλους νοητικούς χάρτες για τους ποταμούς της χώρας, τις πηγές και τις εκβολές τους καθώς και για τους νομούς που διασχίζουν. Οι διασυνοριακοί ποταμοί έχουν ιδιαίτερη σημασία για την χώρα μας και γι αυτό αφιερώνεται μια αποκλειστική δραστηριότητα σε αυτούς καθώς και τις σχέσεις που επιβάλλουν στις δύο χώρες. Το ίδιο θα κάνουμε και για τις δραστηριότητες για τις λίμνες.

Η υδροδότηση της Αθήνας είναι μείζον πρόβλημα, αφού για χάρη της κατασκευάστηκαν δύο σημαντικά φράγματα σε δύο ποτάμια της Στερεάς Ελλάδας. Ωστόσο, τα φράγματα αυτά έχουν επηρεάσει και αρνητικά το περιβάλλον. Οι κάτοικοι της Αττικής θα πρέπει να χρησιμοποιούν με φειδώ τον πολύτιμο πόρο και να αποφεύγουν την σπατάλη.

Σύμφωνα με την δική μου άποψη, τα κύρια παιδαγωγικά εργαλεία τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν με σκοπό το μάθημα να γίνει πιο κατανοητό αλλά και πιο ευχάριστο στους μαθητές είναι:

- Ο κατεγισμός ιδεών μαζί με την παράλληλη χρησιμοποίηση της εποικοδομητικής συζήτησης ως προσεγγιστική μέθοδος.
- Διάφορα εποπτικά μέσα όπως πχ διάφορες φωτογραφίες που απεικονίζουν τους μεγαλύτερους ποταμούς της Ελλάδας.
- Η μέθοδος του πειράματος.
- Και τέλος ο ηλεκτρονικός υπολογιστής, με τη βοήθεια του διαδραστικού πίνακα και τους απτήρες που διαθέτει για την άμεση δραστηριοποίηση των μαθητών.

Αρχικά θα μπορούσα να εισάγω τους μαθητές στο μάθημα, κάνοντάς τους την ερώτηση: «Ποιος είναι ο μεγαλύτερος ποταμός της Ελλάδας και που βρίσκεται στον χάρτη;». Έτσι, με τη μέθοδο του καταιγισμού ιδεών θα δραστηριοποιούσα τους μαθητές μου να συμμετέχουν στο μάθημα, καθώς επίσης με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσα να ανακαλύψω και τι θυμούνται από το αντίστοιχο μάθημα που είχαν διδαχθεί στην Πέμπτη Δημοτικού. Έχοντας λοιπόν μπροστά μας τον γεωμορφολογικό χάρτη της Ελλάδας θα ανακαλύπταμε μαζί με την μέθοδο της συζήτησης, ποια άλλα ποτάμια αναγνωρίζουμε στον χάρτη, σε ποιο σημείο – νομό βρίσκονται, καθώς επίσης από πού πηγάζουν αλλά και πού καταλήγουν. Την ίδια διαδικασία θα χρησιμοποιούσα και για τις λίμνες, ωστόσο θα τους επισήμανα το γεγονός ότι όλες οι λίμνες της Ελλάδας δεν είναι φυσικές, αλλά έχουμε και τεχνικές οι οποίες «κατασκευάστηκαν από τον άνθρωπο για κάποιο(ή κάποιους) σκοπό».

Στην συνέχεια θα χρησιμοποιούσα την μέθοδο του πειράματος. Με την βοήθεια ενός χαρτονιού το οποίο θα είναι ελαφρύς τσαλακωμένο έτσι ώστε να σχηματίζει βυθίσματα και εξάρματα, καθώς επίσης και με χρωματιστό μπλε υγρό θα αναπαριστούσα μια περιοχή η δέχεται τα νερά της βροχής. Έπειτα θα του έκανα διάφορες ερωτήσεις:

- Τι παρατήρησαν;
- Ποια διαδρομή ακολούθησε το νερό;
- Υπάρχει περίπτωση το νερό να ακολουθήσει την ροή ακριβώς πάνω στην κορυφή του βουνού;
- Πιστεύεται πως η δράση του νερού επηρεάζει μορφολογικά το περιβάλλον το οποίο διατρέχει;
- Θα μπορούσε το πείραμα αυτό να παρομοιαστεί σαν ένα μέρος ενός ποταμού που διαρρέει μία βουνοπλαγιά της Ελλάδας;
- Ποια είναι η κύρια οροσειρά της Ελλάδας; Ποια ποτάμια πηγάζουν από αυτήν;

Με αυτόν τον τρόπο θα ανακαλύπταμε πως η οροσειρά της Πίνδου παίζει καθοριστικό ρόλο στο ανάγλυφο της Ελλάδος, αποτελεί πηγή για πολλούς ποταμούς της αλλά και πως η μορφολογία της επηρεάζει αλλά ταυτόχρονα και επηρεάζεται(λόγω διάβρωσης) από την ροή του νερού. Θα μπορούσαμε επίσης να χωρίσουμε ποιοι ποταμοί εκβάλουν στο Αιγαίο πέλαγος, ποιοι στο Ιόνιο αλλά και πόσες λίμνες και ποιες υπάρχουν Ανατολικά και πόσες και ποιες Δυτικά της Πίνδου και για ποιο έχουμε πιο πολλές στη Δυτική πλευρά.

Έπειτα, με την μορφή πίνακα και με την βοήθεια του ηλεκτρονικού υπολογιστή θα τους παρουσίαζα τα βασικά χαρακτηριστικά των ποταμών της Ελλάδας και θα συζητούσαμε και θα αναλύαμε το καθένα ξεχωριστά.

Κύρια χαρακτηριστικά των ποταμών της Ελλάδας

- Είναι μικρά σε μήκος.
- Είναι ορμητικά και προκαλούν μεγάλη διάβρωση.
- Η παροχή τους επηρεάζεται από τις εποχές.
- Μεταφέρουν τεράστιες ποσότητες φερτών υλικών.

Εξαιτίας των παραπάνω θα συζητούσαμε πως επηρεάζεται η ζωή των Ελλήνων από αυτούς, αλλά και ποιες ενέργειες κάνουν για να τα εκμεταλλευτούν είτε πρόκειται για λίμνες οι για ποτάμια.

Τέλος, θα αναφέραμε πως η Ελλάδα δεν διατρέχεται μόνο από αποκλειστικά Ελληνικούς ποταμούς. Ο Έβρος, ο Νέστος, ο Στρυμόνας, ο Αξιός, και ο Αώος αποτελούν διασυνοριακούς ποταμούς για την χώρα μας, καθώς οι τέσσερις πρώτοι έχουν τις πηγές τους σε άλλες χώρες και εκβάλουν στην δική μας ενώ αντίθετα ο Αώος πηγάζει στην Ελλάδα αλλά εκβάλλει στη Αλβανία. Το γεγονός όμως αυτό αποτελεί θέμα διαμάχης για την χώρα μας με τις αντίστοιχες λόγω της διεκδίκησης της απαραίτητης ποσότητας νερού αλλά και της μεταφερόμενης ρύπανσης.

Κεφάλαιο 5^ο:

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα διδακτικά μέσα και ο διδάσκοντας ανάλογα με την διδακτική του επάρκεια, την προσωπικότητα, τον τρόπο αξιολόγησης αλλά και τη γνώση του πάνω στο αντικείμενο επιδρούν καταλυτικά στη διαμόρφωση της θετικής ή αρνητικής στάσης των μαθητών για το μάθημα.

Πανελλήνια έρευνα σε μαθητές της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Κατσίκης κ.ά., 2004) η οποία απέδειξε ότι στην πλειοψηφία των σχολείων του Ελλαδικού χώρου χρησιμοποιούνται κατεξοχήν τα παραδοσιακά – συμβατικά μέσα διδασκαλίας. Κατά προτεραιότητα ο χάρτης με χρήση στο 65% των περιπτώσεων, η υδρόγειος σφαίρα 40%), το φωτογραφικό υλικό (εκτός βιβλίου) 34% και άτλαντες 31%. Σε πολύ μικρότερο ποσοστό παρεμβάλλονται στη γεωγραφική διδακτική πράξη μέσα σύγχρονης τεχνολογίας όπως διαφάνειες, εκπαιδευτικό λογισμικό ή χρήση διαδικτύου. Η έλλειψη της κατάλληλης χρήσης εποπτικών μέσων διδασκαλίας οδηγεί σε δασκαλοκεντρικές μεθόδους διδασκαλίας, απώλεια της αυτενέργειας της αναζήτησης του νέου, της σύνθεσης, της συσχέτισης και της ευχαρίστησης (Κατσίκης, 2001). Σε αντίστοιχη έρευνα (Λαμπρινός κ.α. 2002) σε μαθητές του Δημοτικού σχολείου διαπιστώθηκε ότι τα ποσοστά είναι ακόμη χαμηλότερα. Από τις απαντήσεις των μαθητών διαπιστώθηκε ότι ένας στους δύο μαθητές (50%) χρησιμοποιεί χάρτη κατά τη διάρκεια του μαθήματος της γεωγραφίας, ένας στους τρεις (33%) χρησιμοποιεί άτλαντα και ένας στους τέσσερις (25%) υδρόγειο. Σε ότι αφορά τα σύγχρονα μέσα διδασκαλίας εκείνη η έρευνα έδειξε απογοητευτικά ποσοστά τα οποία όμως ίσως να έχουν σήμερα βελτιωθεί.

Ένας από τους λόγους που τα ποσοστά ήταν τόσο χαμηλά μπορεί να είναι και η ύλη των σχολικών βιβλίων. Οι Λαμπρινός κ.α. (2011) θεωρούν ότι τα κενά που παρατηρούνται στις γνώσεις των παιδιών γύρω από περιβαλλοντικά θέματα που αφορούν τους ποταμούς προέρχονται από την ύλη των βιβλίων και κατ' επέκταση από το ΑΠ της γεωγραφίας, καθώς και από τον τρόπο που παρουσιάζονται.

« Τα λεγόμενα παραδοσιακά εποπτικά μέσα εξακολουθούν να διατηρούν το προβάδισμα έναντι των προϊόντων της σύγχρονης τεχνολογίας σε επίπεδο συχνότητας χρησιμοποίησής τους κατά τη διδασκαλία του γεωγραφικού μαθήματος. Παρά τις σημαντικές αλλαγές που έχουν επέλθει κατά τα τελευταία χρόνια όσον αφορά την παιδαγωγική θεμελίωση αλλά και

την τεχνολογική εξέλιξη των διδακτικών μέσων, λίγα είναι τα σχολεία τα οποία έχουν κάνει πράξη την παραπάνω άποψη και στα οποία γίνεται συστηματική χρήση των προϊόντων της σύγχρονης τεχνολογίας » (Κατσίκης 2004).

Με την εκπόνηση λοιπόν της συγκεκριμένης πτυχιακής εργασίας επιδίωξα να προτείνω τρόπους διδασκαλίας μέσω διάφορων διδακτικών εργαλείων, προσεγγιστικών μεθόδων αλλά και άλλων μέσων (π.χ. ηλεκτρονικός υπολογιστής), έτσι ώστε να κάνω πιο κατανοητά αλλά και πιο ευχάριστα τα μαθήματα για τους μαθητές. Επικεντρώθηκα στα κεφάλαια που αφορούν τα ποτάμια και τις λίμνες της Ελλάδας.

Τελειώνοντας την εργασία αυτή συμπεράνα πως εκείνο που τελικά φαίνεται να έχει σημασία είναι ο τρόπος και η συχνότητα χρήσης των διδακτικών μέσων, η επάρκειά τους στα σχολεία και κυρίως η γνώση της σωστής ενσωμάτωσής τους στη διδασκαλία της Γεωγραφίας (παράλληλα με τη γνώση του περιεχομένου του μαθήματος).

Σημαντικό ρόλο στην βελτίωση της κατάστασης της γεωγραφικής εκπαίδευσης διαδραματίζει και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στο αντικείμενο της Διδακτικής της Γεωγραφίας, της οποίας η έλλειψη και η αναγκαιότητα έχει υπογραμμιστεί από πολλούς μελετητές (Ρέντζος 1984, Κατσίκης 2001, Τσουνάκος κ.ά. 2002, Κλωνάρη 2004, Paraskevas, Lambrinos, Psillos, 2010). Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί στην Ελλάδα ζητούν νέους τρόπους διδακτικής προσέγγισης για το μάθημα της γεωγραφίας (Paraskevas, Lambrinos, Psillos, 2010).

Παράρτημα

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

1. Ειδικοί σκοποί

Στις τέσσερις πρώτες τάξεις του Δημοτικού σχολείου η Γεωγραφία είναι ενταγμένη στο μάθημα της Μελέτης του. Περιβάλλοντος και μετατρέπεται σε αυτοτελές μάθημα μόνο στις δύο τελευταίες. Στο διάστημα αυτό οι μαθητές πρέπει να αποκτήσουν ικανοποιητικούς νοητικούς χάρτες της επιφάνειας της Γης και να συνηθίσουν να χρησιμοποιούν με σχετική ευχέρεια απλά εργαλεία καταγραφής και απεικόνισης γεωγραφικών δεδομένων (π.χ. χάρτες). Με βάση τα παραπάνω, στην Ε΄ τάξη θα διδάσκεται Γεωγραφία της Ελλάδας με έμφαση στο φυσικό περιβάλλον, αλλά με αρκετές προεκτάσεις σε ανθρωπογεωγραφικά θέματα ενώ στην ΣΤ΄ τάξη θα διδάσκεται Γεωγραφία των Ηπείρων με έμφαση στη Γεωγραφία της Ευρώπης.

Μέσα από τη διδασκαλία της Γεωγραφίας στο Δημοτικό επιδιώκονται οι παρακάτω επιμέρους σκοποί:

- Η γνωριμία με το φυσικό περιβάλλον και η παρατήρηση της γεωγραφικής κατανομής των ανθρώπων και των δραστηριοτήτων τους.
- Η μελέτη των αλληλεπιδράσεων και αλληλεξαρτήσεων που αναπτύσσονται μεταξύ του φυσικού περιβάλλοντος και των ανθρώπων.
- Η αναγνώριση της σημασίας που έχει η ορθολογική διαχείριση του περιβάλλοντος.
- Η ευαισθητοποίηση για τα μεγάλα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η ανθρωπότητα και η ανάπτυξη των απαραίτητων στάσεων για κατανόηση, αποδοχή, επικοινωνία, συνεργασία και αλληλεγγύη με τους άλλους λαούς.
- Η υιοθέτηση στάσεων και συμπεριφορών που θα επιτρέψουν στους μαθητές να ενταχθούν ομαλά και δημιουργικά στο φυσικό και κοινωνικό – πολιτιστικό τους περιβάλλον.
- Η ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων σχετικών με:
 - Τη χρήση λεκτικών, ποσοτικών και συμβολικών μορφών δεδομένων (κείμενα, εικόνες, γραφήματα, πίνακες, διαγράμματα και χάρτες).
 - Την εφαρμογή μεθόδων συναφών με τη φύση του μαθήματος, όπως η παρατήρηση του χώρου, η χαρτογράφηση, η ερμηνεία στατιστικών δεδομένων και η αναζήτηση και επεξεργασία πληροφοριών από διάφορες πηγές.

- Την επικοινωνία και τις πρακτικές και κοινωνικές δεξιότητες με στόχο την έρευνα γεωγραφικών θεμάτων και την επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων.

2. Στόχοι, Θεματικές ενότητες, Ενδεικτικές δραστηριότητες, Διαθεματικά σχέδια εργασίας

Ι. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΑΞΗ Ε΄

Στόχοι	Θεματικές Ενότητες (Διατιθέμενος χρόνος)	Ενδεικτικές Δραστηριότητες
Α' Ενότητα: Οι χάρτες. Ένα εργαλείο για τη μελέτη του κόσμου		
Οι μαθητές επιδιώκεται: Να αναγνωρίζουν ότι οι χάρτες είναι «εργαλεία» μελέτης του χώρου και να αποκωδικοποιούν τα σύμβολά τους. Να διακρίνουν είδη χαρτών και αντίστοιχες πληροφορίες που παρέχουν. Να διακρίνουν τα βασικά χαρακτηριστικά ενός χάρτη και να αναγνωρίζουν τη σημασία τους. Να εξοικειωθούν με τη χρήση της κλίμακας.	Ο Χάρτης Ο χάρτης – Λόγοι για τους οποίους σχεδιάζουμε τους χάρτες Είδη χαρτών Η ταυτότητα του χάρτη (ο τίτλος, το υπόμνημα, η κλίμακα) (3 ώρες)	Οι μαθητές : Μελετούν διαφορετικά είδη χαρτών, καταγράφουν τις πληροφορίες που προσφέρουν και εντοπίζουν τις διαφορές τους. Επιχειρηματολογούν για την χρησιμότητά τους και αναφέρουν πιθανούς τρόπους χρήσης τους. Παρατηρούν ελλείψεις βασικών στοιχείων σε χάρτες, τις επισημαίνουν και συζητούν για τα προβλήματα που δημιουργούν. Υπολογίζουν αποστάσεις με τη βοήθεια της κλίμακας. Προσανατολίζονται στο χάρτη της πόλης τους ακολουθώντας συγκεκριμένες οδηγίες. Συμπληρώνουν διάφορα στοιχεία σε ελλιπή χάρτη μιας περιοχής, χρησιμοποιώντας κατάλληλα σύμβολα.
Να προσανατολίζονται στο χώρο με τη βοήθεια του χάρτη και της πυξίδας και να αξιολογούν τη σημασία του προσανατολισμού στην καθημερινή ζωή. Να ορίζουν τη σχετική θέση τόπων. Να επιλέγουν και να χρησιμοποιούν τα διάφορα είδη χαρτών στην καθημερινή τους ζωή.	Πώς χρησιμοποιούμε τους χάρτες Προσανατολισμός με τη βοήθεια του χάρτη Προσδιορισμός θέσεων και μέτρηση αποστάσεων. (2 ώρες)	Περιγράφουν τη σχετική θέση ενός τόπου ως προς άλλα σημεία του χώρου στο διαμέρισμα που ζουν. Περιγράφουν τις κατευθύνσεις προς τις οποίες θα κινηθούν προκειμένου να επισκεφθούν κάποιον τόπο. Εφαρμόζουν τις γνώσεις που απέκτησαν σε διαφορετικά είδη χαρτών της Ελλάδας. Επιλέγουν κατάλληλους χάρτες για να προτείνουν λύσεις σε υποθετικά προβλήματα.
Β' Ενότητα: Το φυσικό περιβάλλον της Ελλάδας		
Να αναγνωρίζουν και να περιγράφουν τη μορφή της Ελλάδας σε χάρτες και δορυφορικές φωτογραφίες. Να διακρίνουν τις διάφορες περιοχές της χώρας σε χάρτες και άλλο εποπτικό υλικό.	Η μορφή και το σχήμα της Ελλάδας (1 ώρα)	Περιγράφουν με δικά τους λόγια τη μορφή της Ελλάδας και διακρίνουν τα διάφορα τμήματά της. Εντοπίζουν στο χάρτη τις διάφορες περιοχές της Ελλάδας και τις περιγράφουν χρησιμοποιώντας την κατάλληλη ορολογία.
Να εντοπίζουν την Ελλάδα σε χάρτες διαφορετικής κλίμακας. Να χαρακτηρίζουν τη σχετική θέση της Ελλάδας ως προς άλλα γεωγραφικά στοιχεία του χώρου. Να αναγνωρίζουν στο χάρτη και να περιγράφουν τα σύνορα της Ελλάδας. Να επισημαίνουν και να αξιολογούν πλεονεκτήματα που προσφέρει στην Ελλάδα η γεωγραφική της θέση.	Η θέση της Ελλάδας στον κόσμο, στην Ευρώπη και στη Μεσόγειο (1 ώρα)	Προσδιορίζουν και περιγράφουν τη θέση της Ελλάδας σε χάρτες και καταγράφουν τα πιθανά πλεονεκτήματα που της προσφέρει. Προσδιορίζουν τη σχετική θέση της Ελλάδας ως προς άλλες χώρες ή ως προς άλλα στοιχεία της επιφάνειας της Γης και την περιγράφουν. Επιχειρηματολογούν σχετικά με τη σημασία της θέσης της Ελλάδας για τις θαλάσσιες συγκοινωνίες, την ανάπτυξη του εμπορίου, τη διακίνηση των ιδεών (Ιστορία, Γλώσσα).

Να περιγράφουν τον οριζόντιο διαμελισμό της Ελλάδας με τη βοήθεια των χαρτών. Να ονομάζουν τα μεγάλα ελληνικά πελάγη και τα κυριότερα ακτογραφικά στοιχεία της Ελλάδας και να ορίζουν τη θέση τους στον χώρο με τη βοήθεια χαρτών. Να συσχετίζουν ακτογραφικούς όρους με συγκεκριμένες θέσεις στο χάρτη της Ελλάδας.	Οι θάλασσες και οι ακτές της Ελλάδας. Ακτογραφία της Ελλάδας. (2 ώρες)	Ονομάζουν τις θάλασσες που βρέχουν την Ελλάδα και χαρακτηρίζουν τη θέση τους στο χώρο. Χαρακτηρίζουν και ονομάζουν διάφορους τύπους ακτών χρησιμοποιώντας χάρτη της Ελλάδας και φωτογραφίες. Ταξινομούν τα κύρια στοιχεία της ελληνικής ακτογραφίας (κόλπους, ακρωτήρια κτλ.) ανάλογα με τη θέση τους στο Αιγαίο ή στο Ιόνιο πέλαγος.
Να εντοπίζουν στο χάρτη και να αναγνωρίζουν τα μεγαλύτερα ελληνικά νησιά και νησιωτικά συμπλέγματα. Να περιγράφουν και να αξιολογούν τις ιδιαίτερες συνθήκες της καθημερινής ζωής στη νησιωτική Ελλάδα). Να συσχετίζουν τη θέση των πιο σημαντικών ελληνικών πόλεων με την παρουσία της θάλασσας. Να εκτιμούν την επίδραση της θάλασσας στη ζωή των Ελλήνων.	Η νησιωτική Ελλάδα Μεγάλα νησιωτικά συμπλέγματα και νησιά της Ελλάδας. Η ζωή στα νησιά Οι παραθαλάσσιοι οικισμοί της Ελλάδας (3 ώρες)	Ταξιδεύουν στο χάρτη της Ελλάδας και αναγνωρίζουν τη σχετική θέση των μεγαλύτερων νησιών. Ταξινομούν νησιά στα συμπλέγματα στα οποία ανήκουν. Καταγράφουν μεγάλες ελληνικές πόλεις - λιμάνια, τις ταξινομούν ως προς τη θέση τους στο Αιγαίο ή στο Ιόνιο πέλαγος και διερευνούν τους παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη τους. Περιγράφουν και αξιολογούν τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της νησιώτικης ζωής. Αξιολογούν τις ιδιαίτερες δυσκολίες που παρουσιάζει η ζωή των κατοίκων της νησιωτικής Ελλάδας. Σχεδιάζουν ένα έντυπο το οποίο δείχνει τα κυριότερα χαρακτηριστικά που πρέπει να προβάλλει ένα νησί ώστε να προσελκύει επισκέπτες και γράφουν ένα διαφημιστικό μήνυμα με τον ίδιο στόχο (Γλώσσα, Αισθητική Αγωγή, Πληροφορική).
Να εντοπίζουν στο χάρτη τη θέση κύριων ορεινών όγκων και πεδιάδων της Ελλάδας συνολικά και κατά γεωγραφικό διαμέρισμα και να τις ονομάζουν. Να εντοπίζουν σε χάρτη και να περιγράφουν την κατεύθυνση των μεγάλων ελληνικών οροσειρών. Να χρησιμοποιούν κατάλληλη ορολογία για να περιγράψουν το ανάγλυφο της Ελλάδας. Να εντοπίζουν και, όσο τους επιτρέπει η ηλικία τους να περιγράφουν ορισμένες χαρακτηριστικές επιδράσεις του	Τα βουνά και οι πεδιάδες της Ελλάδας Κύριοι ορεινοί όγκοι και πεδιάδες της Ελλάδας Η ζωή στα βουνά και στις πεδιάδες (3 ώρες)	Εντοπίζουν στο χάρτη της Ελλάδας τα μεγαλύτερα βουνά και τις μεγαλύτερες πεδιάδες, τα ονομάζουν και τα αντιστοιχίζουν με τα γεωγραφικά διαμερίσματα. Χρησιμοποιούν φωτογραφίες, διαφάνειες και βίντεο που δείχνουν ορεινές και πεδινές περιοχές της Ελλάδας, τις περιγράφουν και συζητούν για τον πιο πιθανό τρόπο ζωής των ανθρώπων σ' αυτές. Χωρίζονται σε μικρές ομάδες και καταγράφουν λέξεις ικανές να περιγράψουν το ανάγλυφο που δείχνει η εικόνα ή το τμήμα του χάρτη που έχει κάθε ομάδα. Ζωγραφίζουν έναν υποθετικό οικισμό (ορεινό ή πεδινό) και επιχειρηματολογούν για τις

ανάγλυφου στις ανθρώπινες δραστηριότητες.		επιλογές τους (Αισθητική Αγωγή, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Γλώσσα).
Να διακρίνουν, όσο τους επιτρέπει η ηλικία τους, τις διαφορές ανάμεσα στον καιρό και στο κλίμα. Να περιγράφουν τα γενικά χαρακτηριστικά του μεσογειακού κλίματος. Να διακρίνουν τις διαφοροποιήσεις του κλίματος στις διάφορες περιοχές της χώρας, να τις περιγράφουν συνοπτικά και να τις συγκρίνουν. Να συσχετίζουν, όσο τους επιτρέπει η ηλικία τους, τις κλιματικές συνθήκες με τις ανθρώπινες δραστηριότητες.	Το κλίμα της Ελλάδας Η έννοια του κλίματος – Διαφορές καιρού και κλίματος Συσχετισμός κλίματος και ανθρώπινων δραστηριοτήτων Το κλίμα της Ελλάδας (3 ώρες)	Συζητούν τις διαφορές κλίματος και καιρού. Περιγράφουν και σχολιάζουν τα κύρια χαρακτηριστικά του κλίματος της Ελλάδας. Χρησιμοποιούν κείμενα από εφημερίδες και περιοδικά ή βιβλία και άλλο εποπτικό υλικό για να διακρίνουν σχέσεις μεταξύ κλίματος και ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Αιτιολογούν τον κλιματικό τύπο που επικρατεί σε κάθε γεωγραφικό διαμέρισμα της Ελλάδας. Καταγράφουν προβλήματα που μπορεί να δημιουργήσουν οι ακραίες καιρικές συνθήκες στην καθημερινή ζωή. Συμπεραίνουν για τη σημασία της πρόγνωσης του καιρού σε σχέση με τις ανθρώπινες δραστηριότητες. (Αισθητική Αγωγή, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Γλώσσα, Ιστορία)
Να αναγνωρίζουν στο χάρτη τα μεγαλύτερα ποτάμια και τις μεγαλύτερες φυσικές και τεχνητές λίμνες της Ελλάδας και να είναι ικανοί να ορίζουν τη θέση τους. Να διακρίνουν τα τμήματα ενός ποταμού και ορισμένα κύρια χαρακτηριστικά των ελληνικών ποταμών). Να διακρίνουν τη σημασία του γλυκού νερού για τη ζωή των κατοίκων της Ελλάδας, η οποία χαρακτηρίζεται από ιδιόμορφη γεωγραφική και εποχιακή κατανομή των βροχοπτώσεων. Να κατανοούν, με την ανάλυση συγκεκριμένων παραδειγμάτων από τον ελληνικό χώρο, τις συνέπειες της ρύπανσης των νερών και να ευαισθητοποιούνται ως προς τα σχετικά θέματα. Να προτείνουν δράσεις και να υιοθετούν στάσεις που θα έχουν ως στόχο την αειφορία.	Τα ποτάμια και οι λίμνες της Ελλάδας Τα ποτάμια της Ελλάδας Οι λίμνες της Ελλάδας Η ζωή στα ποτάμια και στις λίμνες (3 ώρες)	Ονομάζουν και περιγράφουν τα μέρη ενός ποταμού με τη βοήθεια κατάλληλων σχημάτων και εξετάζουν τα κύρια χαρακτηριστικά του. Μελετούν τη ροή ενός ελληνικού ποταμού και σημειώνουν ορεινούς όγκους από τους οποίους τροφοδοτείται, τους παραποτάμους του και το χώρο των εκβολών του. Εντοπίζουν τα μεγαλύτερα ελληνικά ποτάμια στο χάρτη και παρακολουθούν και περιγράφουν τη ροή τους από τις πηγές μέχρι τις εκβολές τους. Σχεδιάζουν σε λευκό χάρτη της Ελλάδας τα μεγαλύτερα ποτάμια και τις πιο σημαντικές λίμνες της χώρας. Αντιστοιχίζουν πόλεις με λίμνες και ποταμούς στις όχθες των οποίων έχουν κτιστεί και αιτιολογούν την επιλογή της θέσης τους. Συγκεντρώνουν υλικό από εφημερίδες, περιοδικά και συζητούν για τα προβλήματα που δημιουργούνται από την κακή χρήση των υδάτινων πόρων στον ελληνικό χώρο (Αισθητική Αγωγή, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Γλώσσα, Μαθηματικά).
Να διακρίνουν τις έννοιες “βλάστηση”, “χλωρίδα”, “πανίδα”.	Η χλωρίδα, η πανίδα και η	Σχολιάζουν το γεγονός ότι η χλωρίδα της Ελλάδας είναι η πλουσιότερη της Ευρώπης.

Να εντοπίζουν σχέσεις αλληλεξάρτησης μεταξύ των ζώων και των φυτών κάθε περιοχής. Να διακρίνουν τις ζώνες βλάστησης που υπάρχουν στην Ελλάδα και να τις συσχετίζουν με τις φυσικές συνθήκες κάθε περιοχής. Να περιγράφουν χαρακτηριστικά οικοσυστήματα του ελληνικού χώρου και να εντοπίζουν τη θέση τους στο χάρτη. Να αναγνωρίζουν ορισμένες συνέπειες της ρύπανσης και γενικά της υποβάθμισης του φυσικού Περιβάλλοντος. Να αποκτούν θετική στάση απέναντι στην ανάγκη διατήρησης του φυσικού περιβάλλοντος. Να αποβάλλουν σταδιακά τη λανθασμένη αντίληψη περί "χρησίων" και μη φυτικών και ζωικών ειδών και να κατανοούν την ενότητα του φυσικού κόσμου.	βλάστηση της Ελλάδας. Η χλωρίδα και πανίδα Η βλάστηση της Ελλάδος Χαρακτηριστικά οικοσυστήματα της Ελλάδας. (3 ώρες)	Περιγράφουν διάφορες μορφές βλάστησης που συναντώνται στην Ελλάδα και εντοπίζουν σε χάρτη τη γεωγραφική κατανομή τους. Συσχετίζουν την κατανομή της βλάστησης με την κατανομή των βροχοπτώσεων στο χώρο της Ελλάδας. Καταγράφουν και περιγράφουν ορισμένα είδη της πανίδας της Ελλάδας και κάνουν συλλογή σχετικών φωτογραφιών. Εντοπίζουν στον χάρτη προστατευόμενους δρυμούς και υγροβιότοπους της Ελλάδας. Τοποθετούν σε λευκό χάρτη της Ελλάδας προστατευόμενες περιοχές με μεγάλη οικολογική σημασία, χρησιμοποιώντας δικά τους σύμβολα. Σχεδιάζουν μια αφίσα για μια εκστρατεία προστασίας των δασών στην οποία θα φαίνονται τα οφέλη του δάσους και τα αποτελέσματα από την καταστροφή τους. Γράφουν κατάλληλα συνθήματα για μια εκστρατεία προστασίας των ακτών (Γλώσσα, Αισθητική Αγωγή).
Να αναφέρουν εξωγενείς παράγοντες που προκαλούν μεταβολές στην επιφάνεια της Γης. Να περιγράφουν το ρόλο του νερού και του αέρα στη διάβρωση των πετρωμάτων. Να αναφέρουν συγκεκριμένα παραδείγματα φυσικών καταστροφών στο χώρο της Ελλάδας και να τις συνδέουν με τα φυσικά και ανθρωπογενή αίτιά τους. Να γνωρίζουν χαρακτηριστικά είδη εδαφών του ελληνικού χώρου. Να αναγνωρίζουν το ρόλο των ηφαιστειών και των σεισμών στις μεταβολές του φυσικού περιβάλλοντος. Να γνωρίζουν πώς θα πρέπει να αντιδρούν σε περίπτωση σεισμού ή πυρκαγιάς.	Οι μεταβολές της επιφάνειας της γης στον ελληνικό χώρο. Αλλαγές στην επιφάνεια της Γης Ο ρόλος των ηφαιστειών και των σεισμών στις αλλαγές της φύσης Οι φυσικές καταστροφές στον χώρο της Ελλάδας. (3 ώρες)	Τοποθετούν πάνω σε όχι απόλυτα λεία επιφάνεια λεπτό χώμα, άμμο και πέτρες και τοποθετούν το σύνολο μπροστά σε έναν ανεμιστήρα ή με μικρή κλίση κάτω από μια βρύση που τρέχει αργά. Παρατηρούν τα αποτελέσματα και τα συσχετίζουν με αυτά που συμβαίνουν στη φύση. Συγκεντρώνουν πληροφορίες για την παλαιότερη μορφή τόπων (π.χ. των Θερμοπυλών) και τη συγκρίνουν με τη σημερινή. Συμπεραίνουν για τις αιτίες(Ιστορία,Γλώσσα). Συγκεντρώνουν άρθρα από τον τύπο και άλλο πληροφοριακό υλικό που αναφέρεται σε φυσικές καταστροφές, σχολιάζουν τις αιτίες τους και τις ταξινομούν σε κατηγορίες. Σχολιάζουν τις υλικές και ψυχολογικές συνέπειες των φυσικών καταστροφών στη ζωή των ανθρώπων και εξάγουν συμπεράσματα για την ανάγκη συμπαράστασης σε αυτούς που τις έχουν υποστεί (Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Γλώσσα,Τεχνολογία). Επεξεργάζονται και παρουσιάζουν υλικό που συγκέντρωσαν σχετικά με τις φυσικές

		καταστροφές στο χώρο της Ελλάδας. Συμμετέχουν σε άσκηση για σωστή συμπεριφορά σε περίπτωση σεισμού και μαθαίνουν να αντιδρούν χωρίς πανικό.
Γ' Ενότητα: Το ανθρωπογενές περιβάλλον της Ελλάδας		
Να αναγνωρίζουν την ιστορική συνέχεια στο χώρο της Ελλάδας από τα πανάρχαια χρόνια μέχρι σήμερα. Να διακρίνουν τη γεωγραφική κατανομή, τον πλούτο και την ποικιλία των πιο σημαντικών ιστορικών μνημείων που αποδεικνύουν αυτή τη συνέχεια και να εκτιμήσουν την ανάγκη διατήρησής τους.	Οι Έλληνες : Ένας λαός με μεγάλη και συνεχή ιστορία (1 ώρα)	Με τη βοήθεια χαρτών και συνοπτικών κειμένων καταγράφουν την ιστορική συνέχεια των Ελλήνων στο χώρο της Ελλάδας και τον ευρύτερο χώρο της Μεσογείου. Με τη βοήθεια κατάλληλων χαρτών παρατηρούν τις μεταβολές της έκτασης της Ελλάδας από το 1821 μέχρι σήμερα. Παρατηρούν σε χάρτες τη γεωγραφική κατανομή των πιο σημαντικών τόπων με ιστορική σημασία και ιδιαίτερα εκείνων που βρίσκονται στο χώρο όπου ζουν. Φέρνουν στοιχεία από πηγές και σχηματίζουν στον τοίχο της τάξης τη δική τους ιστορική γραμμή που θα δείχνει τη συνεχή παρουσία των ελλήνων στο συγκεκριμένο χώρο από τα πανάρχαια χρόνια μέχρι σήμερα. Διατυπώνουν συμπεράσματα σχετικά με την ανάγκη διατήρησης αυτών των μνημείων και προτείνουν τρόπους προστασίας τους (Ιστορία, Φυσικά, Κοινωνικά και Πολιτική Αγωγή, Μαθηματικά, Γλώσσα).
Να γνωρίζουν την έννοια της απογραφής του πληθυσμού και να αξιολογούν τη σημασία της για μια χώρα. Να συσχετίζουν τη μεταβολή του πληθυσμού μιας περιοχής με κάποιους από τους παράγοντες που την επηρεάζουν. Να αναγνωρίζουν την έννοια της πληθυσμιακής πυκνότητας και να την περιγράφουν με απλά παραδείγματα. Να συσχετίζουν τη γεωγραφική κατανομή των ανθρώπων με κάποιους από τους παράγοντες	Ο πληθυσμός της Ελλάδας και η γεωγραφική κατανομή του. Ο πληθυσμός της Ελλάδας Η γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού Μεγάλα αστικά κέντρα – συνθήκες ζωής Οι πόλεις της Ελλάδας (4 ώρες)	Παρατηρούν τις φωτογραφίες μιας περιοχής με πολλά εργοστάσια και μιας άλλης αγροτικής. Συμπεραίνουν για το ποια περιοχή προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης στους ανθρώπους και συσχετίζουν αυτή την ιδιότητα με τον αριθμό των ανθρώπων που είναι πιθανό να συγκεντρωθούν σε καθεμία απ' αυτές (Γλώσσα, Μαθηματικά, Αισθητικά Αγωγή). Παρατηρούν και αξιολογούν τα στοιχεία που παρέχει η ΕΣΥΕ για δύο διαφορετικές περιοχές ή για την ίδια περιοχή σε δύο διαφορετικές

που την επηρεάζουν. Να αναγνωρίζουν ότι οι άνθρωποι, επιλέγουν το χώρο κατοικίας τους ανάλογα με τις ανάγκες τους. Να ομαδοποιούν τις μεγαλύτερες ελληνικές πόλεις ανάλογα με τη θέση, τον πληθυσμό και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους (αν είναι λιμάνια, τουριστικά κέντρα, πρωτεύουσες νομών κ.ά.). Να διακρίνουν με συγκεκριμένα παραδείγματα κάποια χαρακτηριστικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των πόλεων και να προτείνουν λύσεις για τα σχετικά προβλήματα αξιοποιώντας την εμπειρία από το δικό τους χώρο.		περιόδους και εξάγουν συμπεράσματα για τη σημασία της απογραφής. Επεξεργάζονται κατάλληλες φωτογραφίες και διαφάνειες που παρουσιάζουν διάφορες ελληνικές πόλεις και αντλούν πληροφορίες που σχετίζονται με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους (θέση, πληθυσμό, λειτουργία της κ.ά.) (Γλώσσα, Μαθηματικά, Αισθητικά Αγωγή, Ιστορία). Μέσα από συγκεκριμένο παράδειγμα – πόλη (Αθήνα – Θεσσαλονίκη ή άλλη) και χρησιμοποιώντας εποπτικό υλικό που την αφορά (σχέδιο πόλης, φωτογραφίες, χρήση γης, σχέση της με τις γύρω πόλεις ή χωριά κ.ά.) συζητούν για το ρόλο της πόλης γενικά, τις αλλαγές που έχει υποστεί στο χρόνο και τα πιθανά προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί από την αύξηση ή ελάττωση του πληθυσμού της (Γλώσσα, Μαθηματικά, Αισθητική Αγωγή, Ιστορία). Συζητούν λόγους που κάνουν τους ανθρώπους να μετακινούνται από και προς τις πόλεις και τις επιπτώσεις που αυτό έχει στην πόλη τους (π.χ. αύξηση των καταστημάτων, ανάπτυξη συγκοινωνιών κλπ.)
Να αναγνωρίζουν την ανάγκη διοικητικής διαίρεσης της χώρας σε μικρότερες διοικητικές μονάδες. Να διακρίνουν την κατανομή των νομών της χώρας κατά γεωγραφικό διαμέρισμα και περιφέρεια, να ονομάζουν τις πρωτεύουσες και τις μεγαλύτερες πόλεις τους και να περιγράφουν ορισμένα πολύ χαρακτηριστικά στοιχεία από τη φύση και την ιστορία τους. Να απεικονίζουν απλά στατιστικά στοιχεία.	Η διοικητική διαίρεση της Ελλάδας Διοικητική οργάνωση σε επίπεδο περιφέρειας, νομού και ΟΤΑ Τα γεωγραφικά διαμερίσματα, οι περιφέρειες. Οι νομοί της Ελλάδας (3 ώρες)	Παρατηρούν τον πολιτικό χάρτη της Ελλάδας και καταγράφουν τα γεωγραφικά διαμερίσματα και τις περιφέρειες Σε λευκό χάρτη χρωματίζουν τα διαμερίσματα και τοποθετούν τις πρωτεύουσες των νομών τους. Παρατηρούν το γεωμορφολογικό χάρτη της Ελλάδας και εντοπίζουν διαφορές ανάγλυφου, κλίματος κτλ. μεταξύ των διαφόρων περιοχών της που επηρεάζουν τη ζωή και τις δραστηριότητες των ανθρώπων. Καταλήγουν σε συμπεράσματα ως προς την ανάγκη διαίρεσης της χώρας σε μικρότερες διοικητικές

		μονάδες, ώστε να προγραμματίζονται καλύτερα τα διάφορα έργα και να προσφέρονται καλύτερες υπηρεσίες στους κατοίκους (Γλώσσα, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή).
Να αναγνωρίζουν και να ονομάζουν τα κυριότερα αγροτικά προϊόντα της Ελλάδας και τους τόπους παραγωγής τους σε συνάρτηση με τη μορφολογία του εδάφους, τους κλιματικούς παράγοντες και την ανάπτυξη και εφαρμογή σύγχρονων μεθόδων και τεχνικών.	Η παραγωγή αγαθών στην Ελλάδα. Η αγροτική παραγωγή Η κτηνοτροφική παραγωγή και η αλιεία Η δασική παραγωγή – Ορυκτός πλούτος (3 ώρες)	Επεξεργάζονται πίνακες ή διαγράμματα σχετικά με την αγροτική παραγωγή της Ελλάδας και παρατηρούν και σχολιάζουν χαρακτηριστικές φωτογραφίες καλλιεργειών στο χώρο της Ελλάδας. Αναζητούν πρόσθετες πληροφορίες για την ελληνική αγροτική παραγωγή και τη σημασία της για την οικονομία της χώρας. Κάνουν κατάλογο επαγγελμάτων που σχετίζονται με την αγροτική παραγωγή της χώρας και περιγράφουν με δικά τους λόγια τις δραστηριότητές τους (Γλώσσα, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή).
Να διακρίνουν χαρακτηριστικά είδη βιομηχανικής παραγωγής στην Ελλάδα. Να διακρίνουν σχέσεις μεταξύ του πρωτογενούς και του δευτερογενούς τομέα. Να διακρίνουν τη γεωγραφική κατανομή της βιομηχανίας στην Ελλάδα και να συσχετίζουν, όπου είναι εφικτό το είδος των βιομηχανικών μονάδων με τις ιδιότητες της περιοχής εγκατάστασής τους. Να διακρίνουν ορισμένες θετικές και αρνητικές επιδράσεις που έχει η ανάπτυξη της βιομηχανίας στη ζωή των ανθρώπων και στο φυσικό περιβάλλον. Να εκτιμούν και να περιγράφουν τη σημασία της βιομηχανικής παραγωγής στην καθημερινή ζωή.	Η βιομηχανική παραγωγή και οι επιπτώσεις στον άνθρωπο / περιβάλλον (1 ώρα)	Επεξεργάζονται φωτογραφίες που παρουσιάζουν την αλυσίδα μιας τυπικής βιομηχανικής παραγωγής από την πρώτη ύλη μέχρι το τελικό προϊόν και τη συσχετίζουν με το φυσικό περιβάλλον (πρώτες ύλες, ρύπανση). Εξετάζουν, όσο τους επιτρέπει η ηλικία τους, τη σχέση της βιομηχανίας με τον ανθρώπινο παράγοντα (προσωπικό, μεταφορές καταναλωτές) και ερμηνεύουν τη συγκέντρωση των εργοστασίων κοντά σε μεγάλες πόλεις (Γλώσσα, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Τεχνολογία, Φυσικά). Αναφέρουν περιπτώσεις εργοστασίων η θέση των οποίων καθορίζεται κυρίως από τοπικούς γεωγραφικούς παράγοντες (υδροηλεκτρικά εργοστάσια της ΔΕΗ, βιομηχανίες επεξεργασίας ορυκτών) και παρατηρούν και αιτιολογούν τη θέση τους. Εξετάζουν τη σημασία που έχουν για την αγροτική παραγωγή της χώρας ορισμένα εργοστάσια (π.χ. τυποποίησης χυμών φρούτων ή νωπού γάλακτος). Εξετάζουν τις πιθανές θετικές και αρνητικές

		επιδράσεις ενός εργοστασίου στο χώρο που βρίσκεται (Γλώσσα, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Τεχνολογία, Φυσικά) .
Να διακρίνουν τις πιο σημαντικές διαφορές του τομέα των υπηρεσιών από τους άλλους τομείς της παραγωγής. Να αναφέρουν τυπικούς τομείς παροχής υπηρεσιών και να εκτιμούν τη σημασία τους για τα άτομα και το κοινωνικό σύνολο. Να κατανοούν μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα την ανάγκη ανταλλαγής αγαθών μέσα στην ίδια χώρα αλλά και μεταξύ των χωρών. Να αναφέρουν υπηρεσίες που παρέχονται από το κράτος και άλλες που παρέχονται από ιδιώτες.	Οι Υπηρεσίες (1 ώρα)	Καταγράφουν επαγγέλματα του τριτογενούς τομέα και προσδιορίζουν το είδος των υπηρεσιών που προσφέρει το καθένα. Καταγράφουν χαρακτηριστικά είδη υπηρεσιών (περίθαλψη, εκπαίδευση, ασφάλειες, ταχυδρομείο, επικοινωνία κτλ.) και διακρίνουν ποιες απ' αυτές παρέχονται από το κράτος, ποιες από ιδιώτες και ποιες και από τους δύο (Γλώσσα, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Τεχνολογία, Πληροφορική) . Συζητούν μια συγκεκριμένη διαδικασία (π.χ. "Πώς φθάνουν στο σπίτι μας διάφορα αγαθά") και περιγράφουν υπηρεσίες που συμμετέχουν σ' αυτή. Αναζητούν και επεξεργάζονται πληροφορίες για τη συμμετοχή των διάφορων τομέων της παραγωγής στη συνολική απασχόληση και την απεικονίζουν σε γράφημα.
Να διακρίνουν τη γεωγραφική κατανομή των μεταφορικών και συγκοινωνιακών δικτύων στη χώρα μας και να αναφέρουν μερικούς από τους παράγοντες που την επηρεάζουν. Να αναγνωρίζουν την αξία των συγκοινωνιών για την οικονομική, την τουριστική και γενικότερα την πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας.	Οι συγκοινωνίες στην Ελλάδα. (1 ώρα)	Παρακολουθούν στο χάρτη της Ελλάδας τους μεγάλους άξονες του οδικού και του σιδηροδρομικού δικτύου και συμπεραίνουν για τη σημασία τους για την οικονομική ανάπτυξη και την επικοινωνία της χώρας με τον υπόλοιπο κόσμο (Γλώσσα, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή). Συζητούν για τα μεγάλα συγκοινωνιακά έργα στην Ελλάδα (π.χ. Εγνατία, Παραϊόνια Αρτηρία, ΠΑΘΕ*, Ζεύξη Ρίου – Αντιρρίου, Ακτίου Πρέβεζας κ.ά.) και καταλήγουν σε συμπεράσματα για τη σημασία τους για τη χώρα αλλά και τους κατοίκους της.
Να αναγνωρίζουν τις χώρες – μέλη της Ε. Ε. και να αναφέρουν τους κύριους στόχους της Να εκτιμούν τη σημασία που έχει η Ε.Ε. για τη ζωή των κατοίκων των χωρών που την αποτελούν Να υιοθετήσουν θετικές στάσεις και	Η Ελλάδα και η Ενωμένη Ευρώπη Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης Η σημασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2 ώρες)	Παρατηρούν φωτογραφίες από χώρες της Ε.Ε οι οποίες παρουσιάζουν χαρακτηριστικές οικονομικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, τις σχολιάζουν και τις συσχετίζουν με ανάλογες δραστηριότητες στην Ελλάδα (Γλώσσα, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Τεχνολογία, Πληροφορική).

αντίστοιχες συμπεριφορές σχετικά με την ανοχή των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων των άλλων λαών.		Συγκεντρώνουν πληροφορίες για τα ενισχυτικά κοινωνικά ταμεία και εξετάζουν το ρόλο τους στην υλοποίηση μεγάλων έργων στην Ελλάδα. Συζητούν και ανταλλάσσουν απόψεις για τη σημασία που έχει ο σεβασμός των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων (γλώσσας, θρησκείας, εθίμων) κάθε ομάδας μέσα σε κάθε χώρα χωριστά αλλά και σε ολόκληρη την Ε.Ε. (Γλώσσα, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Ιστορία).
Δ' Ενότητα: Ελληνισμός εκτός συνόρων		
Να περιγράφουν τα κύρια χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος της Κύπρου και να τα συγκρίνουν με εκείνα της Ελλάδας. Να περιγράφουν τη σύνθεση και τη γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού της Κύπρου. Να ερμηνεύουν την ιστορική συνέχεια του ελληνισμού στην Κύπρο.	Η Κύπρος Φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον (2 ώρες)	Παρατηρούν τη γεωμορφολογία και την ακτογραφία της Κύπρου και διακρίνουν τα κύρια στοιχεία τους. Συγκρίνουν το κλίμα Κύπρου με το κλίμα της Ελλάδας και αιτιολογούν τις ομοιότητές τους. Εξετάζουν τη σύνθεση του πληθυσμού της μεγαλονήσου και την ερμηνεύουν. (Γλώσσα, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Ιστορία) Με τη βοήθεια χαρτών και συνοπτικών κειμένων ερευνούν τους λόγους για τους οποίους η Κύπρος θεωρείται μητροπολιτικό έδαφος του ελληνισμού.
Να ερμηνεύουν, όσο τους επιτρέπουν η ηλικία και οι γνώσεις τους τη διασπορά του ελληνισμού στον κόσμο. Να αναγνωρίζουν τους δεσμούς του απόδημου Ελληνισμού με τη μητέρα Ελλάδα και εκτιμούν την προσφορά του σ' αυτήν.	Ο ελληνισμός της διασποράς Το ελληνικό στοιχείο σε αρχαίες ελληνικές εστίες (2 ώρες)	Παρατηρούν σε κατάλληλο χάρτη τη διασπορά και την κατανομή του Ελληνισμού σε ολόκληρο τον κόσμο. Συζητούν για τα αίτια της διασποράς αλλά και τη σημασία που έχει σήμερα για την Ελλάδα. Συγκεντρώνουν πληροφορίες (φωτογραφίες, έντυπο υλικό κτλ.) που παρουσιάζουν τις δραστηριότητες και τα επιτεύγματα του απόδημου ελληνισμού καθώς και για ελληνικά σχολεία σε άλλες χώρες. Παρακινούνται να αλληλογραφήσουν με Έλληνες μαθητές που ζουν σε άλλες χώρες και να πληροφορηθούν από τους ίδιους τις ιδιαιτερότητες της ζωής τους και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν.

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΕΩΛΟΓΙΑΣ – ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

1. Ειδικοί σκοποί

Κατά τη σύνταξη των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών του μαθήματος έγινε προσπάθεια κατανομής της ύλης σε τρεις μεγάλες διδακτικές ενότητες (Χάρτες - Φυσικό περιβάλλον – Ανθρώπινες Δραστηριότητες), ώστε να διατηρηθεί η φιλοσοφία παρουσίασης, την οποία έχουν συνηθίσει οι μαθητές από τη διδασκαλία της Γεωγραφίας στις δύο τελευταίες τάξεις της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Εν τούτοις, στη Β΄ τάξη του Γυμνασίου παρουσιάστηκε η ανάγκη διαφοροποίησης λόγω των ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζει η μελέτη της Ευρώπης.

Συγκεκριμένα:

Στην Α΄ τάξη (Γεωγραφία Ηπείρων) η ύλη αναπτύσσεται σε τρεις μεγάλες διδακτικές ενότητες οι οποίες είναι:

- *Οι χάρτες* (6 διδακτικές ώρες): Στην ενότητα αυτή επιδιώκεται η ανάπτυξη δεξιοτήτων εντοπισμού τόπων στην επιφάνεια της Γης με τη βοήθεια των συντεταγμένων (γεωγραφική θέση) και αξιοποίηση των χαρτών στη μελέτη συγκεκριμένων γεωγραφικών προβλημάτων.

- *Το φυσικό περιβάλλον* (30 διδακτικές ώρες). Η ενότητα αυτή έχει ως αντικείμενο τη μελέτη του φυσικού περιβάλλοντος της Γης και περιλαμβάνει τις αναγκαίες για τη γεωγραφική μελέτη γνώσεις Γεωλογίας.

- *Οι δραστηριότητες των ανθρώπων* (12 διδακτικές ώρες). Η ενότητα αυτή συνδέει το φυσικό περιβάλλον με τις δραστηριότητες των ανθρώπων. Καταλληλότερα θέματα για την ηλικία των μαθητών των δύο πρώτων τάξεων του Γυμνασίου θεωρήθηκαν η συνοπτική εξέταση ορισμένων πληθυσμιακών φαινομένων (αριθμητική εξέλιξη

πληθυσμού, πληθυσμιακή πυκνότητα, γεωγραφική κατανομή, σύνθεση κατά ηλικίες), η εξέταση των διαθέσιμων πόρων (συνδυασμός φυσικών και ανθρώπινων πόρων) και το αστικό περιβάλλον (δημιουργία πόλεων, δομή, λειτουργίες, προβλήματα).

Στη Β΄ τάξη (μελέτη της Ευρώπης και της Ελλάδας) η ύλη αναπτύσσεται σε τέσσερις μεγάλες διδακτικές ενότητες και όχι σε τρεις. Αυτό οφείλεται στο ότι η Ευρώπη είναι ένας χώρος στον οποίο η αλληλεπίδραση φυσικού περιβάλλοντος και ανθρώπου είναι πολύ έντονη και χαρακτηριστική. Επιπλέον, η ήπειρος αυτή αποτελεί πλέον το

ευρύτερο περιβάλλον των Ελλήνων μαθητών, οι οποίοι θα πρέπει να γνωρίζουν πολύ καλά τα ιδιαίτερα ανθρωπογεωγραφικά χαρακτηριστικά της. Μ' αυτή

τη λογική στις τρεις βασικές ενότητες έχει προστεθεί μία ακόμα με τίτλο «οι κάτοικοι της Ευρώπης». Επομένως οι προβλεπόμενες διδακτικές ενότητες είναι οι εξής:

- *Οι χάρτες (5 διδακτικές ώρες):* Περιλαμβάνει την εφαρμογή γνώσεων και δεξιοτήτων στη μελέτη της Ευρώπης, τη διερεύνηση της σχετικής θέσης τόπων, τη διαίρεση των χαρτών και την εφαρμογή τους στη μελέτη και λύση

υποθετικών προβλημάτων (για παράδειγμα στον προγραμματισμό έργων).

- *Το φυσικό περιβάλλον της Ευρώπης (17 διδακτικές ώρες):* Αναπτύσσεται με την ίδια λογική που περιγράφηκε στην προηγούμενη τάξη και περιλαμβάνει τη μελέτη χαρακτηριστικών, κατά περίπτωση, χωρών.

- *Οι κάτοικοι της Ευρώπης (12 διδακτικές ώρες):* Εξετάζει τον πληθυσμό της Ευρώπης, την εξέλιξή του στο χρόνο, τη γεωγραφική κατανομή του, την πολιτική διαίρεση της ηπείρου, τις μεγάλες πόλεις και τη γεωγραφική κατανομή τους, όπως επίσης και τη γεωγραφική κατανομή γλωσσών και θρησκειών. Όπου κρίνεται αναγκαίο, το μάθημα καταλήγει στην εξέταση του συγκεκριμένου χαρακτηριστικού στον ελληνικό χώρο (για παράδειγμα, πληθυσμός, πόλεις και διοικητική διαίρεση της Ελλάδας). Η ενότητα κλείνει με τη μελέτη των βαλκανικών χωρών, οι οποίες αποτελούν τον άμεσο περιβάλλοντα χώρο της Ελλάδας.

- *Οι οικονομικές δραστηριότητες των Ευρωπαίων (14 διδακτικές ώρες):* Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει περιορισμένες σε ποικιλία και έκταση πληροφορίες για την ανάπτυξη των διαφόρων τομέων της παραγωγής στον ευρωπαϊκό χώρο. Το κέντρο βάρους της ενότητας δε βρίσκεται στην απαρίθμηση προϊόντων και ποσοτήτων, αλλά στους παράγοντες, οι οποίοι καθορίζουν την ανάπτυξη των διαφόρων οικονομικών δραστηριοτήτων. Στο Δημοτικό σχολείο οι μαθητές γνώρισαν τη μορφή της επιφάνειας της Γης και τη διαίρεσή της σε χώρες, μελετώντας τον κόσμο σε ολόένα ευρύτερες περιφέρειες από το τοπικό προς το παγκόσμιο. Έμαθαν επίσης να καταγράφουν δεδομένα και να τα απεικονίζουν με κατάλληλα σύμβολα. Στο Γυμνάσιο αυτές οι γνώσεις και δεξιότητες θα πρέπει να συμπληρωθούν και να επεκταθούν.

Με βάση τα παραπάνω με τη διδασκαλία της Γεωλογίας – Γεωγραφίας στο Γυμνάσιο επιδιώκονται για το μαθητή, οι επιμέρους *ειδικοί σκοποί*:

- Να ερμηνεύουν φαινόμενα και διαδικασίες που ξεφεύγουν από την άμεση παρατήρηση και συχνά απαιτούν αυξημένη ικανότητα αφηρημένης σκέψης και συνδυασμού δεδομένων (π.χ. για τη μελέτη των γεωλογικών φαινομένων).

- Να χρησιμοποιούν με σχετική ευχέρεια ορισμένες απλές, αλλά εξειδικευμένες μεθόδους μελέτης δεδομένων που συνδέονται με τη Γεωλογία και τη Γεωγραφία (π.χ. αξιοποίηση χαρτών, γραφημάτων και άλλων πληροφοριών, συνεργασία για την υλοποίηση σχεδίων εργασίας κτλ.).

- Να αξιολογούν και να αξιοποιούν τα αποτελέσματα των παρατηρήσεών τους, ώστε να προτείνουν λύσεις σε συγκεκριμένα προβλήματα.
- Να αναπτύσσουν τις απαραίτητες διαθέσεις και στάσεις που θα τους επιτρέψουν να ενταχθούν ομαλά και δημιουργικά στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον τους.

ΤΑΞΗ Β΄

Στόχοι	Θεματικές Ενότητες (Διατιθέμενος χρόνος)	Ενδεικτικές Δραστηριότητες
Α' Ενότητα: Οι χάρτες		
Οι μαθητές επιδιώκεται: Να ορίζουν τη σχετική θέση τόπων ως προς συγκεκριμένα στοιχεία του χώρου που χρησιμοποιούνται ως σημεία αναφοράς Να διατυπώνουν συμπεράσματα για τις πιθανές ιδιότητες ενός τόπου ανάλογα με τη σχετική του θέση ως προς κάποια σημεία αναφοράς (π.χ. την απόστασή του από τον Ισημερινό, τους πόλους, τη θάλασσα κτλ.) Να διακρίνουν και να περιγράφουν με συγκεκριμένα παραδείγματα εφαρμογές, οι οποίες αποδεικνύουν την πρακτική σημασία της σχετικής θέσης στην καθημερινή ζωή	Γεωγραφική και σχετική θέση (2 ώρες)	Οι μαθητές: Εντοπίζουν τη γεωγραφική θέση ενός τόπου σε χάρτη. Περιγράφουν τα πιθανά χαρακτηριστικά αυτού του τόπου, ανάλογα με τη σχετική του θέση ως προς άλλα στοιχεία του χώρου (ανάγλυφο, υδρογραφικό δίκτυο κτλ.). Επιλέγουν χώρο κατοικίας ή εργασίας στον οικισμό που ζουν και αιτιολογούν την επιλογή τους με κριτήρια τις ιδιότητες του χώρου που επέλεξαν, ανάλογα με τη σχετική του θέση ως προς τα συγκοινωνιακά δίκτυα, τα εμπορικά κέντρα κ. λπ. (Γλώσσα, Μαθηματικά, Τεχνολογία, Πληροφορική, Ιστορία, Οικιακή Οικονομία, Βιολογία)
Να διακρίνουν με τη βοήθεια διάφορων ειδών χαρτών τα πιο σημαντικά φυσικά και ανθρωπογενή χαρακτηριστικά του χώρου της Ευρώπης. Να σχηματίζουν και να συνηθίσουν να χρησιμοποιούν νοητικούς χάρτες της περιοχής που θα μελετήσουν στα επόμενα μαθήματα (Ευρώπη). Να καταγράφουν και να ιεραρχούν την ποικιλία των πληροφοριών (τι, πού, πώς, γιατί) τις οποίες μπορεί να προσφέρει ένας χάρτης	Μελέτη χαρτών της Ευρώπης Αξιοποίηση στην καθημερινή ζωή και στο σχεδιασμό μελλοντικών ενεργειών (3 ώρες)	Παρατηρούν διάφορα είδη χαρτών της Ευρώπης και με τη βοήθειά τους χαρακτηρίζουν τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά της ηπείρου (γεωγραφική θέση, σχετική θέση ως προς άλλες ηπείρους, σχήμα, διαστάσεις κτλ.). Συλλέγουν διάφορα είδη χαρτών της Ευρώπης από τον τύπο (γεγονότα, κατανομή φαινομένων), αξιολογούν τις πληροφορίες τους και τους συνδέουν με το γεωμορφολογικό και τον πολιτικό χάρτη της ηπείρου). Ιεραρχούν τα ερωτήματα στα οποία είναι δυνατό να απαντά ένας χάρτης και τα εφαρμόζουν στη μελέτη συγκεκριμένων περιοχών. Χρησιμοποιούν διάφορους χάρτες μιας συγκεκριμένης περιοχής για να καθορίσουν το δρομολόγιο ενός φανταστικού ταξιδιού, όπως επίσης και την ανάγκη ενός μελλοντικού έργου (π.χ. της κατασκευής ενός νέου δρόμου) (Γλώσσα, Μαθηματικά, Τεχνολογία, Πληροφορική Οικιακή Οικονομία, Βιολογία).
Β' Ενότητα: Το φυσικό περιβάλλον της Ευρώπης		
Να ερμηνεύουν το ανάγλυφο της Ευρώπης με τη βοήθεια γεωλογικών διαδικασιών του μακρινού παρελθόντος(μεταβολή στο χώρο και στο χρόνο)	Η γεωλογική ιστορία της Ευρώπης Σεισμικότητα στον Ευρωπαϊκό χώρο Σεισμικότητα στο χώρο της Ελλάδας	Παρακολουθούν σε χάρτες τη διαδοχική διαμόρφωση του εδάφους της Ευρώπης και της Ελλάδας. Διακρίνουν τις τεκτονικές περιοχές της ηπείρου. Χρησιμοποιούν τις γνώσεις που απέκτησαν

Να διηγούνται συνοπτικά τη γεωλογική ιστορία της Ελλάδας και να ερμηνεύουν το ανάγλυφό της (μεταβολή στο χώρο και στο χρόνο) Να εντοπίζουν περιοχές της Ευρώπης στις οποίες οι γεωλογικές δυνάμεις παρουσιάζουν έντονες εξωτερικές εκδηλώσεις (αλληλεπίδραση, μεταβολή).	(5 ώρες)	με την προηγούμενη δραστηριότητα για να ερμηνεύσουν τη μορφολογία διάφορων περιοχών του ευρωπαϊκού εδάφους, με βάση την περίοδο κατά την οποία σχηματίστηκαν και τις γεωλογικές διεργασίες που ακολούθησαν
Να αναγνωρίζουν τη δυναμική φύση του κόσμου που τους περιβάλλει και την μεταβολή της μορφής του στο χρόνο. Να εντοπίζουν τις περιοχές έντονης σεισμικότητας στον ευρωπαϊκό χώρο και να εκτιμούν την επίδραση των σεισμών στη ζωή των ανθρώπων. Να ερμηνεύουν, όσο τους επιτρέπουν οι γνώσεις τους, την έντονη σεισμικότητα του χώρου της Ελλάδας.		Παρατηρούν σε κατάλληλο χάρτη τη σχετική θέση των λιθοσφαιρικών πλακών στην περιοχή της Ευρώπης και με τη βοήθεια του γεωμορφολογικού χάρτη της ηπείρου ερμηνεύουν τη θέση των μεγάλων ηφαιστείων της (Σαντορίνη, Βεζούβιος, Αίτνα, Έκλα). Κάνουν το ίδιο για το ηφαιστειακό τόξο του Αιγαίου. Με τη βοήθεια των προηγούμενων χαρτών και ενός χάρτη επικέντρων συμπεραίνουν για τις αιτίες της μεγάλης σεισμικότητας στην περιοχή της Μεσογείου και ιδιαίτερα της Ελλάδας. Συλλέγουν και επεξεργάζονται πληροφορίες για τις συνέπειες σημαντικών ηφαιστειακών εκρήξεων και μεγάλων σεισμών στην περιοχή της Ελλάδας και των γύρω χωρών (Γλώσσα, Μαθηματικά, Ιστορία, Οικιακή Οικονομία, Βιολογία).
Να διακρίνουν ορισμένες επιδράσεις των φυσιογραφικών περιοχών της Ευρώπης στη ζωή και τις δραστηριότητες των κατοίκων τους. Να αντιστοιχίζουν οικιστικές περιοχές και σχέσεις μεταξύ κατοίκων διαφόρων περιοχών της Ευρώπης με το φυσικό περιβάλλοντος στο οποίο ζουν (διάσταση, αλληλεξάρτηση, μεταβολή στο χώρο και στο χρόνο). Να κατανοούν, όσο τους επιτρέπουν η ηλικία και οι γνώσεις τους, την ομοιότητα των βασικών προβλημάτων επιβίωσης,	Οι φυσιογραφικές περιοχές της Ευρώπης Η επίδραση των φυσιογραφικών περιοχών στη ζωή των ανθρώπων (1 ώρα)	Παρατηρούν σε χάρτη τις φυσιογραφικές περιοχές της Ευρώπης και συμπεραίνουν για τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα που παρουσιάζουν για τη ζωή των κατοίκων τους. Αντιστοιχίζουν τις περιοχές αυτές με σημερινές ευρωπαϊκές χώρες και συμπεραίνουν την ομοιότητα των προβλημάτων που πρέπει να αντιμετωπίζουν οι κάτοικοί τους (Γλώσσα, Μαθηματικά, Τεχνολογία, Πληροφορική, Ιστορία, Οικιακή Οικονομία, Βιολογία).

τα οποία αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι σε κάθε περιοχή του κόσμου (διάσταση, αλληλεξάρτηση, μεταβολή στο χώρο και στο χρόνο).		
Να αναγνωρίζουν στο χάρτη και να ονομάζουν τις θαλάσσιες μάζες που βρέχουν την Ευρώπη. Να διακρίνουν τη μεγάλη σημασία που έχουν για τους περισσότερους από τους κάτοικους της Ευρώπης οι ακτές και οι θαλάσσιες συγκοινωνίες και μεταφορές (διάσταση, αλληλεξάρτηση, μεταβολή στο χώρο και στο χρόνο). Να εντοπίζουν και να περιγράφουν με συγκεκριμένα παραδείγματα ομοιότητες τρόπων ζωής, που επιβάλλει σε διαφορετικές περιοχές της ηπείρου η γειτονία με τη θάλασσα (διάσταση, αλληλεξάρτηση, μεταβολή στο χώρο και στο χρόνο).	Οι θάλασσες που βρέχουν την Ευρώπη Η σημασία της θάλασσας στη ζωή των Ευρωπαίων (2 ώρες)	Παρατηρούν στο χάρτη τις θάλασσες που βρέχουν την Ευρώπη και χαρακτηρίζουν τη θέση τους. Διακρίνουν τις αβαθείς θάλασσες που βρέχουν την Ευρώπη (Βαλτική, Βόρεια, Αδριατική) και ερμηνεύουν το σχηματισμό τους. Παρατηρούν στο χάρτη το βαθύ οριζόντιο διαμελισμό της Ευρώπης και συμπεραίνουν για τη σημασία που έχουν σε ένα τέτοιο χώρο οι θαλάσσιες συγκοινωνίες και μεταφορές. Συγκεντρώνουν στοιχεία και εξηγούν γιατί πολλοί από τους λαούς που ζουν στην Ευρώπη αναγκάστηκαν να στραφούν στη θάλασσα για να επιβιώσουν (Γλώσσα, Ιστορία, Οικιακή Οικονομία).
Να αναφέρουν κάποια από τα ιδιαίτερα φυσικά και ανθρωπογενή χαρακτηριστικά της Μεσογείου. Να συνδέουν τη γεωγραφική θέση της Μεσογείου με την ιστορική και πολιτιστική της σημασία.	Η Μεσόγειος Φυσικά χαρακτηριστικά της Μεσογείου Ανθρωπογενή χαρακτηριστικά της Μεσογείου Ιστορική και πολιτισμική σημασία της Μεσογείου (2 ώρες)	Με τη βοήθεια κατάλληλων χαρτών μελετούν τα ιδιαίτερα φυσικά και ανθρωπογενή χαρακτηριστικά της Μεσογείου. Συγκεντρώνουν στοιχεία για τους πολιτισμούς που αναπτύχθηκαν στη Μεσόγειο και, όσο τους επιτρέπει η ηλικία τους, τους συσχετίζουν με τη θέση της Μεσογείου, μεταξύ τριών ηπείρων και με τα ευνοϊκά κλιματικά χαρακτηριστικά της. Μελετούν χαρακτηριστικές χώρες της Μεσογείου (Γλώσσα, Ιστορία, Οικιακή Οικονομία).
Να εντοπίζουν τη θέση των μεγάλων ευρωπαϊκών οροσειρών και πεδιάδων, να τις ονομάζουν και να τις συσχετίζουν με συγκεκριμένες χώρες. Να εκτιμούν και περιγράφουν την επίδραση του ανάγλυφου στη ζωή και τις δραστηριότητες των Ευρωπαίων.	Το ανάγλυφο της Ευρώπης Οροσειρές Πεδιάδες Επίδραση του ανάγλυφου στη ζωή των Ευρωπαίων (3 ώρες)	Με τη βοήθεια του γεωμορφολογικού χάρτη της Ευρώπης χαρακτηρίζουν τη θέση των μεγάλων οροσειρών και πεδιάδων της ηπείρου. Ορίζουν σε ποια Ευρωπαϊκά κράτη βρίσκονται. Μελετούν ευρωπαϊκές χώρες με χαρακτηριστικό ορεινό ή πεδινό ανάγλυφο (Ελβετία, Αυστρία, Ουγγαρία, Ουκρανία κτλ.). Συζητούν σχετικά με το πώς επηρεάζει το ανάγλυφο αυτών των χωρών τη ζωή των κατοίκων τους (Γλώσσα, Ιστορία, Οικιακή Οικονομία).

Να αναγνωρίζουν τους παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν γενικά το κλίμα της Ευρώπης. Να διακρίνουν τους κλιματικούς τύπους που επικρατούν στην Ευρώπη και να περιγράφουν και να ερμηνεύουν τη γεωγραφική τους κατανομή. Να συσχετίζουν τους κλιματικούς τύπους με την επίδρασή τους στη ζωή των ανθρώπων.	Το κλίμα της Ευρώπης Κλιματικοί τύποι Παράγοντες που επηρεάζουν το κλίμα της Ευρώπης Επίδραση του κλίματος στη ζωή των Ευρωπαίων (1 ώρα)	Με τη βοήθεια κατάλληλου χάρτη εκτιμούν την επίδραση της Σαχάρας, του Ατλαντικού Ωκεανού και της Ασίας στο κλίμα της Ευρώπης και την περιγράφουν. Διακρίνουν τους κλιματικούς τύπους που επικρατούν στην Ευρώπη και ερμηνεύουν τη γεωγραφική κατανομή τους, αξιοποιώντας τις γνώσεις που απέκτησαν με την προηγούμενη δραστηριότητα. Κάνουν υποθέσεις για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να επηρεάζει τη ζωή και τις δραστηριότητες των ανθρώπων το κλίμα το οποίο επικρατεί σε κάθε περιοχή της Ευρώπης. Μελετούν ευρωπαϊκές χώρες στις οποίες το κλίμα παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη ζωή των κατοίκων τους (Γλώσσα, Ιστορία, Οικιακή Οικονομία).
Να αναγνωρίζουν τους παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν γενικά το κλίμα της Ελλάδας. Να διακρίνουν τις κλιματικές υποπεριοχές της Ελλάδας και να περιγράφουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του (μεταβολή στο χώρο). Να περιγράφουν με ευχέρεια το ελληνικό κλίμα και να αντιστοιχίζουν τις ποικιλίες του με αντίστοιχες επιδράσεις του στη ζωή των Ελλήνων σε κάθε περιοχή της χώρας.	Το κλίμα της Ελλάδας Κλιματικές υποπεριοχές Παράγοντες που επηρεάζουν το κλίμα της Ελλάδας Επίδραση του κλίματος στη ζωή των Ελλήνων (1 ώρα)	Παρατηρούν το χάρτη της Ελλάδας και συμπεραίνουν για τους παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν το κλίμα της (γεωγραφική θέση της χώρας, μορφή εδάφους, γειτονία θαλάσσιων μαζών κτλ.). Εντοπίζουν με τη βοήθεια θεματικών χαρτών τις διαφορετικές κλιματικές υποπεριοχές της Ελλάδας και τις συνδέουν με συγκεκριμένους τόπους. Διακρίνουν παράγοντες οι οποίοι ευνοούν την ποικιλία του κλίματος σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Περιγράφουν και αξιολογούν πιθανές επιδράσεις του κλίματος στις δραστηριότητες των Ελλήνων στις διάφορες περιοχές της χώρας (Γλώσσα, Ιστορία, Οικιακή Οικονομία).
Να προσδιορίζουν τη θέση των μεγάλων ποταμών και λιμνών της Ευρώπης, να τους ονομάζουν και να τους αντιστοιχίζουν με συγκεκριμένες χώρες Να συνδέουν το υδρογραφικό δίκτυο της ηπείρου με το ανάγλυφο της. Να εκτιμούν και να περιγράφουν το ρόλο των ποταμών και των	Ποτάμια και λίμνες της Ευρώπης Προσδιορισμός γεωγραφικής θέσης Ο ρόλος των ποταμών και των λιμνών στη ζωή των ευρωπαίων (2 ώρες)	Με τη βοήθεια του γεωμορφολογικού χάρτη της Ευρώπης εντοπίζουν τις πηγές και τις εκβολές των μεγαλύτερων ευρωπαϊκών ποταμών. Περιγράφουν τη ροή αυτών των ποταμών και καταγράφουν τις χώρες τις οποίες διασχίζουν. Εκτιμούν τη σημασία των πολυεθνικών ποταμών της Ευρώπης ως δικτύου μεταφορών και συγκοινωνιών. Ακολουθούν στο χάρτη τη ροή του Δούναβη

λιμνών στη ζωή των κατοίκων της ηπείρου.		και συμπεραίνουν για τη σημασία που έχει για πολλές ευρωπαϊκές χώρες οι οποίες δεν βρέχονται από θάλασσα. Μελετούν ευρωπαϊκές χώρες, των οποίων η ζωή των κατοίκων επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από το υδρογραφικό τους δίκτυο (Γλώσσα, Ιστορία, Οικιακή Οικονομία).
Να προσδιορίζουν τη γεωγραφική θέση των μεγάλων ποταμών και λιμνών της Ελλάδας, να τους ονομάζουν και να τους αντιστοιχίζουν με συγκεκριμένες περιοχές τη. Να συνδέουν το υδρογραφικό δίκτυο της χώρας με το ανάγλυφο της. Να εκτιμούν και να περιγράφουν το ρόλο των ποταμών και των λιμνών στη ζωή των Ελλήνων.	Ποτάμια και λίμνες της Ελλάδας Προσδιορισμός γεωγραφικής θέσης Ο ρόλος των ποταμών και των λιμνών στη ζωή των Ελλήνων (1 ώρα)	Με τη βοήθεια του γεωμορφολογικού χάρτη της Ελλάδας εντοπίζουν τις πηγές και τις εκβολές των μεγαλύτερων ελληνικών ποταμών και προσδιορίζουν και ερμηνεύουν τα κύρια χαρακτηριστικά τους (μικρό μήκος, ορμητικότητα, εποχιακά μεταβλητή ροή, μεταφορά μεγάλων ποσοτήτων φερτών υλών, προσχώσεις στις εκβολές). Περιγράφουν τη ροή αυτών των ποταμών και καταγράφουν τις περιοχές τις οποίες διασχίζουν. Περιγράφουν και εκτιμούν τη σημασία του υδρογραφικού δικτύου σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, η οποία υποφέρει από ανώμαλη γεωγραφική και εποχιακή κατανομή των βροχοπτώσεων. (Γλώσσα, Οικ. Οικονομία)
Να πληροφορηθούν για τις μορφές φυσικής βλάστησης που καλύπτουν την Ευρώπη. Να συσχετίζουν την κατανομή των φυτών με άλλους παράγοντες του φυσικού περιβάλλοντος. Να αναγνωρίζουν την επίδραση του ανθρώπου στην κατανομή των φυτών και των ζώων στην Ευρώπη. Να αναφέρονται σε θέματα που παρουσιάζουν μεγάλο οικολογικό ενδιαφέρον στο χώρο της Ευρώπης και της Ελλάδας και να προτείνουν ενέργειες που συμβάλλουν στην αειφορία.	Η φυσική βλάστηση της Ευρώπης Η επίδραση του ανθρώπου στη φυσική βλάστηση της Ευρώπης Οικολογικά θέματα (1 ώρα)	Παρατηρούν σε κατάλληλο χάρτη τη γεωγραφική κατανομή της φυσικής βλάστησης στην Ευρώπη και τη συσχετίζουν με το ανάγλυφο και τους κλιματικούς τύπους που επικρατούν στις διάφορες περιοχές της. Συζητούν και συμπεραίνουν για τις πιθανές επιδράσεις των εκατοντάδων εκατομμυρίων Ευρωπαίων στην κατανομή της φυσικής βλάστησης της ηπείρου. (Γλώσσα, Οικ. Οικονομία)
Γ' Ενότητα: Οι κάτοικοι της Ευρώπης		
Να ονομάζουν τα κράτη της Ευρώπης και να τα αναγνωρίζουν στο χάρτη. Να εντοπίζουν μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα	Η πολιτική διαίρεση της Ευρώπης Τα κράτη της Ευρώπης (1 ώρα)	Συμπληρώνουν σε λευκό χάρτη τα ονόματα των κρατών της Ευρώπης. Εξετάζουν τα πιθανά γεωμορφολογικά προβλήματα που μπορεί να δημιουργήσει η ανάγκη συμφωνίας πολλών ευρωπαϊκών

πιθανά προβλήματα, τα οποία μπορεί να δημιουργεί η πολύπλοκη πολιτική κατάσταση της Ευρώπης στις δραστηριότητες των κατοίκων της. Να ομαδοποιούν τις ευρωπαϊκές χώρες κατά γεωγραφικές ενότητες(βόρεια, νότια, κεντρική κτλ.) Να αναγνωρίζουν κάποια κοινά πολιτισμικά στοιχεία, τα οποία χαρακτηρίζουν τους κατοίκους της Ευρώπης.		κρατών στον προγραμματισμό έργων με διεθνή χαρακτήρα (π.χ. οδικών ή σιδηροδρομικών δικτύων). (Γλώσσα, Οικ. Οικονομία, Μαθηματικά) Με τη βοήθεια χάρτη της Ευρώπης ομαδοποιούν τις χώρες της, με βάση κριτήρια που ορίζει ο δάσκαλος και διακρίνουν τις δυσκολίες αυτού του εγχειρήματος, που οφείλονται στη μορφή της ηπείρου. Συζητούν στην τάξη και προσεγγίζουν, όσο τους επιτρέπουν η ηλικία και οι γνώσεις τους, τα κοινά πολιτισμικά στοιχεία των Ευρωπαίων. Και προσπαθούν να τα ερμηνεύσουν. (Ιστορία, Γλώσσα)
Να συσχετίζουν την έννοια των περιφερειών της Ελλάδας με συγκεκριμένα κριτήρια καθορισμού (φυσικά, πολιτικά, οικονομικά κτλ.). Να ανακαλούν γνώσεις από προηγούμενες τάξεις σχετικά με την ιεραρχία μεταξύ των διαφόρων βαθμίδων της τοπικής αυτοδιοίκησης και να αναζητούν τη σχέση τους με την κεντρική διοίκηση του κράτους. Να ομαδοποιούν τους νομούς της Ελλάδας με διάφορα κριτήρια.	Διοικητική διαίρεση της Ελλάδας Περιφέρειες, νομοί, Ο.Τ.Α. (1 ώρα)	Με τη βοήθεια του γεωμορφολογικού χάρτη της Ελλάδας διακρίνουν τις διοικητικές περιφέρειες της χώρας και εκτιμούν τα καθορίστηκαν. Συμπεραίνουν για την ευρύτερη έννοια της περιφέρειας. Με τη βοήθεια κατάλληλων πινάκων ταξινομούν τις διοικητικές περιφέρειες με διάφορα κριτήρια (έκταση, πληθυσμό, πληθυσμιακή πυκνότητα κτλ.). Με τη βοήθεια κατάλληλου πίνακα και χάρτη ομαδοποιούν τους νομούς της Ελλάδας με διάφορα κριτήρια (έκταση, πληθυσμό, πληθυσμιακή πυκνότητα, κεντρική ή ακριτική θέση, ηπειρωτικοί ή νησιωτικοί κτλ.).
Να παρατηρήσουν και να σχολιάσουν την εξέλιξη του πληθυσμού της Ευρώπης στο χρόνο. Να ερμηνεύουν την κατανομή των κατοίκων της ηπείρου στο χώρο. Να διακρίνουν ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πληθυσμού της Ευρώπης.	Ο πληθυσμός της Ευρώπης Εξέλιξη στο χρόνο, κατανομή στο χώρο, ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (2 ώρες)	Με τη βοήθεια κατάλληλου πίνακα παρατηρούν την εξέλιξη του πληθυσμού της Ευρώπης στο χρόνο, συγκρίνουν τους ρυθμούς αύξησης κατά περίοδο και, όσο είναι δυνατό, τους ερμηνεύουν (Ιστορία, Γλώσσα). Παρατηρούν σε χάρτη τη γεωγραφική κατανομή των Ευρωπαίων στο χώρο και, όσο τους επιτρέπει η ηλικία τους, την ερμηνεύουν (για παράδειγμα, σε σχέση με το ανάγλυφο και με την κατανομή της βιομηχανίας, την οποία δείχνουν χάρτες επόμενων μαθημάτων). Διακρίνουν και σχολιάζουν ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πληθυσμού της Ευρώπης (σύνθεση κατά ηλικίες, αστικοποίηση κτλ.) (Ιστορία, Γλώσσα, Οικ.

		Οικονομία).
Να διακρίνουν παράγοντες οι οποίοι επηρέασαν την εξέλιξη του πληθυσμού της Ελλάδας στο χρόνο. Να ερμηνεύουν την κατανομή των κατοίκων της Ελλάδας στο χώρο. Να αναγνωρίζουν ορισμένες από τις αιτίες και τα πιθανά αποτελέσματα του δημογραφικού προβλήματος το οποίο αντιμετωπίζει η Ελλάδα.	Ο πληθυσμός της Ελλάδας Εξέλιξη στο χρόνο Κατανομή στο χώρο Δημογραφικό πρόβλημα (1 ώρα)	Παρατηρούν την αριθμητική εξέλιξη του πληθυσμού της νεότερης Ελλάδας και την ερμηνεύουν χρησιμοποιώντας ιστορικά και κοινωνικά κριτήρια (εξέλιξη της έκτασης της χώρας, πολεμικές και μεταναστευτικές περίοδοι κτλ). Παρατηρούν τη γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού της Ελλάδας στο χώρο και την ερμηνεύουν (για παράδειγμα, σε σχέση με το ανάγλυφο της χώρας και με την αστικοποίηση). Με τη βοήθεια πινάκων, παρατηρούν τη μεταβολή της σύνθεσης, κατά ηλικίες, του πληθυσμού της Ελλάδας σε διάφορες περιόδους και την αιτιολογούν. Εντοπίζουν ορισμένα από τα προβλήματα, τα οποία είναι πιθανό να προκαλέσει η προοδευτική γήρανση του πληθυσμού της Ελλάδας (Ιστορία, Γλώσσα, Οικ.. Οικονομία)
Να διακρίνουν ορισμένες από τις πολιτισμικές διαφορές των κατοίκων της Ευρώπης (γλώσσα, θρησκεία). Να αποδέχονται τις διαφορές και να αναγνωρίζουν ότι αποτελούν σημαντικό πλούτο της ηπείρου που πρέπει να διατηρηθεί.	Πολιτισμικές διαφορές στην Ευρώπη (1 ώρα)	Παρατηρούν σε κατάλληλους θεματικούς χάρτες τη γεωγραφική κατανομή γλωσσών και θρησκειών στην Ευρώπη και τη σχολιάζουν. Συζητούν για την ανάγκη αμοιβαίου σεβασμού των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων κάθε λαού σε ένα περιορισμένο γεωγραφικά και πυκνοκατοικημένο χώρο όπως η Ευρώπη. (Ιστορία, Γλώσσα, Οικ. Οικονομία)
Να διακρίνουν τη γεωγραφική κατανομή των μεγάλων αστικών κέντρων στην Ευρώπη και να εντοπίζουν με σχετική ευχέρεια τη θέση των πιο σημαντικών. Να αναγνωρίζουν ορισμένους από τους γεωγραφικούς, οικονομικούς και ιστορικούς παράγοντες, οι οποίοι επηρέασαν τη γεωγραφική θέση των μεγάλων πόλεων της ηπείρου (σύστημα, αλληλεπίδραση, διάσταση, μεταβολή). Να ερμηνεύουν, όσο τους επιτρέπει η ηλικία τους, το σημαντικό ρόλο, τον οποίο	Οι μεγάλες πόλεις της Ευρώπης Ο ρόλος των μεγάλων Ευρωπαϊκών πόλεων (1 ώρα)	Παρατηρούν τις γεωγραφικές θέσεις των μεγάλων ευρωπαϊκών πόλεων (άνω του 1.000.000 κατοίκων) και των πρωτευουσών των χωρών και τις αιτιολογούν σύμφωνα με κριτήρια τα οποία εξέτασαν στην προηγούμενη τάξη (Ιστορία, Μαθηματικά, Γλώσσα, Οικ. Οικονομία.) Σχεδιάζουν το περίγραμμα της Ευρώπης και τοποθετούν τις μεγαλύτερες πόλεις της ηπείρου (π.χ. όσες έχουν πάνω από 3.000.000 κατοίκους). Παρατηρούν την τυπική δομή μιας σύγχρονης ευρωπαϊκής πόλης και συμπεραίνουν για τη σημασία της ως οικονομικού, διοικητικού και πνευματικού κέντρου μιας ευρύτερης περιοχής (Ιστορία, Γλώσσα, Οικ. Οικονομία)

παίζουν οι μεγάλες πόλεις στην οικονομική ζωή της Ευρώπης (σύστημα, αλληλεπίδραση, διάσταση, μεταβολή).		
Να διακρίνουν τη γεωγραφική κατανομή των μεγάλων αστικών κέντρων στην Ελλάδα και να εντοπίζουν με σχετική ευχέρεια τη θέση των πιο σημαντικών. Να αναγνωρίζουν ορισμένους από τους γεωγραφικούς, οικονομικούς και ιστορικούς παράγοντες, οι οποίοι επηρέασαν τη γεωγραφική θέση των μεγάλων πόλεων της χώρας. Να κατανοούν, όσο τους επιτρέπει η ηλικία τους το σημαντικό ρόλο τον οποίο παίζουν οι μεγάλες πόλεις στην οικονομική ζωή της Ελλάδας.	Οι μεγάλες πόλεις της Ελλάδας Ο ρόλος των μεγάλων Ελληνικών πόλεων (1 ώρα)	Παρατηρούν τις θέσεις των μεγάλων πόλεων της Ελλάδας (άνω των 30.000 κατοίκων) και των πρωτευουσών των νομών και τη συσχετίζουν με ορισμένους γεωγραφικούς παράγοντες (κοντά στη θάλασσα, στις όχθες ποταμών, σε οχυρές θέσεις κτλ.) (Ιστορία, Γλώσσα, Οικ.. Οικονομία) Σχεδιάζουν το περίγραμμα της Ελλάδας και τοποθετούν τις μεγαλύτερες ελληνικές πόλεις. Παρατηρούν την τυπική δομή μιας σύγχρονης ελληνικής πόλης και ερμηνεύουν τη σημασία της ως οικονομικού, διοικητικού και πνευματικού κέντρου μιας ευρύτερης περιοχής (Ιστορία, Γλώσσα, Οικ. Οικονομία)
Να αναγνωρίζουν με σχετική ευχέρεια στο χάρτη τα κράτη τα οποία αποτελούν τις Βαλκανικές χώρες και να ορίζουν τη σχετική θέση τους. Να συγκρίνουν χαρακτηριστικά στοιχεία των βαλκανικών χωρών (έκταση, πληθυσμό, πληθυσμιακή πυκνότητα, μορφή εδάφους) και να διαπιστώσουν ομοιότητες και διαφορές μεταξύ τους.	Οι βαλκανικές χώρες Σχετική θέση των Βαλκανικών χωρών Κοινά στοιχεία και διαφορές των Βαλκανικών χωρών (3 ώρες)	Μελετούν το γεωμορφολογικό και τον πολιτικό χάρτη των Βαλκανίων και καταγράφουν τις χώρες που ανήκουν στη χερσόνησο. Χαρακτηρίζουν τη σχέση των βαλκανικών χωρών μεταξύ τους και περιγράφουν τη θέση όσων έχουν σύνορα με την Ελλάδα. Μαθαίνουν τις πρωτεύουσες των βαλκανικών χωρών και με τη βοήθεια πίνακα συγκρίνουν τον πληθυσμό τους. Εξετάζουν χαρακτηριστικές βαλκανικές χώρες οι οποίες συνορεύουν με την Ελλάδα.
Δ' Ενότητα: Οι οικονομικές δραστηριότητες των Ευρωπαίων		
Να διακρίνουν τα κύρια χαρακτηριστικά της αγροτικής παραγωγής σε διάφορες περιοχές της Ευρώπης και στην Ελλάδα (προϊόντα, ποσοστό απασχόλησης των κατοίκων) και να τα συγκρίνουν μεταξύ τους. Να συσχετίζουν τα αγροτικά προϊόντα με τους παράγοντες του φυσικού περιβάλλοντος σε συγκεκριμένο χώρο. Να αναγνωρίζουν τη σημασία της αγροτικής παραγωγής για τη ζωή των Ευρωπαίων και των Ελλήνων	Η αγροτική παραγωγή στην Ευρώπη και στην Ελλάδα. Παράγοντες που την επηρεάζουν Γεωγραφική κατανομή Χαρακτηριστικά (4 ώρες)	Εξετάζουν τους φυσικούς και κοινωνικούς παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν την αγροτική παραγωγή. Συσχετίζουν την αγροτική παραγωγή διάφορων περιοχών της Ευρώπης και της Ελλάδας με τους παράγοντες τους οποίους εξέτασαν στην προηγούμενη δραστηριότητα. Εξετάζουν ευρωπαϊκές χώρες και περιοχές της Ελλάδας στις οποίες η αγροτική παραγωγή επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τις δραστηριότητες των κατοίκων τους (Ιστορία, Γλώσσα, Οι. Οικονομία).

ειδικότερα.		
Να διακρίνουν τη γεωγραφική κατανομή της βιομηχανίας στην Ευρώπη και στην Ελλάδα και να προσδιορίζουν, όσο τους επιτρέπει η ηλικία τους, τους παράγοντες που επηρεάζουν τις διαφοροποιήσεις της. Να εκτιμούν και να περιγράφουν τη σημασία της βιομηχανικής παραγωγής γενικά στη ζωή και ειδικότερα στις οικονομικές δραστηριότητες των Ευρωπαίων.	Η βιομηχανική παραγωγή στην Ευρώπη και την Ελλάδα Παράγοντες που την επηρεάζουν Γεωγραφική κατανομή Χαρακτηριστικά (4 ώρες)	Εξετάζουν τους φυσικούς και κοινωνικούς παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τη βιομηχανική παραγωγή (γεωγραφική κατανομή πρώτων υλών, πηγές ενέργειας, εργατικό δυναμικό κτλ.) Συσχετίζουν την βιομηχανική παραγωγή διαφόρων περιοχών της Ευρώπης και της Ελλάδας σε σχέση με τους παράγοντες τους οποίους εξέτασαν στην προηγούμενη δραστηριότητα. Εξετάζουν ευρωπαϊκές χώρες στις οποίες η βιομηχανική παραγωγή επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τις δραστηριότητες των κατοίκων τους. (Ιστορία, Γλώσσα, Οικ.. Οικονομία)
Να διακρίνουν την ποικιλία των δραστηριοτήτων του τριτογενούς τομέα στο χώρο της Ευρώπης και να περιγράφουν τη σημασία τους με συγκεκριμένα παραδείγματα.	Οι υπηρεσίες στην Ευρώπη και στην Ελλάδα. Ποικιλία, αναγκαιότητα, σημασία για την απασχόληση (4 ώρες)	Συσχετίζουν την αγροτική και τη βιομηχανική παραγωγή με ορισμένες υπηρεσίες και διαπιστώνουν την αλληλεξάρτηση που υπάρχει μεταξύ τους. Καταγράφουν είδη υπηρεσιών οι οποίες είναι αναγκαίες για να διατηρηθεί ο σημερινός τρόπος ζωής και συμπεραίνουν για τη σημασία τους. Μελετούν τη γεωγραφική κατανομή των οδικών και σιδηροδρομικών δικτύων στο χώρο της Ευρώπης και της Ελλάδας. Κάνουν φανταστικά ταξίδια από το ένα σημείο της Ευρώπης και της Ελλάδας στο άλλο χρησιμοποιώντας διάφορα μέσα μεταφοράς (και πλοιάρια για μετακίνηση μέσω διωρύγων και ποταμών). Εξετάζουν την τουριστική κίνηση στην Ευρώπη, όπως επίσης στη Μεσόγειο και στην Ελλάδα (Ιστορία, Γλώσσα, Οι. Οικονομία, Τεχνολογία, Πληροφορική)
Να αναγνωρίζουν ορισμένους από τους λόγους οι οποίοι οδήγησαν στη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Να εκτιμούν τη θέση και τις προοπτικές της Ελλάδας στο πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης. Να κατανοούν τη σημασία της αποδοχής και σεβασμού της πολιτισμικής διαφορετικότητας	Η Ευρωπαϊκή Ένωση Κράτη που την αποτελούν Τρόπος οργάνωσης και σημασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2 ώρες)	Με τη βοήθεια κατάλληλων κειμένων εξετάζουν τους ιστορικούς και οικονομικούς λόγους οι οποίοι οδήγησαν στη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πληροφορούνται για τα όργανα τα οποία ελέγχουν και διοικούν την Ε.Ε. Συγκρίνουν χαρακτηριστικά στοιχεία που αφορούν την Ελλάδα με αντίστοιχα της Ε.Ε. και συμπεραίνουν για τη σημασία που έχει για τη χώρα μας η παρουσία της σε μια ενωμένη Ευρώπη (Ιστορία, Γλώσσα, Οι.

στα πλαίσια μιας ενωμένης Ευρώπης.		Οικονομία, Τεχνολογία, Πληροφορική)
---------------------------------------	--	-------------------------------------

Σύνολο ωρών 48

*Οι παραπάνω πληροφορίες προέρχονται από το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών ΦΕΚ 304Β/13-03-2003

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία:

Άρης Ασλανίδης, Γιώργος Ζαφειρακίδης, Δημήτρης Καλαϊτζίδης. Βιβλίο του καθηγητή της γεωγραφίας Β - Γυμνασίου «Γεωλογία Γεωγραφία»

Γαλάνη Αποστολία 2009, Διδακτικές προσεγγίσεις Δυναμικών γεωγραφικών δεδομένων. Διδακτορική διατριβή.

Γιώτη Κλαίρη, Κατσίκης Απόστολος. Διδακτική Φυσικών Επιστημών και νέες τεχνολογίες στην εκπαίδευση. Πρακτικά 5ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Τεύχος Β'. Τα διδακτικά μέσα στο μάθημα της γεωγραφίας – Συγκριτική θεώρηση.

Ζάγκλαρης Ιωάννης 2010. Δημιουργία υποστηρικτικού υλικού για τη διδασκαλία του μαθήματος της γεωγραφίας γυμνασίου. (Πτυχιακή εργασία).

Κατσίκης Α., 1999. Διδακτική της Γεωγραφίας – Επιστημολογική θεώρηση, γεωγραφική γνωστική τεκμηρίωση.

Κλώναρη Αικατερίνη 2002. Η θέση της Γεωγραφίας στην υποχρεωτική εκπαίδευση στα ελληνικά σχολεία σήμερα. 6ο Πανελλήνιο Γεωγραφικό Συνέδριο της Ελληνικής Γεωγραφικής Εταιρείας.

Κλώναρη Αικατερίνη 2004. Οι απόψεις των εκπαιδευτικών της Α/ΘΜΙΑΣ και Β/ΒΑΘΜΙΑΣ εκπαίδευσης για το μάθημα της γεωγραφίας.

Κωστής Κουτσόπουλος, Μαρία Σωτηράκου, Μαρία Τασσόγλου. Βιβλίο Ε – Δημοτικού «Μαθαίνω για την Ελλάδα»

Κωστής Κουτσόπουλος, Μαρία Σωτηράκου, Μαρία Τασσόγλου. Βιβλίο του δασκάλου της γεωγραφίας Ε - Δημοτικού «Μαθαίνω για την Ελλάδα»

Λαμπρινός Ν., 1999. Γεωγραφική Εκπαίδευση: Μία πρόκληση για την Ελληνική πραγματικότητα του 21^{ου} αιώνα. Σύγχρονη Εκπαίδευση, τ. 104, σελ. 40-46

Λαμπρινός, Ν. 2009. Σχετικά με τη Διδασκαλία της Γεωγραφίας στο Σχολείο. Εκδόσεις Γράφημα, Θεσσαλονίκη, σελ. 294

Λαμπρινός Ν., Αυγερινού Χ., Γκάμα Σ., Γκόγκου Σ., Ζλάτη Α., Κεραμιτσόπουλος Δ., Κόκκαλης Β., Σκήπας Ι. (2011). Οι γνώσεις των μαθητών του δημοτικού σχολείου γύρω από θέματα που αφορούν ένα ποτάμιο περιβάλλον. Πρακτικά 7^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου της ΚοΔιΦΕΕΤ, με θέμα «Διδακτική των Φυσικών

Επιστημών και Νέων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση», σελ. 949-957, 15-18
Απριλίου 2010, Αλεξανδρούπολη.

Λαμπρινός, Ν., Χατζηπαντελής, Θ., Γρατσωνίδης, Α. 2002. Η άποψη των μαθητών της ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου για το μάθημα της Γεωγραφίας. Σύγχρονη Εκπαίδευση, τ.122, σελ. 102-108

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία:

Lambrinos, N., Bibou, I., 2006. Learning Geography with a "Geography Box". International Research in Geographical and Environmental Education, vol. 15, no. 3, pp.241-254.

Paraskevas, A., Lambrinos, N. and Psillos, D., 2010. A study of a blended didactic approach to teacher professional development in Geography. European Journal of Geography, 1, pp. 45-59 (in <http://www.eurogeographyjournal.eu/>)

Schmeinck, D., Knecht, P., Kosack, W., Lambrinos, N., Musumeci, M. and Gatt., S. 2010. Through the Eyes of Children. The Implementation of a European Dimension by Peer Learning in Primary School. Socrates – Comenius. Education and Culture. Mensch und buch verlag, p.236, Berlin